

Executive Summary

ชื่อโครงการวิจัย (ภาษาไทย) : แนวคิด ความเชื่อ และ พุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ
โดยใช้ประติมานวิทยา

(ภาษาอังกฤษ) : Concept, Belief and Specific Buddhist Sculpture of
Phra Bhaisajyaguru Using Iconography

ผู้รับผิดชอบโครงการ : อาจารย์ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์

สังกัดภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

ประเภทการวิจัย : งานวิจัยชิ้นนี้เป็น งานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research)

สาขาวิชาการและกลุ่มวิชาที่ทำการวิจัย : กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์โบราณคดีและศาสนา

คำสำคัญ (Keyword) ของการวิจัย : พระไภษัชยคุรุฯ (Phra Bhaisajyaguru) ประติมานวิทยา
(Iconography) พุทธปฏิมากรรม (Buddhist Sculpture)

ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

พระไภษัชยคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทย์ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในลัทธิความเชื่อของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในประเทศอินเดียไม่ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าองค์นี้มากนัก โดยในคัมภีร์สังฆธรรมปิณฑริกสูตรที่เป็นคัมภีร์สำคัญของมหายาน ก็ได้กล่าวว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นพระโพธิสัตว์ประจำกัลป์ปัจจุบัน ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์และนำมนุษย์ทุกคนเข้าสู่นิพพานพร้อมกัน และมีประโยชน์หนึ่งที่กล่าวว่าพระองค์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมานทางร่างกาย ก็น่าจะเป็นส่วนที่มาต่อเติมในภายหลัง (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 62)

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ปรากฏเด่นชัดในลลิตวิสตระ ซึ่งเป็นพุทธประวัติฉบับพิสดารของนิกายสรวาสติวาท ที่เขียนขึ้นหลังคัมภีร์สังฆธรรมปิณฑริกสูตร ในลลิตวิสตรามีข้อความซ้ำๆ หลายครั้งที่สรรเสริญว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ (King of Medicines) ผู้สามารถปลดปล่อยความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ โดยการนำเข้าสู่กระแสแห่งนิพพานในอชยชาติที่ 1 ชื่อนิทานปริวรรต (แสง มนวิฑูร, 2512 : 487) ได้บรรยายว่า

“พระองค์เป็นแพทย์ ประทานยาคืออมฤต พระองค์กล้าในการตรัสเจรจาแสดงลัทธิ
ทำให้พวกมิถิลาทมิฬเร่าร้อนไปตามกัน พระองค์เป็นพงศ์พันธุ์แห่งพระธรรม ทรงปราดเปรื่อง
ในปรมัตถธรรม พระองค์เป็นผู้นำ เป็นผู้ชี้ทางไม่มีใครยิ่งไปกว่า”

เรื่องราวเกี่ยวกับไภษัชยคุรุ มีความชัดเจนขึ้นเมื่อความเชื่อดังกล่าว ได้เผยแพร่เข้าสู่ประเทศจีน โดยกล่าวว่าเมื่อหลวงจีนเหียนจิ่งหรือพระถังซำจั๋ง เดินทางไปสืบพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียและได้นำ คัมภีร์พระสูตร “โกลัษยาคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร” กลับสู่ประเทศจีนด้วย ในราว พ.ศ. 1158 จากนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับไภษัชยคุรุ และการสร้างรูปเคารพของพระองค์ ก็ได้เผยแผ่ออกสู่ดินแดนต่างๆ เช่น ญี่ปุ่น ทิเบต กัมพูชา และไทย ซึ่งความเชื่อดังกล่าวก็มักกล่าวถึงอำนาจพุทธคุณขององค์พระไภษัชยคุรุว่า สามารถ ช่วยเหลือนมนุษย์ผู้มีอาการเจ็บป่วยให้หายจากโรคร้ายต่างๆ ได้ ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาในการสร้าง รูปเคารพในแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกันไปที่เกิดจากการผสมผสานกับความเชื่อและแนวคิดในแต่ละ ท้องถิ่น

ในส่วนของประเทศไทยในช่วงแรกได้รับแนวคิดและรูปแบบในการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุ มาจากประเทศกัมพูชา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 (สมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของกัมพูชา) มูลเหตุในการ ก่อสร้างอโรคยศาลาและสร้างพระไภษัชยคุรุ ประดิษฐานภายในอาคารดังกล่าว เชื่อกันว่าคงเนื่องมาจาก ก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์นั้น ได้ทรงหลบภัยอยู่ในป่า ยังไม่สามารถขึ้นครองราชย์ได้อายุถึง 15 ปี ขณะที่พระองค์หลบภัยอยู่นี้เองได้ทรงเห็นความทุกข์ยาก ความลำบากต่างๆ ของประชาชนในถิ่นชนบทที่ อยู่ห่างไกล ดังนั้นเมื่อพระองค์ปราบปรามความวุ่นวายต่างๆ และขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว จึงสร้างอโรคยศาลา เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนของพระองค์ (มาดแลน จิโต, 2543 : 85-100.) และอีกสาเหตุหนึ่งคือ เชื่อกันว่าพระองค์เป็นโรคเรื้อน จึงต้องการสร้างกุศล เพื่อหวังให้อานิสงส์ผลบุญที่พระองค์ได้ทรงกระทำ จะช่วยให้พระองค์หายจากโรคเรื้อน (นันทนา ชูดวงศ์, 1984 : 320.)

การสร้างพระไภษัชยคุรุ เป็นพระพุทธรูปประธานในอาคารอโรคยศาลาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น จะ สร้างตามแนวนอนโบราณ ที่เชื่อมต่อระหว่างหัวเมืองต่างๆ กับเมืองพระนคร (เส้นทางหลักของถนนโบราณ ที่เกี่ยวกับประเทศไทยคือถนนจากเมืองพระนครสู่เมืองพิมาย) แต่เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาในประเทศไทย เราเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท แต่ความเชื่อในการนับถือบูชาพระไภษัชยคุรุ เป็นความเชื่อในพุทธ- ศาสนาแบบมหายาน ดังนั้นเมื่อสิ้นอำนาจกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ความเชื่อในการนับถือบูชาพระไภษัชยคุรุ ในสังคมไทยก็ลดน้อยลงจนแทบไม่เป็นที่รู้จักกันในสังคมไทย แม้กระทั่งในทางวิชาการก็มีการกล่าวถึง เรื่องราวและพุทธลักษณะเกี่ยวกับพระองค์อยู่น้อยมาก เช่น สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ใน หนังสือตำนานพุทธเจดีย์ว่า รูปแบบของพระไภษัชยคุรุ นี้จะอนุโลมมาจากพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ทำเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระหัตถ์ถือหม้อน้ำมนต์ ผลสมอ หรือวัชร (ตำราญราชานุภาพ, 2519 : 77.) ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าแพทยองค์นี้ไว้ในหนังสือประติมากรรมขอม

ว่า เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ถือผอบมีฝาปิดอยู่ในพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง ที่ยกขึ้นเสมอพระอุระ ขณะเดียวกันของที่อยู่ที่พระหัตถ์นั้นอาจเป็นบาตร ดอกบัวหรือสнопก็ได (น.85.) และรองศาสตราจารย์ผาสุข อินทราวุธ ได้กล่าวถึงพุทธลักษณะพระโภษชยคุรุฯ ในหนังสือพุทธปฏิมาฝ่ายมหายานว่า พระองค์จะฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ มีลักษณะมหาบุรุษต่างๆ เช่นมีอุษณิษะ พระกรรณยาว ประทับขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์วางบนพระเพลาถือโอสธหรือบาตร บางครั้งมีลักษณะคล้ายก้อนดินหรือดอกบัวตูม (น.191.)

ขณะเดียวกันในช่วงระยะเวลา 10 ปีให้หลังมานี้ ได้มีการสร้างและกล่าวถึงพระโภษชยคุรุฯ มากขึ้นในสังคมไทย โดยส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ตามวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น วัดบรมราชากาญจนานิกะกอนุสรณ์ (วัดเล่งเน่ยยี่ 2) จ. นนทบุรี วัดธรรมปัญญาราม จ.นครปฐม ฯลฯ แต่ขณะเดียวกันในวัดแบบเถรวาทก็มีการสร้างรูปเคารพของพระองค์ด้วย เช่น วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี วัดวัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จ.ร้อยเอ็ด ฯลฯ โดยมีพุทธลักษณะ การแสดงมุทรา (สัญลักษณ์ที่แสดงด้วยมือ) สิ่งของที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ ที่ต่างกันออกไปในแต่ละแห่ง จากการสร้างพระโภษชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะที่ต่างกันไปในนี้เอง อาจทำให้เกิดปัญหาและความสับสนถึงพุทธลักษณะที่ถูกต้อง รวมทั้งอาจมีพุทธลักษณะที่ไปใกล้เคียงกับพระพุทธรูปเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์อื่น ทำให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในชั้นหลังต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัย จึงทำการวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิด ความเชื่อ ลักษณะประติมานวิทยาของพระโภษชยคุรุฯ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ พร้อมทั้งการนำไปสร้างพุทธลักษณะของพระองค์ได้ถูกต้องตรงตามรูปแบบที่มีมาแต่เดิม เพื่อไม่ก่อให้เกิดการเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในสังคมไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อ เกี่ยวกับพระโภษชยคุรุฯ โดยใช้วิธีการวิจัยประวัติศาสตร์
2. เพื่อวิเคราะห์ พุทธปฏิมากรรมของพระโภษชยคุรุฯ โดยใช้หลักประติมานวิทยา (Iconograph)
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพุทธลักษณะของพระโภษชยคุรุฯ ในแต่ละประเทศและในแต่ละช่วงเวลา
4. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพุทธลักษณะของพระโภษชยคุรุฯ ในแต่ละช่วงเวลา ในประเทศไทย

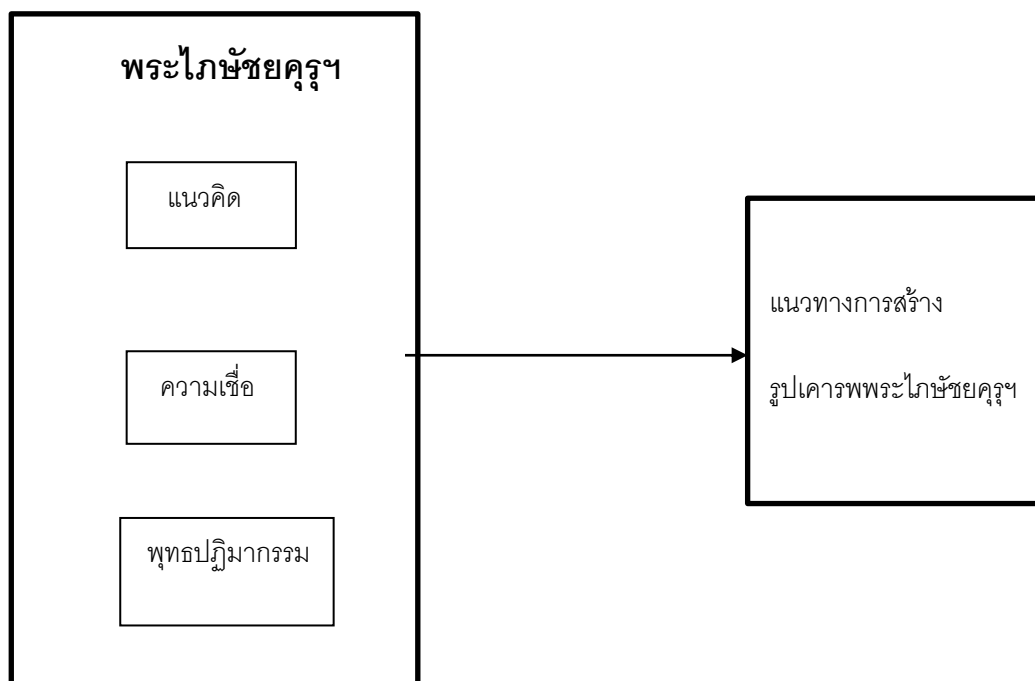
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะการศึกษาถึงพุทธลักษณะและลักษณะประติมานวิทยา ของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ทำขึ้นเป็นรูปเคารพ ขนาดใหญ่ที่เป็นพระประธาน หรือพระพุทธรูปในศาสนสถานเท่านั้น ไม่รวมพระกริ่งที่เป็นรูปจำลองของพระไภษัชยคุรุฯ โดยข้อมูลที่อยู่ในต่างประเทศจะใช้การศึกษาผ่านเอกสารและภาพถ่าย ส่วนข้อมูลในประเทศไทยจะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ตามวัดหรือศาสนสถานที่มีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ

ทฤษฎี สมมติฐาน

ตามหลักการศึกษาตามประติมานวิทยานั้น จะมีการกำหนดรูปแบบหรือลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ไว้ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและความชัดเจนในอำนาจพุทธคุณของแต่ละพระองค์ ซึ่งพระไภษัชยคุรุฯหรือพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ ที่เชื่อว่ามีอำนาจพุทธคุณในด้านช่วยรักษาอาการป่วยต่างๆ ก็ควรมีพุทธลักษณะเฉพาะของพระองค์เช่นกัน โดยพุทธลักษณะที่สำคัญก็ควรเกี่ยวกับการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ คือการมีหม้อยาบนฝ่าพระหัตถ์

กรอบแนวคิดวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

1.ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษา ทบทวนวรรณกรรม กำหนดขอบเขตข้อมูลที่ต้องการ เช่นด้านแนวคิด พุทธลักษณะ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารดังกล่าวมาวิเคราะห์ ตีความ สรุป เป็นข้อมูลวิจัย

2.ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ โดย นักวิจัย 1 คน ร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยระดับปริญญาโท จำนวน 2 คน ออกเก็บข้อมูลในสถานที่จริง ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ ประเทศไทยตามวัดหรือศาสนสถานที่มีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ด้วยภาพถ่าย การร่างภาพ การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ ตีความ สรุปเป็นข้อมูลวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ถูกต้องและรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อในแต่ละประเทศ
2. เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเข้าใจถึงพุทธลักษณะและประติมานวิทยาที่สำคัญของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ต่างจาก พระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์องค์อื่น เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจที่สับสนในสังคมไทยในชั้นหลัง
3. ได้องค์ความรู้และเอกสารทางวิชาการจากการวิจัยเชิงประจักษ์ เพื่อไม่เกิดความสับสนถึงรูปประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ของพุทธศาสนิกชน ผู้ที่ต้องการสร้างรูปเคารพและเป็นข้อมูลวิชาการเพื่อเป็นเอกสารการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมานวิทยาในพุทธศาสนา
4. เป็นข้อมูลอ้างอิงด้านความเชื่อและพุทธลักษณะ ให้กับบุคคลที่นับถือพุทธศาสนา บุคคลในวงการพระเครื่อง ได้มีข้อมูลถึงพุทธลักษณะขององค์พระไภษัชยคุรุฯ ได้ชัดเจน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยชิ้นนี้การเรียกชื่อประเทศต่างๆ ใช้การกำหนดโดยเงื่อนไขตามสภาพอาณาเขตในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ของแต่ละประเทศ

เนื้อหา/Content

1. ความเชื่อในการนับถือและบูชาพระโภชชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตด้านเอกสาร

จากจุดกำเนิดความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นนิกายใหญ่ๆ 2 นิกาย คือเถรวาทกับมหายาน สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์หรือพระโภชชยคุรุฯ ตามคัมภีร์ต่างๆ ฝ่ายเถรวาทที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) พบว่ายังไม่มีคัมภีร์ใดๆ ในส่วนของนิกายเถรวาทที่มีการกล่าวถึงได้เลย

ส่วนของความเชื่อของนิกายมหายาน พบว่าในคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของฝ่ายมหายาน ได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรว่าเป็นพระโพธิสัตว์ประจำกัลป์ปัจจุบัน มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์ (ผาสุก อินทรารุช, 2543 : 62) ความเชื่อที่ว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นผู้ที่สามารถปัดเป่าให้หายจากความเจ็บปวดทรมานร่างกายมีหลักฐานว่านับถือกันตั้งแต่สมัยคุปตะ และความเชื่อนี้คงอยู่เรื่อยมาตลอดเวลาที่มีการนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานในประเทศอินเดีย (Nandana Chutiwongs, 1984 : 319) ส่วนในคัมภีร์ลลิตวิสตระ¹ เป็นพุทธประวัติฉบับพิสดารของนิกายสรวาสติวาทที่เขียนขึ้นหลังคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตร มีข้อความซ้ำๆ กันหลายครั้งที่สรรเสริญว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้สามารถปลดปล่อยความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ โดยการนำเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน ในคัมภีร์วิมลเกียรตินิเทศสูตร ที่แต่งขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 5 (วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552, ออนไลน์) มีการกล่าวถึงพระโภชชยคุรุฯหรือพระพุทธเจ้าแพทย์ โดยมีข้อความปรากฏอยู่ในปริเฉทที่ 13

จากข้อมูลเกี่ยวกับพระสูตรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย เช่นคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตร คัมภีร์สังฆกรรมลลิตวิสตระ ได้แสดงให้เห็นความเชื่อในอำนาจพุทธคุณซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลหรือปกป้องคุ้มครองมนุษย์ ว่ามีขึ้นแล้วในประเทศอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 แต่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระโภชชยคุรุฯ ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวด้วยหรือไม่ ถึงแม้จะมีการกล่าวพระนามของ “โภชชยราชตถาคต” ปรากฏขึ้นในคัมภีร์วิมลเกียรตินิเทศสูตร แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงกันว่าอาจไม่ใช่องค์เดียวกับพระโภชชยคุรุฯ ที่หมายถึงพระพุทธเจ้าแพทย์ ดังนั้นจึงอาจสรุปเป็นข้อมูลที่ชัดเจนยังไม่ได้ว่า ความเชื่อและแนวคิดในการนับถือบูชาพระโภชชยคุรุฯ นั้นเริ่มมีขึ้นครั้งแรก ในประเทศอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 หรือไม่

¹ ตามข้อมูลเดิมกล่าวว่าคัมภีร์ลลิตวิสตระไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าเขียนขึ้นเมื่อใด แต่จากวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริยญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของ ศศิวรรณ กำลังสินเสริม กล่าวว่าคัมภีร์เล่มนี้เขียนขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 5-6

เมื่อความเชื่อในพุทธศาสนานิคมหายานได้เข้าสู่ประเทศจีน โดยการเดินทางไปสืบศาสนาของ สมณะเหียนจิง เมื่อท่านเดินทางกลับประเทศจีน ท่านได้นำพระสูตรต่างๆ กลับมาด้วย และมีพระสูตรที่ เกี่ยวกับพระโภษัชคุรุฯ ถึง 2 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1 คือพระโภษัชคุรุไวฑูรยประภาตถาคตปุรวปนิธานสูตร

ฉบับที่ 2 คือพระโภษัชคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปนิธานวิเศษสูตร

จากจุดนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงหลักฐานทางเอกสารที่เป็นพระสูตรที่เกี่ยวกับพระโภษัชคุรุฯ รวมถึง อำนาจพุทธคุณของพระองค์ที่เป็นตัวกำหนดความเชื่อในการนับถือบูชา ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนใน ประเทศจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 จากนั้นความเชื่อเกี่ยวกับพระโภษัชคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทชี่ก็ได้ เผยแพร่สู่ดินแดนต่างๆ เช่น ประเทศทิเบต ประเทศญี่ปุ่น และมีการส่งต่อสู่ประเทศไทยโดยผ่านประเทศ กัมพูชาช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 โดยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของขอมโบราณ ได้โปรดให้สร้างอโรคยศาลา (สถานพยาบาล) ขึ้นทั่วราชอาณาจักรประมาณ 102 แห่ง ตามเส้นทางต่างๆ ที่เชื่อมต่อกับเมืองพระนคร ใน ประเทศไทยคือแนวถนนโบราณจากเมืองพระนครสู่ปราสาทหินพิมาย พบอโรคยศาลาประมาณ 30 แห่ง (ศรัณย์ ทองปาน, 2547 : 75 – 99) ใน อโรคยศาลาเป็นที่ประดิษฐานพระโภษัชคุรุฯ ซึ่งมีข้อมูลที่เป็น ข้อความกล่าวถึงพระโภษัชคุรุฯ ปรากฏอยู่ในจารึกประจำอโรคยศาลาต่างๆ

ต้นยุครัตนโกสินทร์ ในบันทึกจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัว ภาค 19 ว่า ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษามีการสรงน้ำมูรธาธิษะ มีการนำพระกริ่งปวเรศทำ น้ำพระพุทธมนต์ใช้ในงานมูรธาธิษะ ทุกครั้ง (พินัย ศักดิ์เสณีย์, 2502 : 75) แสดงถึงความเชื่อด้านความ เป็นสิริมงคล ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ นอกจากนั้นยังมีเอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างพระกริ่งของสังฆราช(แพ) วัดสุทัศน์ ที่กล่าวถึงความเชื่อที่นำพระกริ่งแช่น้ำเพื่อทำน้ำพุทธมนต์ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยข้อมูล ดังกล่าวถูกบันทึกไว้เมื่อครั้งที่สังฆราช (แพ) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีสมโพธิ (มอนด์ จันทนากร, 2527 : 5)

จากข้อมูลด้านเอกสารที่กล่าวมานั้น พบว่าข้อมูลที่มีการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระโภษัชคุรุฯ โดยตรงในส่วนที่อยู่ในประเทศไทยนั้นแทบไม่มีข้อมูลกล่าวไว้เลย มีแต่จารึกประจำอโรคยศาลาที่มีการ กล่าวไว้อย่างชัดเจน อาจเนื่องมาจากประเทศไทยมีความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างมั่นคง มีความ- เชื่อที่สำคัญตามหลักพุทธศาสนาแบบเถรวาทคือเรื่องของกรรม แต่จากข้อมูลด้านจารึกและเอกสารดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่องของความเชื่อและการนับถือบูชาพระโภษัชคุรุฯ ในฐานะพระพุทธเจ้าผู้มี อำนาจพุทธคุณในด้านการรักษาอาการเจ็บป่วยของมนุษย์ พร้อมป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งจากจุดนี้เอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของความเชื่อในการนับถือและบูชาพระโภษัชคุรุฯ ที่ปรากฏในประเทศไทยและเกิดการ สร้างรูปเคารพและเกิดการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น ทำให้การสร้างรูปเคารพพระโภษัชคุรุฯ ในแต่ละ ช่วงเวลาของประเทศไทยที่มีความแตกต่างกันไป

2. รูปแบบและพุทธประติมานของพระพุทธรูปพระโกษชัยคุรุไวฑูรยประภา ในประเทศไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับพระโกษชัยคุรุฯ ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ที่มีผลต่อรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระองค์คือช่วงเวลาที่ยุทธิพลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กับแนวคิดที่ให้สร้างอโรคยศาลาพร้อมประดิษฐานพระโกษชัยคุรุฯ ในในอาคารอโรคยศาลาเหล่านั้น โดยลักษณะทางประติมานวิทยาที่พบในช่วงนี้ไม่แตกต่างกับที่พบในประเทศกัมพูชา ซึ่งคงเนื่องมาจากประเทศไทยไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้มาโดยตรง พร้อมทั้งไม่ได้มีความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาแบบมหายานมากเท่ากับแบบเถรวาท ดังนั้นเมื่อแนวคิดดังกล่าวผ่านเข้าสู่ประเทศไทยโดยข้อกำหนดของกษัตริย์ที่มีอำนาจปกครองเหนือดินแดนดังกล่าว จึงก่อให้เกิดการสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นในประเทศไทยโดยคงยึดลักษณะตามต้นแบบที่เกิดที่กัมพูชา ซึ่งสามารถแบ่งพุทธลักษณะออกได้เป็น 2 แบบคือ

แบบที่ 1 องค์พระโกษชัยคุรุฯ ไม่สวมเครื่องประดับ ลักษณะทางประติมานวิทยาของกลุ่มนี้ทำเป็นรูปบุคลลมีลักษณะตามคัมภีร์มหานุรุทธลักษณะ 32 ประการเช่น พระกรณยาว มีพระอุษณิษะ ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ฉลองพระองค์แบบนักบวช จีวรบางเรียบไม่มีลวดลาย ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิบนฝ่าพระหัตถ์มีวัดลูกลายหม้อยาหรือผอบวางไว้ ประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ในแบบที่ 1 นี้ น่าจะเกิดจากแนวคิดที่ผสมผสานกับแนวความคิดแบบเถรวาทของไทยที่พระพุทธรองค์จะไม่สวมเครื่องประดับ

แบบที่ 2 องค์พระโกษชัยคุรุฯ สวมเครื่องประดับ พุทธลักษณะทางประติมานวิทยาของกลุ่มนี้ทำเป็นรูปบุคลลมีลักษณะตามคัมภีร์มหานุรุทธลักษณะ 32 ประการเช่นเดียวกับกลุ่มแรก มีทั้งครองจีวรแบบห่มเฉียงเปิดอঙ্গสาขวา และครองจีวรแบบห่มคลุม ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัดลูกลายหม้อยาหรือผอบ นอกจากนั้นลักษณะที่สำคัญคือมีการสวมเครื่องประดับแบบกษัตริย์ บนพระเศียรสวมเทริดและกระบังหน้า พระองค์มีเครื่องประดับกรองสอ พาหุรัด ทองกร

ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ในแบบที่ 2 นี้ พบเป็นจำนวนมากกว่าแบบที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวคิดและความเชื่อในการกำหนดลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ที่ไทยรับมาจากกัมพูชาในช่วงเวลานี้ ไม่นิยมการฉลองพระองค์แบบนักบวช แต่มีการสวมเครื่องประดับที่คล้ายคลึงกับฉลองพระองค์ของพระโพธิสัตว์หรือกษัตริย์ ซึ่งอาจเป็นเพราะในความเชื่อเดิมของประเทศกัมพูชาตั้งแต่พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศนี้ หน้าที่ในการดูแลปกป้องมนุษย์จากภัยอันตรายก็เป็นหน้าที่ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ดังนั้นเมื่อเกิดความเชื่อใหม่ในการบูชาพระโกษชัยคุรุฯ เข้ามาโดยมีอำนาจพุทธคุณที่ใกล้เคียงกับอำนาจพุทธคุณของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จึงอาจมีการผสมผสานลักษณะทางประติมานวิทยาทั้ง 2 แบบเข้าด้วยกันคือมีลักษณะสวมเครื่องประดับแบบพระโพธิสัตว์ แต่ยังมีพุทธลักษณะที่สำคัญของพระโกษชัยคุรุฯ ไว้ คือมีหม้อยาหรือผอบขนาดเล็กวางบนฝ่าพระหัตถ์

หลักจากที่กษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของกัมพูชาสวรรคต ประเทศกัมพูชาก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในการนับถือศาสนาโดยกลับไปนับถือศาสนาพราหมณ์อีกครั้ง จากการที่ไม่มีการสนับสนุนทั้งด้านทรัพย์สินและกำลังคน ทำให้ศาสนสถานและรูปเคารพทางพุทธศาสนาตามแนวถนนโบราณของพระองค์เริ่มเสื่อมลงชำรุดและถูกทิ้งร้างไปในที่สุด บางแห่งถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นวัดพุทธศาสนาตามความเชื่อแบบเถรวาท และความเชื่อเกี่ยวกับพระไภยชัยคุรุฯ ก็หายไปจากประเทศไทย

จนถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศานามหายานได้เข้าสู่ประเทศไทยตามความเชื่อที่ได้รับจากเวียดนามแบบอนัมนิกายและแบบจีน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พระอาจารย์สกลแห่งได้จาริกสู่ประเทศไทย และได้มีการสร้างวัดพุทธศานามหายานแบบจีนขึ้นหลายวัดเริ่มจากวัดแรกคือวัดบำเพ็ญจินพรต และวัดอื่นๆ เช่นวัดมังกรกมลาวาส วัดจีนประชาสโมสร ฯลฯ ซึ่งวัดเหล่านี้มีข้อมูลระบุว่าพระประธานที่เรียงกัน 3 องค์ในพระอุโบสถ สร้างจากกระดาษอัดทาสีทอง (Paper Mache) โดยระบุว่าพระประธานทั้ง 3 องค์ คือพระอมิตะภะ (มีดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์) พระศากยมุณี (มีลูกแก้วบนฝ่าพระหัตถ์) ส่วนพระไภยชัยคุรุฯ (มีเจดีย์บนฝ่าพระหัตถ์) โดยลักษณะทางประติมานวิทยาของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์และทั้ง 3 วัด มีความคล้ายคลึงกันคือ องค์พระมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษ 32 ประการ เช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย ขนาดเล็กคล้ายหนามขุนุน พระกรรณยาว พระอุษณิষะ มีอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง พระเนตรมองลงต่ำ ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้างบนฐานบัวหงาย นล่องพระองค์แบบนักรบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบนักรบวชจีน ชายจีวรมัดเป็นปมไว้ด้านหลังกลางพระอุระ พระหัตถ์ของพระประธานแต่ละองค์แสดงมุทราที่ต่างกันไป และมีวัดต่างๆ ที่กำหนดลักษณะทางประติมานวิทยาวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ แต่ทำจากวัสดุคนละชนิดกับวัสดุที่ใช้สร้างองค์พระ

การที่พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นล่องพระองค์แบบนักรบวชหรือพระสงฆ์จีน ไม่สวมเครื่องประดับหรือนล่องพระองค์แบบกษัตริย์แสดงให้เห็นว่าแนวคิดในการสร้างพระไภยชัยคุรุฯ ที่เกิดขึ้นในเวลานี้เป็นอิทธิพลที่ประเทศไทยเราได้รับผ่านมาจากพระสงฆ์จีนอย่างชัดเจน ด้วยเหตุผลที่ว่าการสร้างพระไภยชัยคุรุฯ ในประเทศไทยที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้ซึ่งรับอิทธิพลจากกัมพูชานิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปที่สวมเครื่องทรงแบบกษัตริย์ และประทับบนบัลลังก์นาค

ส่วนวัตถุที่อยู่บนพระหัตถ์ของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์คือ พระอมิตะภะมีดอกบัวบน พระศากยมุณีมีลูกแก้ว พระไภยชัยคุรุฯ มีเจดีย์แบบจีน(ละ) แต่เป็นวัสดุคนละชนิดกับที่สร้างองค์พระซึ่งอาจหมายถึงว่าการกำหนดวัตถุต่างๆ ที่แสดงบนฝ่าพระหัตถ์นั้นอาจเกิดขึ้นในชั้น เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะทางประติมานวิทยาในพระพุทธรูปแต่ละองค์

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภยชัยคุรุฯ ได้ลดบทบาทลงจนสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีการสร้างรูปเคารพพระไภยชัยคุรุฯ ขึ้นตามวัดต่างๆ มีทั้งวัดพุทธศาสนาแบบเถรวาทและวัดในพุทธศานามหายานแบบจีน และมีลักษณะทางประติมานวิทยาที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง ตามแนวคิดของผู้กำหนดให้สร้าง เช่น

วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม มีการสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ที่มีความใกล้เคียงกับพุทธศิลป์แบบจีน แต่ทำพระวรกายเป็นสีน้ำเงิน น่าจะเกิดจากความเชื่อที่เป็นผลมาจากปณิธานของพระองค์ในข้อที่ 2 วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จังหวัดร้อยเอ็ด การสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้ถือว่ามีรูปแบบที่ต่างไปจากเดิมในหลายส่วน คือทำเป็นลักษณะพระพุทธรูปตามพุทธศิลป์แบบไทยคล้ายลักษณะพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน พระหัตถ์ขวาวางเสมอแนวพระชานูหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นคล้ายการแสดงมุทราประทานพร แต่ในฝ่าพระหัตถ์มีการถือคันยาที่เรียกว่าคันอรรุระ (การที่ในพระหัตถ์ขวามีการถือคันยาที่เรียกว่าคันอรรุระ ซึ่งลักษณะทางประติมานวิทยาแบบนี้พบแต่ในประเทศทิเบตเท่านั้น) ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลหาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาวางไว้ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี พุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้แสดงพุทธศิลป์แบบไทยสมัยลพบุรี พระพุทธรูปสวมเครื่องประดับอย่างกษัตริย์ พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลหาหงายฝ่าพระหัตถ์ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุรูปคล้ายหม้อยาวางไว้ ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้ มีความต่างไปจากการสร้างในอดีตคือการทำองค์พระตามลักษณะพุทธศิลป์แบบไทย มีการสวมเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ น่าจะเกิดแนวคิดที่ต้องการให้ผู้เข้ามากราบไหว้ขอพรได้รู้สึกเสมือนการกราบไหว้ขอพรจากเทวดา ซึ่งเป็นความรู้สึกและความเชื่อที่สำคัญในสังคมไทย ที่มักเชื่อว่าเทวดาคือผู้มีบารมีที่จะประทานสิ่งต่างๆ ให้กับมนุษย์ที่กราบไหว้บูชาและร้องขอ มารวมกับอำนาจพุทธคุณของพระโกษชัยคุรุฯ ก่อให้เกิดประติมานวิทยาในลักษณะดังกล่าวขึ้นที่นี้

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเราคงเห็นได้ว่าข้อมูลทางเอกสาร บันทึก ที่เกี่ยวกับพระโกษชัยคุรุฯ ในประเทศไทยทำให้เราทราบว่าความเชื่อทั้งหมดเริ่มต้นจากอิทธิพลของกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 ของขอมโบราณ ก่อให้เกิดการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ที่แสดงอิทธิพลของขอม เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศาสนาหายานแบบจีนนิกายได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ความเชื่อและการสร้างปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ได้กลับสู่ประเทศไทยอีกครั้ง โดยพบปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ อยู่ในวัดจีนและมักพบพร้อมกับพระประธานอีก 2 โดยทำเป็นพระประธานเรียงกัน 3 องค์ แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาตามแบบพุทธศิลป์จีน และพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลและมีเจดีย์แบบจีน (ละ) วางไว้ ต่อมาช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ช่วง พ.ศ. 2550 – 2559 ลักษณะทางประติมานวิทยาในการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ในประเทศไทย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งโดย ในช่วงเวลานี้ มีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นในการสร้างพระพุทธรูปที่แสดงพุทธศิลป์แบบไทยมากขึ้น แต่ก็ยังคงลักษณะที่สำคัญทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ไว้ คือในฝ่าพระหัตถ์ซ้ายจะมีหม้อยาวางไว้

บทคัดย่อ

หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้ถูกประกาศเป็นศาสนาเมื่อประมาณ 2560 กว่าปีล่วงมาแล้ว จากนั้นพระพุทธศาสนาและคำสอนของพระพุทธองค์ ได้เผยแผ่ออกสู่ดินแดนต่างๆ โดยเหล่าพระอรหันต์และพระสาวก แต่เนื่องจากพุทธวจนะก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น ทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการละพระวินัยบางข้อว่า "ดูก่อนอานนท์สังฆเมื่อต้องการก็พึงถอนสิกขาบทเสียเล็กน้อยโดยการที่เราล่วงไปแล้ว" จึงทำให้พระสาวกบางองค์ก็ละพระวินัยบางข้อลง บางองค์ก็ปฏิบัติพระวินัยเดิมอย่างเคร่งครัด ก่อให้เกิดความแตกต่างหมู่สงฆ์และในพระธรรมวินัยและเป็นจุดที่ทำให้เกิดการแบ่งศาสนาพุทธออกเป็น 2 นิกายใหญ่ๆ คือ

1.ฝ่ายมคธ เป็นสถวีระหรือเถรวาทนิกาย ถือนิติของพระเถระตามการทำสังคายนาครั้งแรกเป็นหลัก

2.ฝ่ายสันสกฤต เป็นคณะสงฆ์เถาพุทธานุกูลในการลดหย่อนพระวินัยลง ซึ่งต่อมานอกจากจะมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องพระวินัยแล้ว การตีความหลักธรรมบางประการก็ยังเกิดความขัดแย้งกัน ทำให้ได้มีการแยกตัวเกิดเป็นนิกายต่างๆ อีก 18 นิกาย

สำหรับรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทย์ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในลัทธิความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในเบื้องต้นไม่ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าองค์นี้หรือพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ การรักษาผู้ที่เจ็บป่วยมานานักในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาต่างๆ ในประเทศอินเดีย แต่มีคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาแบบมหายาน กล่าวว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมิหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์และนำมนุษย์ทุกคนเข้าสู่นิพพานพร้อมกัน และมีประโยชน์หนึ่งที่กล่าวว่าพระองค์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย

จากนั้นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ก็ได้เผยแผ่สู่ดินแดนต่างๆ เช่น ประเทศจีน ซึ่งในประเทศจีนนี้เองเรื่องราวของความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ได้มีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งด้านเอกสารที่เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงปณิธานของพระองค์ การสร้างรูปเคารพ และอาคารทางศาสนาเพื่อประดิษฐานพระองค์ จากนั้นความเชื่อดังกล่าวได้เผยแผ่ออกสู่ประเทศต่างๆ เช่น ญี่ปุ่น ทิเบต กัมพูชา ฯลฯ

ในส่วนของประเทศไทยเราก็ได้รับแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ มาด้วยเช่นกัน เรื่องราวและรูปเคารพของพระองค์ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ที่เราได้รับอิทธิพลมาจากกัมพูชาในช่วงสมัยกษัตริย์จักรวรมันที่ 7 ที่พระองค์ท่านโปรดให้สร้างอโรคยศาลา และประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ ไว้ภายใน เพื่อประโยชน์ในการรักษาพยาบาลคนป่วยในดินแดนของพระองค์ ตามเส้นทางถนนโบราณจากเมืองพระนครสู่หัวเมืองต่างๆ สำหรับในประเทศไทยคือเส้นทางจากเมืองพระนครสู่เมืองพิมาย

โดยพุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ ที่พบในประเทศไทยในช่วงแรกนี้ ได้รับความเชื่อมาจากอิทธิพลของอาณาจักรขอม มีพุทธลักษณะโดยรวมคล้ายพระพุทธรูปนาคปรก องค์พระทำเป็นรูปนาคคลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระกรณยาว พระอุษณิষะมีพระอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ฯลฯ การฉลองพระองค์มักสวมเครื่องประดับต่างๆ เช่น เทริด พาหุรัด ทองกร คล้ายเครื่องทรงกษัตริย์ จีวรบางเรียบไม่มีลวดลาย ประทับขัดสมาธิราบบนบัลลังก์นาค พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาวหรือผอบวางไว้ หลังพระเศียรมีนาคแผ่พังพานเป็นรัศมี พุทธลักษณะดังกล่าวถือเป็นรูปแบบแรกของพระโกษชัยคุรุฯ ที่เข้าสู่ประเทศไทยโดยลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญของพระโกษชัยคุรุฯ ในช่วงแรกนี้คือเป็นพุทธรูปแบบนาคปรกทรงเครื่องอย่างกษัตริย์แสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาววางไว้

ในช่วงที่ 2 ของการสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ในประเทศไทย เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) เป็นช่วงเวลาที่เราได้รับความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานมาจากประเทศจีน พร้อมทั้งมีการสร้างพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถของวัดแบบจีนิกาย ส่วนพระประธานในอุโบสถสร้างประทับเรียงกัน 3 องค์ และองค์ที่ประทับด้านซ้ายของพระประธานองค์กลางคือพระโกษชัยคุรุฯ ร่วมเป็นพระประธานอยู่ด้วย ส่วนพุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ ในช่วงเวลานี้ แสดงความเป็นพุทธศิลป์แบบจีนมากขึ้นทั้งลักษณะการครองจีวร ลักษณะพระพักตร์ พระวรกาย ส่วนพุทธลักษณะที่เป็นรูปแบบหลักของพระโกษชัยคุรุฯ ยังคงรูปลักษณะเดิมไว้คือทำเป็นรูปนาคคลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระกรณยาว พระอุษณิষะ แต่มักไม่แสดงพระอุณาโลม ฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบลักษณะจีวรของภิกษุจีน ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ขวาจะแสดงมุทราที่ต่างกันไป ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญของพระโกษชัยคุรุฯ ในช่วงเวลานี้คือพระหัตถ์ซ้ายจะวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์จะมีเจดีย์แบบจีน (ตะ)วางไว้

ช่วง พ.ศ.2550 – 2559 เป็นช่วงเวลาที่การสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นในประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนทั้งด้านความเชื่อ ด้านรูปแบบทั้งพุทธลักษณะและประติมานวิทยา โดยเกิดการผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เป็นความเชื่อพื้นฐานในสังคมไทย ทำให้มีการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นในวัดแบบเถรวาทด้วย ส่วนพุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ นั้นก็มีความแตกต่างไปตามแต่ละแห่ง แสดงลักษณะพุทธศิลป์แบบไทยมากขึ้นทั้งลักษณะพระพักตร์ การครองจีวร แต่ยังคงพุทธลักษณะหลัก ของการสร้างองค์พระคือ มีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น พระกรณยาว พระอุษณิষะ มีพระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย ครองจีวรแบบพุทธศิลป์ไทย พระหัตถ์ขวาจะแสดงมุทราที่ต่างกันไป ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญของพระโกษชัยคุรุฯ คือพระหัตถ์ซ้ายจะวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์จะมีลักษณะคล้ายหม้อยาววางไว้

จากการศึกษาของผู้วิจัยในประเด็น “แนวคิด ความเชื่อ และรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระ-
ไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทย” เราสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่าความเชื่อในการนับถือพระไภษัชยคุรุฯ ว่าเป็น
พระพุทธรูปเจ้าแพทย์ มีอำนาจพุทธคุณในด้านช่วยให้มนุษย์หายจากความเจ็บป่วยและโรคร้ายต่างๆ นั้นคงเริ่ม
ขึ้นในประเทศจีน ราวพุทธศตวรรษที่ 10 ทั้งด้านเอกสารคัมภีร์และปฏิมากรรมรูปเคารพ จากนั้นได้ส่งต่อสู่
ประเทศต่างๆ ในประเทศไทยเราได้รับแนวคิดและความเชื่อดังกล่าว ช่วงแรกในพุทธศตวรรษที่ 18 จากอิทธิพล
แนวคิด และความเชื่อของกษัตริย์ชั้วรมันที่ 7 ประเทศกัมพูชา โดยมีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูป
นาคปรก แต่มีวัดถูกทำลายลงเสีย วางบนฝ่าพระหัตถ์ เมื่อกษัตริย์ชั้วรมันที่ 7 สวรรคตและอาณาจักรขอม
เสื่อมอำนาจลงในประเทศไทย ความเชื่อในการนับถือพระไภษัชยคุรุฯ ในฐานะพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ ก็ได้
ค่อยๆ หายไปจากประเทศไทย จนถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 5 ความเชื่อในพุทธศานาмаหายาน
แบบจีนนิกาย ได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคมไทย มีการสร้างวัดแบบจีนและมีพระไภษัชยคุรุฯ เป็น
ประธานในวัด ทำให้รูปแบบทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ในช่วงเวลานี้จึงมีลักษณะตามพุทธ
ศิลป์แบบจีน มีการวางเจดีย์แบบจีนไว้บนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายที่หงายอยู่บนพระเพลา ลักษณะทางประติมาน-
วิทยาที่มีการนำเจดีย์มาไว้บนฝ่าพระหัตถ์นี้ ผู้วิจัยขอเสนอว่าเป็นการผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิเต๋า

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 50 (2550-2559) ความเชื่อในพระไภษัชยคุรุฯ ได้เกิดผสมผสานกันระหว่างแบบ
มาหายานกับแบบเถรวาทที่เป็นความเชื่อในพุทธศาสนาที่เป็นหลักในสังคมไทย ทำให้แนวคิดและรูปแบบใน
การสร้างพุทธปฏิมาพระไภษัชยคุรุฯ มีความเป็นพุทธศิลป์แบบไทยมากขึ้น ทั้งลักษณะพระพักตร์ เครื่องทรง
การครองจีวร แต่เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่ารูปเคารพนี้คือพระไภษัชยคุรุฯ บนพระหัตถ์ซ้ายจึงยังคงแสดง
ลักษณะที่สำคัญทางประติมานวิทยาไว้เสมอคือมีวัดถูกทำลายหรือวางไว้

Abstract

Buddhism was declared as a religion since 2,560 years ago and the wisdom of Lord Buddha was distributed to many destinations by Buddhist saints and disciples. Therefore, after the passing of the Lord Buddha, Buddhism was divided into two major extent branches differentiated by the disciplinary practices as follows:

1. Theravada Buddhism: a Buddhism doctrine that agrees to continue on the practice under the disciplines of the first revision of the Lord Buddha's wisdom.

2. Mahayana Buddhism: groups of monks who continue on the practice under the modified disciplines of the first revision of the Lord Buddha's wisdom by the different interpretation which leads to conflicts and separation into 18 denominations.

Phra Bhaisajyaguru Vaitoonprapha or Phra Bhaisajyaguru, in short, as known as the Medicine Buddha (God of Medicine) is one of the Buddha in Mahayana Buddhism. Firstly, Phra Bhaisajyaguru or Medicine Buddha was not recognized, therefore, the Saddharma Pundarika Sutra (Lotus Sutra) or the Lotus of The True Law, the Buddhist scripture of Mahayana Buddhism, defined that Avalokitasavara Bodhisattava saved humankind and brought them to the Nirvana. Specifically, there was a noticeable definition which stated that one of the abilities of Avalokitasavara Bodhisattava was to save humankind from physical painfulness.

The belief related to the Medicine Buddha was expanded to many countries, especially China where the establishment of Phra Bhaisajyaguru was more defined and appeared in the scriptures which recorded the determination of Phra Bhaisajyaguru, the methodology of image creation and buildings for Buddha image installation. This belief was extensively distributed to Japan Tibet Cambodia etc.

In Thailand, the belief of Phra Bhaisajyaguru appeared in the 18th Century when Thailand was influenced by the Cambodia during the reign of the King Jayavarman VII. He decided to build the Chapel of Hospital and had Phra Bhaisajyaguru enshrined inside of the chapel to help and heal the people who suffered from the sickness. The chapels were built in other main cities extended along the ancient road from Phra Nakhon or the capital city to other districts. In Thailand, there were the Chapels of Hospital built along the route from Phra Nakhon to the City of Pimai.

In the early period, Phra Bhaisajyaguru's images found in Thailand were similar to the image form of Buddha sheltered in Naga hood influenced by the belief of the Khmer culture which consists of the 32 Buddha's physical characteristics such as helical hair bundles, two long ears, an insignia between two eyebrows, etc. The decorative accessories are such a crown, arm bracelets, golden pieces worn as the king, plain rope wrapped around the body. The posture of Phra Bhaisajyaguru's images was found as a Buddha image in the meditation sitting on the intertwined coil of the Naga throne and accessorized as a king. The physical characteristics of Phra Bhaisajyaguru's images in the early period comprise of the formation of the Buddha sheltered in Naga hood in meditation sitting posture with a pot of medicine placed on the palm.

The second period, Phra Bhaisajyaguru's image in Thailand was found during the Reign of King Chulalongkorn (King Rama 5) when Mahayana Buddhism from China had been accepted in Thailand. The Chinese-Mahayana Buddhism influenced the creation of Buddha images and temples. According to Chinese-Mahayana Buddhism, the temples were built with three Buddha images, the principle Buddha which is the Lord Buddha image must be placed in the middle and Phra Bhaisajyaguru's image must be placed the left. The physical characteristics of Phra Bhaisajyaguru's image were influenced by Chinese-Mahayana Buddhism and reflected the Chinese Buddha's artistic form such as; the wearing rope similar to Chinese monks, facial and body structure similar to Chinese. However, the significant Buddha physical characteristics were still comprised, such as helical hair bundles, two long ears, forehead without brows, the body roped as a Chinese Buddhist monk without any accessory. The image posture was still in the meditation sitting with both feet revealed and hand postures were created in varied postures. The iconological significance of Phra Bhaisajyaguru's image in this period is the left hand placed upward on the left knee and a Chinese pagoda placed on the palm.

Phra Bhaisajyaguru's image had been changed during 2007–2016 by the influence of the Buddhism belief, iconology and formation in Thailand. The Buddhism arts of the Phra Bhaisajyaguru's images had been combined with Theravada Buddhism belief which resulted in having the images created in varied formations. However, Thai Buddhism arts are more revealed, such as the Thai facial structure and rope wearing similar to Thai Buddhist monks, especially, the images still comprise of 32 physical characteristics of the Buddha such as, two long ears, facial frame, eyebrows, helical hair bundles, body roped as a Thai Buddhist monks, the right hand in the varied hand postures but the left hand placed upward on the left knee with a pot of medicine on the palm as the important iconology of Phra Bhaisajyaguru's image.

According to the research of "The concept, belief and the iconology of Phra Bhaisajyaguru 's image in Thailand", the researcher found that the Phra Bhaisajyaguru or the Medicine Buddha is recognized for the healing power to cure illness and diseases for the human. This belief has existed in China since the 10th Century as found in the scriptures and iconic images; and expanded to many countries including Thailand. In the 18th Century, the belief of Phra Bhaisajyaguru expanded to Thailand by the influence of the King Jayavarman VII of Cambodia. In the early period, the Phra Bhaisajyaguru's image was created similar to Buddha image in the Naga Throne, however; the Phra Bhaisajyaguru's image has the pot of medicine on the palm as the difference. The decline of the Khmer Empire affected the belief of Phra Bhaisajyaguru to disappear from Thailand. Until the Reign of King Rama 5, Chinese-Mahayana Buddhism has been more accepted in Thailand as the Chinese architecture temples were built in the country and had the Phra Bhaisajyaguru's image installed as one of the principal Buddha images. Chinese Buddhism arts were established in the Phra Bhaisajyaguru's image as the image has the pagoda on the palm instead of the pot of medicine. The pagoda on the palm of this Buddha image reflected the belief of Taoism. Later in the past decade or during the year 2007-2016, the Phra Bhaisajyaguru's image had been created with the combination of Mahayana Buddhism from China and Theravada Buddhism in Thailand and presented Thai Buddhist arts as in accordance of iconology of Phra Bhaisajyaguru's image which comprised of Thai facial structure, accessories, and ropes. In conclusion, the Phra Bhaisajyaguru's image has a pot of medicine on the palm of the image as the significant iconology.

บทที่ 1

บทนำ

ชื่อโครงการวิจัย (ภาษาไทย) : แนวคิด ความเชื่อ และ พุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภยัชยคุรุฯ
โดยใช้ประติมานวิทยา

(ภาษาอังกฤษ) : Concept, Belief and Specific Buddhist Sculpture of
Phra Bhaisajyaguru Using Iconography

ผู้รับผิดชอบโครงการ : อาจารย์ธนูตม์ ธรรมพิทักษ์

สังกัดภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

ประเภทการวิจัย : งานวิจัยชิ้นนี้เป็น งานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research)

สาขาวิชาการและกลุ่มวิชาที่ทำการวิจัย : กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศาสนา

คำสำคัญ (Keyword) ของการวิจัย : พระไภยัชยคุรุฯ (Phra Bhaisajyaguru) ประติมานวิทยา
(Iconography) พุทธปฏิมากรรม (Buddhist Sculpture)

ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

พระไภยัชยคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทย์ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าในลัทธิความเชื่อในพุทธศาสนา
ฝ่ายมหายาน ในเบื้องต้นไม่ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าองค์นี้มากนัก แม้แต่ในคัมภีร์สังฆมณฑลธรรมปิณฑิกสูตร
ที่เป็นคัมภีร์สำคัญของมหายาน ก็ได้กล่าวว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นพระโพธิสัตว์ประจำกัลป์
ปัจจุบัน ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์และนำมนุษย์ทุกคนเข้าสู่นิพพานพร้อมกัน และมีประโยชน์
หนึ่งที่กล่าวว่าพระองค์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย ก็น่าจะเป็นส่วนที่มาต่อเติม
ในภายหลัง (ผาสุข อินทราวุธ, 2543 : 62)

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ปรากฏเด่นชัดในลิลิตวิสูตร ซึ่งเป็นพุทธประวัติฉบับ
พิสดารของนิยายสรวาสติวาท ที่เขียนขึ้นหลังคัมภีร์สังฆมณฑลธรรมปิณฑิกสูตร ในลิลิตวิสูตรมีข้อความซ้ำๆ
หลายครั้งที่สรรเสริญว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ (King of Medicines) ผู้สามารถปลดปล่อย
ความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ โดยการนำเข้าสู่กระแสแห่งนิพพานในอภยาที่ 1 ชื่อนิทาน
ปริวรรต (แสง มนวิฑูร, 2512 : 487) ได้บรรยายว่า

“พระองค์เป็นแพทย์ ประทานยาให้ออมฤต พระองค์กล้าในการตรัสเจรจาแสดงลัทธิ
ทำให้พวกมิถิลาทิวเร้าร้อนไปตามกัน พระองค์เป็นพงศ์พันธุ์แห่งพระธรรม ทรงปราดเปรื่อง
ในปรมัตถธรรม พระองค์เป็นผู้ นำ เป็นผู้ชี้ทางไม่มีใครยิ่งไปกว่า”

จากนั้นความเชื่อเกี่ยวกับไภษัชยคุรุฯ ได้เผยแพร่สู่ดินแดนต่างๆ เช่น ประเทศจีน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้รับมาจากการแปลพระสูตร “ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร” ที่พระถังซำจั๋ง นำมาจากประเทศอินเดีย ราว พ.ศ. 1158 ตรงกับสมัยราชวงศ์สุย (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2529 : คำบรรยายประกอบภาพที่ 1) ประเทศทิเบต ประเทศญี่ปุ่น และส่งต่อสู่ประเทศไทยโดยผ่านประเทศกัมพูชาช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 (สมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของกัมพูชา) มูลเหตุในการก่อสร้างอโรคยศาลาและสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ประดิษฐานภายในอาคารดังกล่าวเชื่อกันว่าคงเนื่องมาจากก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์นั้นได้ทรงหลบภัยอยู่ในป่า ยังไม่สามารถขึ้นครองราชย์ได้อยู่ถึง 15 ปี ขณะที่พระองค์หลบภัยอยู่นี้เองได้ทรงเห็นความทุกข์ยาก ความลำบากต่างๆ ของประชาชนในถิ่นที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นเมื่อพระองค์ปราบปรามความวุ่นวายต่างๆ และขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว พระองค์จึงหันมาสร้างอโรคยศาลาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนของพระองค์ (มาดแลน จิโต, 2543 : 85-100.) และอีกสาเหตุหนึ่งคือเชื่อกันว่าพระองค์เป็นโรคเรื้อน จึงต้องการสร้างกุศล เพื่อหวังให้อานิสงส์ผลบุญที่พระองค์ได้ทรงกระทำ จะช่วยให้พระองค์หายจากโรคเรื้อน (นันทนา ชุตินวงศ์, 1984 : 320.)

การสร้างพระไภษัชยคุรุฯเป็นพระพุทธรูปประธานในอาคารอโรคยศาลานั้นจะสร้าง ตาม แนวถนนโบราณ ที่เชื่อมต่อระหว่างหัวเมืองต่างๆ กับเมืองพระนคร (โดยเส้นทางหลักของถนนโบราณที่เกี่ยวกับประเทศไทยคือถนนจากเมืองพระนครสู่เมืองพิมาย) แต่เนื่องจากพระไภษัชยคุรุฯ ไม่ได้ได้รับความนิยมและความนับถือมากนักในสังคมไทย และเมื่ออาณาจักรขอมโบราณเสื่อมอำนาจลง การสร้างรูปเคารพของพระไภษัชยคุรุฯ และความเชื่อเกี่ยวกับพระองค์นั้นได้ลดน้อยลงด้วย ขณะเดียวกันเมื่อความก้าวหน้าทางการแพทย์ โดยเฉพาะความรู้จากแพทย์และยารักษาโรคจากทางตะวันตกได้เข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย ดังนั้นความเชื่อและแรงศรัทธาในการนับถือและบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อช่วยบรรเทาหรือรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ ก็ค่อยๆ เสื่อมความนิยมลงจนแทบไม่เป็นที่รู้จักกันในสังคมไทย แม้แต่ในทางวิชาการก็มีการกล่าวถึงเรื่องราวและพุทธลักษณะเกี่ยวกับพระองค์อยู่น้อยมาก เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์ว่า รูปแบบของพระไภษัชยคุรุฯ นี้ น่าจะอนุโลมมาจากพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ทำเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระหัตถ์ถือหม้อน้ำมนต์ ผลสมอ หรือวัชร (ดำรงราชานุภาพ, 2519 : 77) ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าแพทย์องค์นี้ไว้ในหนังสือประติมากรรมขอมว่า เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ถือผอบมีฝาปิดอยู่ในพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง ที่ยกขึ้นเสมอพระอุระ ขณะเดียวกันของที่อยู่ที่พระหัตถ์นั้นอาจเป็นบาตร ดอกบัวหรือสตูปก็ได้ (น.85) และรองศาสตราจารย์ผาสุข อินทรารุช ได้กล่าวถึงพุทธลักษณะพระไภษัชยคุรุฯ ในหนังสือพุทธปฏิมาฝ่ายมหายานว่าพระองค์จะฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ มีลักษณะมหาบุรุษต่างๆ เช่น มีอุษณิษะ พระกรณยาว ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์วางบนพระเพลาถือโอสธหรือบาตร บางครั้งมีลักษณะคล้ายก้อนดินหรือดอกบัวตูม (น.191) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวยังมีอยู่ค่อนข้างน้อยและยังมีพุทธลักษณะที่ค่อนข้างมีความแตกต่างกันอยู่มาก

ขณะเดียวกันในช่วงระยะเวลา 10 ปีให้หลังมานี้ ได้มีการสร้างและกล่าวถึงพระไภษัชยคุรุฯ มากขึ้นในสังคมไทย โดยส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ตามวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น วัดบรมราชาณายกนิเทศกอนุสรณ์ (วัดเล่งเน่ยยี่ 2) จ. นนทบุรี วัดธรรมปัญญาราม จ.นครปฐม ฯลฯ แต่ขณะเดียวกันในวัดแบบเถรวาทก็มีการสร้างรูปเคารพของพระองค์ด้วย เช่น วัดพระบาทน้ำพุ จ.ลพบุรี วัดวัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จ.ร้อยเอ็ด ฯลฯ โดยมีพุทธลักษณะ การแสดงมูทรา (สัญลักษณ์ที่แสดงด้วยมือ) สิ่งของที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ ที่ต่างกันออกไปในแต่ละแห่ง จากการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะที่ต่างกันไปนี้เอง อาจทำให้เกิดปัญหาและความสับสนถึงพุทธลักษณะที่ถูกต้อง รวมทั้งอาจมีพุทธลักษณะที่ไปใกล้เคียงกับพระพุทธรูปเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์อื่น ทำให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในชั้นหลังต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัย จึงทำการวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิด ความเชื่อ ลักษณะประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ พร้อมทั้งการนำไปสร้างพุทธลักษณะของพระองค์ได้ถูกต้องตรงตามรูปแบบที่มีมาแต่เดิม เพื่อไม่ก่อให้เกิดการเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในสังคมไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

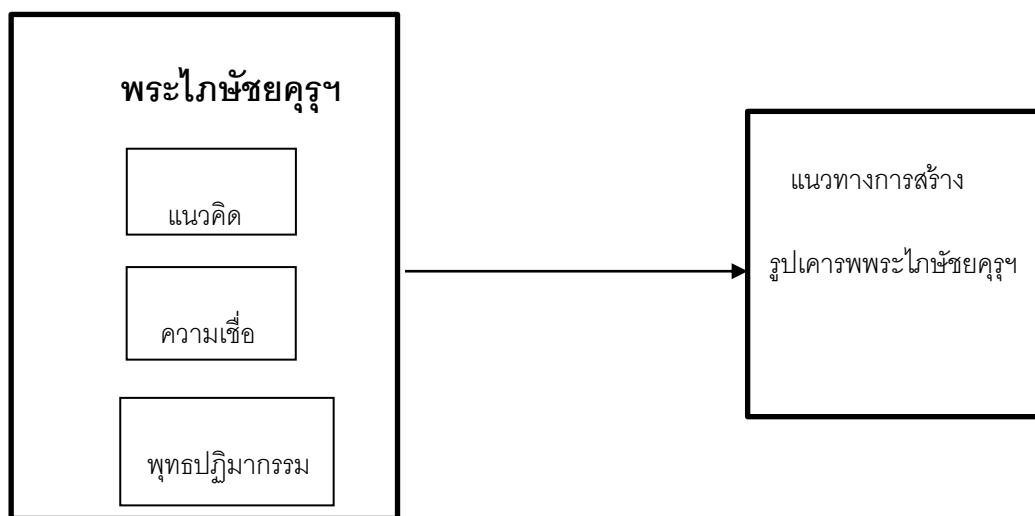
1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อ เกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้วิธีการวิจัยประวัติศาสตร์
2. เพื่อวิเคราะห์ พุทธปฏิมากรรมของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้หลักประติมานวิทยา (Iconograph)
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ในแต่ละประเทศและในแต่ละช่วงเวลา
4. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ในแต่ละช่วงเวลา ในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะการศึกษาถึงพุทธลักษณะและลักษณะประติมานวิทยา ของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ทำขึ้นเป็นรูปเคารพ ขนาดใหญ่ที่ใช้เป็นพระประธาน หรือพระพุทธรูปในศาสนสถานเท่านั้น ไม่รวมพระกริ่งที่เป็นรูปจำลองของพระไภษัชยคุรุฯ โดยข้อมูลที่อยู่ในต่างประเทศจะใช้การศึกษาผ่านเอกสารและภาพถ่าย ส่วนข้อมูลในประเทศไทยจะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ตามวัดหรือศาสนสถานที่มีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ

ตามหลักการศึกษาตามประติมานวิทยานั้น จะมีการกำหนดรูปแบบหรือลักษณะเฉพาะของ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ไว้ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนและความชัดเจนในอำนาจพุทธคุณ ของแต่ละพระองค์ ซึ่งพระไภษัชยคุรุฯหรือพระพุทธเจ้าแพทย์ ที่เชื่อว่ามีอำนาจพุทธคุณในด้านช่วยรักษา อาการป่วยต่างๆ ก็ควรมีพุทธลักษณะเฉพาะของพระองค์เช่นกัน โดยพุทธลักษณะที่สำคัญก็ควรเกี่ยวเนื่อง กับการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ คือการมีหม้อยาบนฝ่าพระหัตถ์

กรอบแนวคิดวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

1. ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษา ทบทวนวรรณกรรม กำหนดขอบเขตข้อมูลที่ต้องการ เช่นด้านแนวคิด พุทธลักษณะ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารดังกล่าวมาวิเคราะห์ ตีความ สรุปเป็นข้อมูลวิจัย

2. ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ โดย นักวิจัย 1 คน ร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยระดับปริญญาโท จำนวน 2 คน ออกเก็บข้อมูลในสถานที่จริง ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยตามวัดหรือศาสนะสถานที่มีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ด้วยภาพถ่าย การร่างภาพ การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อ้างกล่าวมาวิเคราะห์ ตีความ สรุปเป็นข้อมูลวิจัย

ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ระยะเวลาในการดำเนินแผนงานวิจัยเป็นเวลา 12 เดือนในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ของประเทศไทยตามวัดหรือศาสนะสถานที่มีการสร้างรูปเคารพ พระไภยชัยคุรุฯ

ตารางที่ 1 แสดงขั้นตอนและแผนการดำเนินการวิจัย

กิจกรรม	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.ศึกษาเอกสาร												
2.เตรียมผู้ช่วยเก็บข้อมูล												
3.ออกสำรวจเก็บข้อมูล												
4.ดำเนินการวิจัย												
5.เขียนรายงานและนำเสนองานวิจัย												

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระไภยชัยคุรุฯ ที่ถูกต้องและรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อในแต่ละประเทศ
2. เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเข้าใจถึงพุทธลักษณะและประติมานวิทยาที่สำคัญของพระไภยชัยคุรุฯ ที่ต่างจาก พระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์องค์อื่น เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจที่สับสนในสังคมไทยในชั้นหลัง
3. ได้องค์ความรู้และเอกสารทางวิชาการจากการวิจัยเชิงประจักษ์ เพื่อไม่เกิดความสับสนถึงรูปประติมานวิทยาของพระไภยชัยคุรุฯ ของพุทธศาสนิกชน ผู้ที่ต้องการสร้างรูปเคารพและเป็นข้อมูลวิชาการเพื่อเป็นเอกสารการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมานวิทยาในพุทธศาสนา
4. เป็นข้อมูลอ้างอิงด้านความเชื่อและพุทธลักษณะ ให้กับบุคคลที่นับถือพุทธศาสนา บุคคลในวงการพระเครื่อง ได้มีข้อมูลถึงพุทธลักษณะขององค์พระไภยชัยคุรุฯ ได้ชัดเจน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยชิ้นนี้การเรียกชื่อประเทศต่างๆ ใช้การกำหนดโดยเงื่อนไขตามสภาพอาณาเขตในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ของแต่ละประเทศ

บทที่ 2

จุดกำเนิดพุทธศาสนานิกายมหายานและ คัมภีร์ที่สำคัญในพุทธศาสนาแบบมหายาน

หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้ถูกประกาศเป็นศาสนาเมื่อประมาณ 2560 กว่าปีล่วงมาแล้ว โดยพระศากยมุนีโคตโมพุทธเจ้า จากนั้นพระพุทธศาสนาและคำสอนของพระพุทธองค์ได้เผยแผ่สู่ดินแดนต่างๆโดยเหล่าพระอรหันต์และพระสาวก จากความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มสภาพสังคม นำสู่การตีความคำสอนที่แตกต่างกันก่อให้เกิดความขัดแย้งในปรัชญาและแนวคิด นอกจากนี้ด้วย พุทธวจนะของพระพุทธองค์ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการละพระวินัยบางข้อว่า "ดูก่อนอานนท์:สงฆ์เมื่อต้องการก็พึงถอนสิกขาบทเสียเล็กน้อย โดยการที่เราล่วงไปแล้ว" (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531 : 21, อ้างจากมหาปรินิพพานสูตร) จากพระวจนะดังกล่าวทำให้พระอรหันต์ พระสาวกบางองค์และสงฆ์บางกลุ่ม เห็นควรให้ถอนพระวินัยบางข้อออก นำสู่การโต้เถียงในการลดหรือละพระวินัยข้อต่างๆ เริ่มก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่สงฆ์ จนเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วง 3 เดือน พระมหากัสสปะจึงต้องทำการสังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อไม่ให้เกิดการผิดเพี้ยนในพระธรรมวินัย เมื่อที่ประชุมสงฆ์ได้ถามต่อพระอานนท์ว่าสิกขาบทเล็กน้อยที่พระพุทธองค์กล่าวไว้หมายถึงสิกขาบทใด พระอานนท์ได้แจ้งแก่ที่ประชุมสงฆ์ว่าไม่ได้ทูลถามไว้ จึงก่อให้เกิดความเห็นที่แตกต่างในการถอนสิกขาบทว่าควรเป็นบทใด จนนำสู่บทสรุปที่พระมหากัสสปะ ให้คงสิกขาบททั้งหมดไว้ดังเดิม แต่การทำสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนี้ มีสงฆ์บางกลุ่มไม่ยอมรับเนื่องจากเห็นว่ามีสงฆ์มาร่วมทำการสังคายนาเพียง 500 รูปเท่านั้น (วรรณะ มูลขำ, 2545 : 10)

หลังจากนั้นราว พ.ศ. 100 ได้มีการทำสังคายนาขึ้นอีกครั้งเป็นครั้งที่ 2 ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้ากาฬโคตรราช การสังคายนาครั้งนี้มีพระสัพพกาหมหาเถระเป็นองค์ประธาน มีพระเถระองค์สำคัญๆ คือ พระสัมมุตตสาณวาสี พระเวตตะ พระสาณะ พระอุชชโสภิตะ พระยศ (ทั้ง 5 รูปนี้เป็นศิษย์ของพระอานนท์ทั้งหมด) (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531 : 34) มีพระสงฆ์เข้าร่วมทำการสังคายนา 700 รูป การสังคายนาในครั้งนี้ หมู่พระสงฆ์มีความเห็นต่างกันในเรื่องวัตถุ 10 ประการ (ดูเพิ่มเติมเรื่องวัตถุ 10 ประการที่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 393) แต่ในที่สุดที่ประชุมก็มีมติเหมือนการทำสังคายนาครั้งแรกเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระวินัย เป็นผลทำให้มีสงฆ์บางกลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนแปลงพระวินัยเรื่องวัตถุ 10 นี้ไม่เห็นด้วย พร้อมได้แยกตัวออกมาประชุม

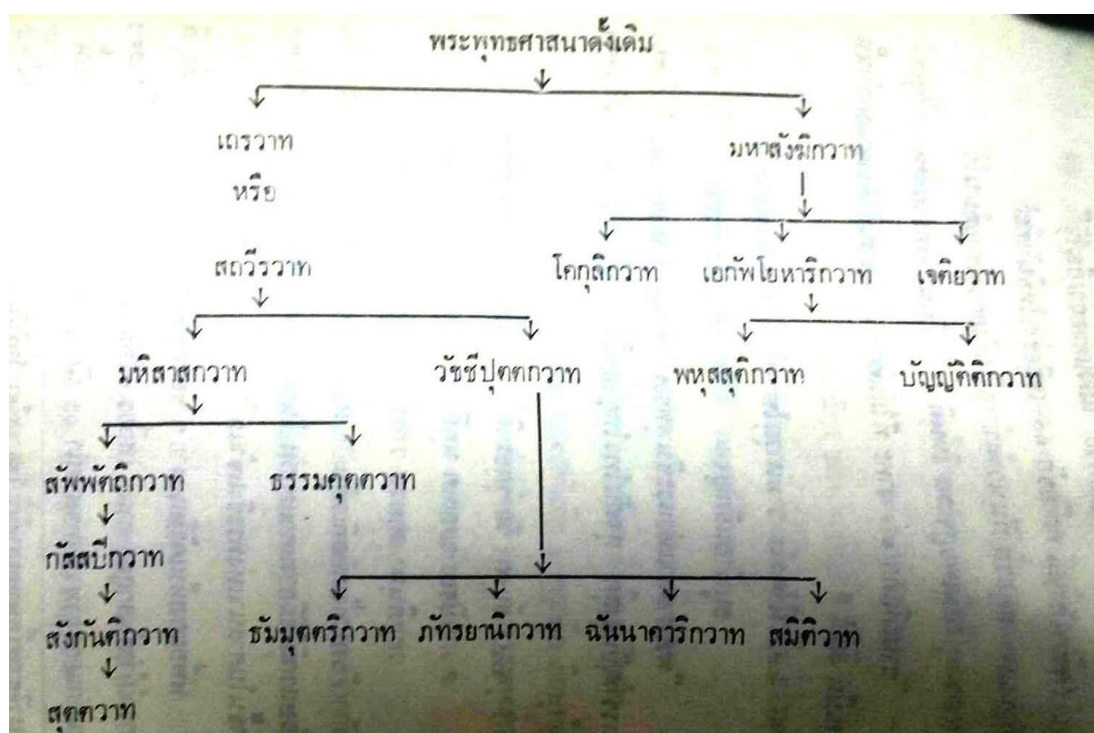
ต่างหาก มีการชักชวนสงฆ์ให้มาเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมากกล่าวว่ามีสงฆ์เข้าร่วมถึง 10,000 รูป (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531 : 39) จึงเรียกการประชุมครั้งนี้ว่า "มหาสังคีติ" และต่อมาเรียกตัวเองว่า "มหาสังฆิกะ" แปลว่า สงฆ์หมู่ใหญ่

จากการทำสังคายนาครั้งที่ 2 นี้เอง เป็นผลให้พระสงฆ์แยกออกเป็น 2 ฝ่าย (2 นิกาย) อย่างชัดเจน คือ (อภิชาต โปธิประสิทธิ์ศาสตร์, 2527 : 18)

1.ฝ่ายมคธคือสรวีระหรือเถรวาทนิกาย โดยถือมคธของพระเถระตามการทำสังคายนาครั้งแรกที่และจะไม่ลดหย่อนข้อพระธรรมวินัยใดๆ ลงเป็นหลัก

2.ฝ่ายสันสกฤตคือมหาสังฆิกะหรืออากิริยวาทนิกาย ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ที่ถือเอาพุทธานุญาตในการลดหย่อนพระวินัย โดยในครั้งนีมีการลดหย่อนพระวินัยลงในเรื่องวัตถุ 10 ประการ ผลจากการยอมให้มีการลดหย่อนพระวินัยลงนี้เอง จึงเกิดความเห็นที่แตกต่างและการตีความที่ผิดเพี้ยน จนในที่สุดมีนิกายต่างๆ ได้แยกตัวก่อตั้งขึ้นเป็นนิกายใหม่อีกถึง 18 นิกาย (พระอาจารย์จันทธรรม คณาธิการ, 2513 : 46)

แผนภูมิที่ 1 : แสดงการแตกนิกายในพุทธศตวรรษที่ 2 รวม 18 นิกาย ตามปกรณัมบาลี ที่มาของแผนภูมิ : หนังสือพระพุทธศาสนาสามหายาน หน้า 44

หลังจากที่พุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น 2 นิกายหลัก คือ เถรวาทและมหาสังฆิกะ โดยนิกายมหาสังฆิกะที่มีศูนย์กลางอยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย ในแคว้นอันธระ เป็นนิกายที่มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระธรรมวินัยให้เหมาะสมกับกาลเทศะอยู่แล้ว อีกทั้งยังมีแนวคิดแตกต่างกันในเรื่องต่างๆ เช่นเชื่อว่าพระพุทธองค์มิใช่มนุษย์ธรรมดา มีกายทิพย์ ทั้งนามและรูปเป็นโลกุตตระ การแสดงองค์เป็นมนุษย์นั้นเป็นเพียงมายาธรรมที่พระพุทธองค์สร้างขึ้น เพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ เช่น พระโพธิสัตว์ ความคิดดังกล่าวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดนิกายมหายานขึ้น (อภิรัช โทธิประสิทธิศาสตร์, 2527: 20)

หลังจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชราว พ.ศ. 360 ราชวงศ์โมริยะถูกราชวงศ์คุงคะโถ้นอำนาจโดยนายพลปุชยมิตร ผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์คุงคะ พระองค์เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด จึงได้ฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์ คัมภีร์พระเวท และการบูชาฮินดูขึ้น พระองค์พยายามทำลายศาสนาพุทธโดยจับภิกษุฆ่าเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้พุทธศาสนามีผู้นับถือน้อยลง เพื่อความอยู่รอดของคัมภีร์ต่างๆ ของพุทธศาสนาและเรียกคืนศรัทธาจากผู้คน ความเชื่อทางพุทธศาสนาในยุคนี้ จึงต้องมีเรื่องที่ยกย่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์หรือมีเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และเต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ต่างๆ มินรก สวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิด ตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ พระเถระผู้ใหญ่ในพุทธศาสนาจึงหันมาปรับปรุงแนวคิดและวิธีการเผยแผ่ใหม่ให้เหมาะสม โดยแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1. แนวแห่งบุคลาธิษฐาน หมายถึงปรับตามความศรัทธาของสามัญชนเป็นสำคัญ
2. แนวแห่งธรรมาธิษฐาน หมายถึงเมื่อบัญญัติแนวแห่งบุคลาธิษฐานแล้วก็ต้องให้มีปัญญากำกับด้วย (เรื่องเดียวกัน)

จากแนวคิด 2 แนวข้างต้น ส่งผลให้พระสูตรต่างๆ ได้รับการแก้ไขดัดแปลงและมีพระสูตรใหม่เกิดขึ้นหลายเรื่อง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในช่วงนี้เป็นผลนำไปสู่การเกิดพุทธศาสนานิกายมหายานโดยการรวบรวมหลักธรรมสำคัญของนิกายต่างๆ ทั้ง 18 นิกาย เช่น มหาสังฆิกะ สรวาสติวาทิน วัชชีบุตร ฯลฯ อีกทั้งคณาจารย์ของพุทธศาสนานิกายมหายานเดิมเคยเป็นภิกษุในนิกายต่างๆ เหล่านั้นมาก่อน สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้พุทธศาสนามหายานได้รับการนับถือกว้างขวางอย่างรวดเร็ว เพราะคณะพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ที่พยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสังคมด้านต่างๆ สามารถที่จะเข้าร่วมกับคนทั่วไปในการทำสาธารณประโยชน์ต่างๆ ได้สะดวกกว่าพระสงฆ์ จึงทำให้คนทั่วไปรู้จัก เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งแนวคิดแบบนี้เกิดจากการปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสังคมในสมัยนั้น จนนิกายมหายานได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและไม่ขึ้นอยู่กับนิกายมหาสังฆิกะอีกต่อไป

ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 สมัยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชามากมีอาณาเขตแผ่ออกกว้างไกล ขณะเดียวกันพระองค์ยังทรงนับถือและเลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงทำให้พุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกสู่ดินแดนต่างๆด้วย ทั้งเอเชียกลาง จีน นอกจากนั้นยังมีการส่งสมณทูตออกสู่ดินแดนต่างๆเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาอีกทาง พระองค์ได้โปรดให้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นอีก ซึ่งนับเป็นครั้งที่ 4 (แต่นิกายเถรวาท ไม่นับการสังคายนาในครั้งนี้ เนื่องจากถือว่าการสังคายนาในส่วนของนิกายมหายาน) สาเหตุของการกระทำสังคายนาครั้งนี้เนื่องจาก พระเจ้ากนิษกะทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาท ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งในเถรวาทที่ใช้ภาษาสันสกฤต ช่วงเวลานี้มีพระภิกษุผู้มีความรู้เป็นจำนวนมากเกิดขึ้น เช่น พระปารสวะ พระอัสวโณษ พระวสุมิตร และคัมภีร์พุทธศาสนาที่เป็นภาษาสันสกฤตก็มีจำนวนมากและมีการใช้แทนภาษาบาลีที่ใช้กันแต่เดิมในพุทธศาสนาเถรวาท ผลของการสังคายนาในครั้งนี้ได้มีการแต่งอรรถกถาธิบายพระไตรปิฎกขึ้น 3 คัมภีร์ใหญ่ ที่ใช้ภาษาสันสกฤตคือ

- วินัยวิภังษา
- อุปเทศศาสตร์
- พระอภิธรรมวิภังษา

หลักธรรมที่บันทึกส่วนใหญ่มีแนวคิดของนิกายสรวาสติวาท ที่ใช้ภาษาสันสกฤตและส่งผลให้นิกายสรวาสติวาทเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับ ซึ่งต่อมานิกายมหายานได้รับเอาแนวคิดจากนิกายนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในสังคหะปฐกสูตร

พระสูตรต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของพุทธศาสนาแบบมหายาน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นถึงการเกิดพุทธศาสนาแบบมหายาน ซึ่งมีการรวบรวมแนวคิดและหลักปรัชญาต่างๆในนิกายสำคัญของพุทธศาสนา เกิดเป็นคัมภีร์และพระสูตรสำคัญต่างๆ ซึ่งพระสูตรเหล่านั้นมักตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อที่สำคัญ 2 สายคือ สายอินเดียนิกายเน้นการนับถือพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์เป็นหลัก (ซึ่งพระสูตรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสายอินเดียนิกายพระสูตรจะมีการเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้) ส่วนสายที่ 2 เป็นสายอินเดียนิกายได้ซึ่งเน้นการนับถือในแนวคิดทางปรัชญาเป็นสำคัญ แต่ทั้งสองสายยังคงยึดหลักแนวคิดเกี่ยวกับสัจธรรม (สัจธรรมหมายถึง ความว่าง) กล่าวว่าพระสูตรเหล่านี้ท่านคณาจารย์ เป็นผู้รวบรวมไว้ (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531 : 226)

1. ปรัชญาปารมิตาสูต

พระวัชรปรัชญาปารมิตาสูต เป็นพระสูตรที่สำคัญมากพระสูตรหนึ่งของพุทธศาสนาแบบมหายาน จัดว่าเป็นพระสูตรดั้งเดิมที่สุด เป็นมูลฐานทฤษฎีว่าด้วยศูนยตา พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน ทั้งจีน ญี่ปุ่น เวียดนาม เกาหลี จะรู้จักและคุ้นเคยกับพระสูตรนี้เป็นอย่างดีและได้รับการแปลออกเป็นภาษาจีนประมาณ พ.ศ.713 เป็นพระสูตรที่ใช้สวดในงานพิธีสราทธพต (คล้ายกับการสวดอภิธรรมในแบบเถรวาท) พระสูตรหมวดปรัชญาปารมิตาที่สำคัญ เช่น มหาปรัชญาปารมิตาสูต วัชรปรัชญาปารมิตาสูต ฯลฯ เป็นหลักธรรมที่สำคัญของลัทธิมหายานนิกายศูนยวาทีนที่พระนาคาชุน มหาเถรอาจารย์ชาวอินเดียได้เป็นผู้ก่อกำเนิดเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตนั้นนอกจากจะมีความสำคัญต่อนิกายศูนยวาทีน ขณะเดียวกันในนิกายอื่นๆ ของพุทธศาสนาแบบมหายาน เช่น นิกายวิชญาณวาทีนหรือโยคาจารย์ นิกายสุขาวดี นิกายเทียนไท่ นิกายเซ็น นิกายฮั่วเจ๋ยม ฯลฯ ก็นับถือพระสูตรนี้ คณะจารย์แห่งนิกายต่างๆ ดังกล่าว ได้แต่งอรรถกถาแก่พระสูตรนี้ ตามคติแห่งนิกายของตน วัชรปรัชญาปารมิตาสูตเป็นดุจกุญแจที่จะไขให้ผู้ปฏิบัติธรรมบรรลุถึงความเป็นพุทธโดยฉับพลัน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2516 : 264)

2. อวตังสกะสูตร

อวตังสกะสูตร พุทธศาสนานิกายมหายานถือว่าเป็นพระสูตรที่สำคัญที่สุดอีกฉบับหนึ่ง เช่นเดียวกับปรัชญาปารมิตาสูต เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเองเป็นเวลา 3 สัปดาห์ ในขณะที่พระองค์เข้าสมาธิหรืออยู่ในสภาพธรรมกาย อวตังสกะสูตรนี้ ต้นฉบับแปลเป็นภาษาจีนที่สมบูรณ์มีอยู่ 2 ฉบับคือ

2.1 ฉบับที่แปลโดย ท่านพุทธทาสภักขะ เป็นหนังสือ 60 เล่ม แปลในราชวงศ์จินตะวันออก ในระหว่างปี พ.ศ.961-1063

2.2 ฉบับแปลโดยท่านศึกษานันทะ ซึ่งได้แปลในสมัยราชวงศ์ถัง ระหว่างปี พ.ศ. 1238-1242 เป็นหนังสือ 80 เล่ม ในปี พ.ศ.1439-1440 ท่านปรัชญาได้แปลอีกฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือ 40 เล่ม ใจความสำคัญของพระสูตรนี้คือ (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531 : 228 - 229)

“เมื่อเราพิจารณาโลกในแสงจิตภาพของไวโรจนพุทธ พุทธที่สูงสุดหรือธรรมกาย เราเห็นโลกเต็มไปด้วยความแจ่มใสเห็น โลกแห่งแสงบริสุทธิ์แท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนเป็นหนึ่ง หนึ่งนั่นคือลัทธิสูงสุด พุทธะ จิต สรรพสัตว์เป็นหนึ่ง”

กล่าวว่าพระสูตรนี้เหล่าพระโพธิสัตว์จะใช้ในการสั่งสอนมนุษย์

3. คณทวยหสูตร

คณทวยหสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ บรรยายการจาริกแสวงธรรมของชายคนหนึ่งชื่อสุทธนะ ผู้แสวงหาการตรัสรู้เป็นพระโพธิสัตว์ โดยการแสวงบุญเพื่อหาครูผู้จะชี้หนทางสู่การเป็นพระโพธิสัตว์ โดยในเนื้อเรื่องกล่าวถึงการพบครูจำนวน 55 คน (เชษฐ ติงสัจญชลิ : online) บางเอกสารกล่าวว่ามีกัลยาณมิตร จำนวน 53 คน (Thomas Cleary 1993 : 32) กัลยาณมิตรหรือมิตรสหายผู้ชี้แนะทางธรรม มีทั้งบุรุษและสตรี มีทั้งบุคคลในวรรณสูงและบุคคลในวรรณต่ำ¹ เช่น ภิกษุ ทาส กษัตริย์ พราหมณ์ พระโพธิสัตว์มัญชุศรีอันเป็นพระโพธิสัตว์แห่งปัญญา พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแห่งความกรุณา พระโพธิสัตว์ไมเตรยะอันเป็นอนาคตพุทธ และพระโพธิสัตว์สมันตภัทรแห่งการปฏิบัติและตรัสรู้ธรรม ฯลฯ ซึ่งเนื้อหาในพระสูตร มีอยู่ว่า

“สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ เขตวนารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีท่ามกลางหมู่พระโพธิสัตว์ 500 ซึ่งมีพระสมันตภัทร โพธิสัตว์ และพระมัญชุศรีโพธิสัตว์เป็นหัวหน้าพระโพธิสัตว์เหล่านั้น กำลังคอยฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์อยู่ แต่พระพุทธเจ้าทรงเข้าสมาธิเสีย พร้อมกับได้ทรงเนรมิตพระเชตวนารามให้ใหญ่โตอย่างหาขอบเขตมิได้ พระโพธิสัตว์จากสิบทิศได้พร้อมกันมาเฝ้าพระองค์และได้แต่งโคลกสรรเสริญพระองค์ พระพุทธเจ้าได้ทรงเปล่งรัศมีออกจากระหว่างขนตาส่องสว่างเห็นพระโพธิสัตว์ทั้งหลายทั่วทิศ เป็นเหตุให้ดวงใจของพระโพธิสัตว์ทั้งมวลเต็มเปี่ยมไปด้วยความกรุณา เพื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสรรพสัตว์

พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ จึงได้ท่องเที่ยวสั่งสอนประชาชนในที่ต่างๆ ในสมัยหนึ่ง ในขณะที่กำลังสั่งสอนชาวประดาอยู่ในเมืองหนึ่งของแคว้นธัญยการะ มีเด็กหนุ่มในตระกูลผู้มั่งคั่งคนหนึ่งชื่อ “สุทธนะ” นั่งฟังธรรมอยู่ในที่ชุมนุมนั้นด้วย สุทธนะฟังด้วยปรารถนาเพื่อศึกษา พระมัญชุศรีโพธิสัตว์จึงได้แนะนำแก่เขาว่า “ในการแสวงหาธรรมนั้น เธอต้องแสวงหาเพื่อนที่แท้จริงคอยช่วยเหลือ จงไปที่ภูเขามโยไฮ ประเทศโยรภูณ ที่นั่นเธอจะพบสครเมณภิกษุ ท่านจะให้คำแนะนำที่ดีต่อเธอ สุทธนะจึงได้เดินทางไปพบสครเมณภิกษุ ท่านก็ได้สั่งสอนแก่เขาอย่างกว้างขวางและแนะนำให้เขาไปหาเพื่อนคนอื่นๆต่อไปอีก สุทธนะจึงได้ไปเที่ยวหาสหายถึง 53 คน สุดท้ายได้ไปหาพระสมันตภัทรโพธิสัตว์ อาศัยคำสั่งสอนของท่าน สุทธนะจึงได้บรรลุธรรมธาตุสัจจะสูงสุด ”

เล่มสุดท้ายของคณทวยหสูตร ได้กล่าวถึงคำปฏิญาณของสุทธนะและความปรารถนาของเขาในการที่ประสงค์ไปเกิดในสุขาวดีบุพผ คำปฏิญาณของสุทธนะ มีดังนี้

1. ขอนับถือพระพุทธะ
2. ขอให้ได้สรรเสริญพระตถาคต
3. ขอให้ได้ถวายของแด่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์

¹ ดูรายชื่อกัลยาณมิตร 53 คนเพิ่มเติมที่ <https://th.wikipedia.org/wiki/คณทวยหสูตร>

4. ขอให้ได้ล้างบาปในอดีต
- 5 ขอให้จึงยินดีในบุญกรรม และความสุขของบุคคลอื่น
- 6 ขอให้ได้อารานาพระพุทธเจ้าสั่งสอนธรรม
- 7 ขอให้ได้อารานาพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในโลก
- 8 ขอให้ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสั่งสอนแก่บุคคลอื่น
- 9 ขอให้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสรรพสัตว์
- 10 ขอให้ได้บำเพ็ญต่อบุคคลอื่น

จะเห็นว่าเนื้อหาในพระสูตรเล่มนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการคบการเป็นกัลยาณมิตร อีกทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งจะเห็นว่ายังไม่มีการกล่าวถึงพุทธลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่สามารถช่วยขจัดปลดปล่อยความเจ็บป่วยของมนุษย์

4. ทศภูมิสูตร

พระสูตรนี้ต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษาสันสกฤตยังอยู่ครบสมบูรณ์ และมีฉบับแปล 2 ฉบับฉบับหนึ่งแปลโดยท่านธรรมรักษ์ ซึ่งแปลในปี พ.ศ. 840 และฉบับที่แปลโดยกุมารชีพ พระสูตรนี้ได้กล่าวถึงวัชรกระพระโพธิสัตว์ ได้บรรยายถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลบรรลุความเป็นพระโพธิสัตว์ 10 ประการ คือ

1. ปรมุทิตา ขั้นนี้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี เกลี้ยความสุขให้สรรพสัตว์
2. วิมลา ขั้นนี้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมี
3. ปรภาควิ ขั้นนี้พระโพธิสัตว์พิจารณาถึงสภาพอันแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย แสวงหาธรรมเพื่อช่วยสัตว์ผู้ประสบทุกข์ โดยปฏิบัติขันติบารมีธรรม
4. อริสมติ ขั้นนี้พระโพธิสัตว์ ขจัดความคิดอันผิดๆ ให้หมดสิ้นไป บำเพ็ญวิริยบารมี
5. สุทุรชย ขั้นนี้พระโพธิสัตว์มีความรู้สมบูรณ์ ด้วยการปฏิบัติชยานบารมี (สมาธิ)
6. อภิมุกต ขั้นนี้พระโพธิสัตว์ เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในทฤษฎีปฏิบัติจนอุปบาท เป็นขั้นแห่งปรัชญาหรือปัญญาบารมี
7. ทูรจคม ขั้นนี้พระโพธิสัตว์ เกิดความชำนาญในอุบายวิธีต่างๆ แห่งปัญญา
8. อจล ขั้นนี้พระโพธิสัตว์อยู่ในสภาพที่ไม่เกิดและไม่ตาย เกิดในพุทธศาสนายังภูมิแห่งพุทธของตนให้บริสุทธิ์ ปฏิบัติปริณามบารมี
9. สาธุมตี ขั้นนี้พระโพธิสัตว์มีปรัชญาของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์เต็มที่สามารถสั่งสอนธรรมและปลุกสัตว์ให้ตื่นขึ้นจากอวิชชาเป็นขั้นที่บำเพ็ญพลบารมี
10. ธรรมเมฆ ขั้นนี้พระโพธิสัตว์บรรลุขั้นสุดท้าย พระโพธิสัตว์มีอำนาจและลักษณะของพระพุทธ ทุกประการเป็นขั้นที่บำเพ็ญญาณบารมีธรรม

5 วิมลเกียรติคุณเทสสูตร

วิมลเกียรติคุณเทสสูตร พระสูตรนี้มีกำเนิดราวปลายพุทธศตวรรษที่ 5 เมื่อพระนาคทรรณนาอรกถามหาปรัชญาปารมิตาสูตริกได้อ้างอิงความในวิมลเกียรติคุณเทสสูตรนี้หลายตอน เป็นที่น่าเสียดายว่า ต้นฉบับสันสกฤตของพระสูตรนี้ปัจจุบันหายสาบสูญค้นหาไม่พบ แม้ในคัมภีร์ศึกษาสมุจจัยของพระสันติเทวะ (รจนาในราวพุทธศตวรรษที่ 13) ได้ยกข้อความในพระสูตรนี้มาอ้างอิงหลายจุด ทำให้เราสามารถเห็นเค้าโครงพระสูตรนี้ในรูปแบบของภาษาสันสกฤต แต่ก็มิใช่พระสูตรนี้ทั้งสูตร อย่างไรก็ดี เป็นโชคคดียของวรมณคดียพระพุทธศาสนมหายานที่ได้มีผู้แปลถ่ายทอดรักษาไว้ในภาษาจีนและภาษาทิเบต เฉพาะวิมลเกียรติคุณเทสสูตรในพาคย์จีนแปลกันไว้ถึง 7 ส่วนด้วยกัน แต่เหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันเพียง 3 ส่วนเท่านั้น คือ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2516 : ๕-๖)

1. ฉบับแปลของอุบาสกจีเหลียน ในพุทธศตวรรษที่ 7
2. ฉบับแปลของพระกุมารชีพ ในพุทธศตวรรษที่ 9
3. ฉบับแปลของพระสมณะเหียนจ้ง ในพุทธศตวรรษที่ 11

ข้อความในพระสูตรนี้กล่าวถึงวิมลเกียรติคุณโพธิสัตว์ มิได้ไปร่วมประชุมเพราะป่วย พระพุทธองค์จึงสั่งให้พระโพธิสัตว์ทั้งหลายไปตามข่าวเกี่ยวกับความเจ็บป่วยของวิมลเกียรติคุณโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายก็อดเอื้อนไม่ยอมไป อ้างว่าตนเองมีค่าไม่สมควรจะไปให้คำแนะนำแก่วิมลเกียรติคุณโพธิสัตว์ ตกลงพระมัญชุศรีโพธิสัตว์เป็นผู้ไปและได้ถามถึงสุขภาพของวิมลเกียรติคุณโพธิสัตว์ ท่านได้ตอบด้วยคำพูดที่น่าจับใจว่า “ความเจ็บป่วยของพระโพธิสัตว์เกิดจากมหากรรม และมีอยู่ในเวลาที่สรรพสัตว์ยังคงมีวิชา เมื่อใดความป่วยของสรรพสัตว์หมดสิ้นไปแล้ว เมื่อนั้นความป่วยไข้ของข้าพเจ้าจะหมดไปด้วย ข้าพเจ้าป่วยก็เพราะสรรพสัตว์ทั้งหลายป่วย”

พระสูตรนี้ในปริเฉทที่ 13 มีการกล่าวถึงพระโภชชยคุรุฯ อาจเป็นข้อมูลที่ช่วยให้เราทราบถึงความเชื่อเรื่องพระโภชชยคุรุฯ นั้นเป็นความเชื่อที่มีอยู่จริง แม้ยังไม่พบรูปเคารพก็ตาม

6. สุตรางคมสมาธิสูตร

พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอนนท กล่าวถึง อยตนะภายในภายนอก และการปฏิบัติธรรม มีการทำสมาธิ ความสำคัญของการบำเพ็ญสมาธิว่า เป็นมูลเหตุให้บรรลुการตรัสรู้ ความเป็นพระโพธิสัตว์และสังฆธรรม ฉบับแปลมีถึง 9 ฉบับแต่สูญหายไปหมดแล้ว เหลือเพียงฉบับเดียวที่กุมารชีพแปลเท่านั้น

พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานนับถือพระสูตรนี้มาก กล่าวกันว่าถ้าผู้ใดได้รู้แจ้งหรือได้อ่านพระสูตรนี้แล้ว เวลาทำสมาธิจะไม่เกิดนิมิตอันจะชวนให้ใจเขวหรือหวนไหวเลย เพราะพระสูตรนี้สอนให้รู้ถึงนิมิตต่างๆ และพระสูตรนี้ปรากฏตามตำนานว่า เป็นสูตรสำคัญของพระพุทธศาสนมหายาน และเป็นกุญแจสำคัญของนิคายเซ็นด้วย

7. สัทธรรมปณทริกสูตร

พระสูตรที่สำคัญพระสูตรหนึ่งซึ่งนิคายมหายานในจีนและญี่ปุ่นนับถือกันมากฉบับแปลภาษาจีนเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ 3 ฉบับ คือ (คณะสงฆ์จีนนิกาย 2531 : 234)

- 1 ฉบับแปลของท่านธรรมรักษ์ แปลในปี พ.ศ. 829
- 2 ฉบับแปลของท่านกุมารชีพ แปลในปี พ.ศ. 949
- 3 ฉบับแปลของท่านจิตันคุปตะและท่านคุปตะ แปลในปี พ.ศ. 1144

ฉบับแปลทั้ง 3 ถือว่าฉบับที่ท่านกุมารชีพแปลเป็นฉบับที่ดีที่สุด ใจความของพระสูตรกล่าวถึง พระเมตตาของพระพุทธองค์ที่สั่งสอนสรรพสัตว์ด้วยอุบายวิธีต่างๆ กัน คำสั่งสอนอันแท้จริงของพระตถาคตนั้นมีเพื่อหนึ่งเดียวเท่านั้น คือเพื่อสรรพสัตว์ได้หลุดพ้นจากทุกข์

ในบทที่ 25 ที่เรียกว่าสมันตมุขนั้น ได้กล่าวสรรเสริญพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ กล่าวถึงว่าการที่พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีกายถึง 32 กาย เพื่อประโยชน์ในการรับใช้สรรพสัตว์ซึ่งในบทนี้เองทำให้เกิดความเชื่อในอินเดียว่า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ

8. ศรีมาลาเทวีสูตร

พระสูตรนี้ถูกแปลโดยท่านคุณภทระ พ.ศ. 863-1022 และท่านโพธิรุจิ พ.ศ. 1051-1078 (เรื่องเดียวกัน : 235) พระสูตรได้กล่าวถึง พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสพยากรณ์แก่ เจ้าหญิงศรีมาลาเทวี และเมื่อเธอเข้าใจธรรมชาติดันแท้จริงของตถาคตแล้ว เธอได้ตั้งบริสุทธิภูมิอันสูงสุดขึ้น เจ้าหญิงศรีมาลาเทวีจึงได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณไว้ 10 ประการคือ

1. จะไม่ล่วงละเมิดพระวินัย
2. จะไม่เป็นคนหยิ่งโส
3. จะไม่ขอโกรธเคืองกับใคร
4. จะไม่เป็นคนอิจฉา
5. จะไม่เป็นคนริษยา
6. จะไม่รักใคร่สสารวัตถุใดๆ
7. ขอบุญบัตินุชกรรม 8 คือ ให้ทาน ปิยวาจา กระทำประโยชน์และร่วมมือกับบุคคลอื่น กับทั้งขอให้ดำรงอยู่ในสภาพที่ไม่มีความเกะเกี้ยวใดๆ
8. ขอให้ปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลายออกจากความทุกข์
9. คัดค้านการล่วงละเมิดพระวินัย
10. รักษาธรรม

จะเห็นว่าพระสูตรนี้ที่กล่าวถึงการตั้งสัตย์ปฏิญาณของเจ้าหญิงศรีมาลาเทวี ก็เริ่มมีการกล่าวถึงการปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลายออกจากความทุกข์ ซึ่งเป็นปณิธานขององค์พระโพธิ์ชยคุรุๆ เช่นกัน นอกจากนี้ เจ้าหญิงศรีมาลาเทวียังได้กล่าวอธิบายว่า มีบุคคล 3 ประเภทเท่านั้นที่เข้าสู่วิถีของมหายาน

1. บุคคลผู้บรรลุธรรมปัญญาอันลึกซึ้งโดยตนเอง
2. บุคคลผู้ยังธรรมแห่งความเชื่อฟังให้สมบูรณ์
3. บุคคลผู้ถึงแม้จะไม่เข้าใจปัญญาแต่เชื่อมั่นในพระศากยโคตม

9. พรหมชาลสูตร

พระสูตรนี้ ท่านกุมารชิพ ได้แปลไว้ในปี พ.ศ. 949 เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยวินัยของมหายานทุกนิกาย ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 10 ประการคือ

1. อย่าฆ่าสัตว์
2. อย่าลักทรัพย์
3. อย่าละเมิดบุตรภรรยาบุคคลอื่น
4. อย่าพูดคำเท็จ
5. อย่าดื่มน้ำเมา
6. อย่ากล่าวคำผิดของบุคคลอื่น
7. อย่าสรรเสริญตัวเอง
8. อย่าเป็นคนอิจฉาริษยา
9. อย่าเป็นคนอกตัญญู
10. จงสรรเสริญพระไตรรัตน์

10. สุขาวดียสูตร

พระสูตรต่างๆ ของมหายานมักกล่าวถึงหลักปรัชญาที่เกี่ยวกับสัจยธรรม ในยุคของท่านคุรุณาการชน มีแนวคิดเรื่องภพหน้าปรากฏในกายสุขาวดี 3 ประการด้วยกัน คือ

1. เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตของพระศรีอารย
2. เกิดในภุมิตะวันออกของพระอภัยมณี
3. เกิดในภุมิตะวันตกของพระอมิตาภะ

สุขาวดียสูตรนี้ ซึ่งเกา กับ โลกกัมเมมะ เป็นผู้นำเข้าสู่ประเทศจีนราวพุทธศตวรรษที่ 7 ได้มีการแปลออกเป็นภาษาจีนโดยท่านกุมารชิพเมื่อปี พ.ศ. 1008 เรียกชื่อว่า อนุสุขาวดียสูตร และในปี พ.ศ. 1565 ท่านสิงหกรรมัน ได้แปลไว้อีกครั้ง (เรื่องเดียวกัน : 238)

ในคัมภีร์สุขาวดียสูตรเล่าว่า พระพุทธเจ้าได้สนทนากับพระอานนท์ถึงเรื่องพระภิกษุธรรมการะว่า ต่อไปจะได้ตรัสรู้เป็นพระอมิตาภะพุทธเจ้า พระภิกษุธรรมการะนี้ได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณไว้ว่า จะไม่ขอบรรลุความเป็นพระโพธิ์สัตว์จนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์หมดแล้วจึงจะบรรลุพระองค์จึงตั้งปริสัทธัมมิหรือแดนสุขาวดีขึ้น เพื่อรับรองดวงวิญญาณของบุคคลผู้ที่จะไปเกิดในภพนี้ ผู้ที่จะไปเกิดในสุขาวดีภพได้ ต้องมีความเชื่อมั่นในพระอมิตาภะพุทธเจ้า ในเวลาตายก็ให้ระลึกถึงชื่อของพระอมิตาภะพุทธเจ้าไว้

11. ตถาคคตรรกสูตร

พระสูตรนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาไพบุลยตถาคคตรรกสูตร” มีผู้แปลเป็นภาษาจีนเมื่อปี พ.ศ. 893-974 (เรื่องเดียวกัน) คำว่า “ตถาคคตรรก” มีปรากฏอยู่ในทศภูมิสูตรก่อน ในพระสูตรได้อธิบายไว้ว่า “ตถาคคตรรกนั้นก็คือพุทธภาวะ” คือจิตของคนธรรมดาแม้จะถูกหุ้มห่อด้วยกิเลส แต่ภายในก็ยังมีความเท่าเทียมกับพระตถาคตเจ้า ทั้งนี้ ไม่เกี่ยวกับโลกนี้จะมีพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏให้เห็นนั้น ก็เพื่อให้สัตว์โลกทราบถึงธรรมข้อนี้

พระสูตรนี้แม้จะกล่าวว่า จิตมีความเป็นพุทธโดยกำเนิดแล้ว แต่ไม่ได้อธิบายถึงลักษณะของตถาคคตรรก และตถาคคตรรกนี้ มีความสัมพันธ์กับกิเลสอย่างไร รวมทั้งความสัมพันธ์กับการเวียนว่ายตายเกิดด้วย พระสูตรนี้จึงสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นพระสูตรแรก

12. อสมปรุณอนุสูตร

พระสูตรนี้ถือว่าสัตว์โลกย่อมเกิดดับอยู่ใน “ธรรมธาตุ” พระสูตรนี้สรุปว่าสัตว์โลกธาตุคือตถาคคตรรก และตถาคคตรรกคือธรรมกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สมบูรณ์โดยไม่มีอะไรเพิ่มและไม่มีอะไรหยาบลงไปจนนั้นสัตว์โลกธาตุซึ่งมีธรรมกายนี้ เป็นภาวะแห่งปรมาตมธรรม ไม่เกิด ไม่ดับ แต่เนื่องด้วยเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสัตว์โลกธาตุ จึงแสดงออกเป็นความหลงผิดหรือเป็นความเห็นแจ้งที่สัตว์โลกมีความหลงผิดหรือเห็นแจ้งนั้น เนื่องจาก

1. ปรับจิตให้เข้ากับตถาคคตรรก ประกอบการที่เป็นวิสุทธิธรรม
2. ไม่ปรับจิตให้เข้ากับตถาคคตรรก ประกอบการที่เป็นกิเลส

13. มหาปรินิรวันสูตร

พระสูตรนี้ท่านธรรมรักษ์แปลไว้ในพ.ศ. 960 พระสูตรนี้ได้บรรยายถึงว่าแนวคิดของตถาคคตรรก หรือพุทธภาวะของพระสูตรต่างๆ ล้วนเป็นการค้นหาความสำเร็จในความเป็นพุทธโดยสัญชาตญาณอันมีมาแต่เก่าก่อน ซึ่งเป็นการเริ่มจากตรรกวิทยาหรือจิตวิทยา ส่วนที่พระองค์ยังคงสถิตอยู่ ถือว่าพระธรรมของพระองค์เป็นการสถิตอยู่ของพระองค์ ทศณะแบบนี้เป็นแต่เพียงการนำเอาพระธรรมของพระองค์ มาเป็นจุดที่จะให้ระลึกถึงบุคลิกของพระองค์เท่านั้น ไม่เป็นการเพียงพอสำหรับศาสนา ดังนั้นพระสูตรนี้จึงถือเอาพระองค์ในอดีตเป็นพระองค์ที่ยังทรงสถิตอยู่

พระสูตรนี้ ขยายความจากนิพพานของเถรวาทมารวมกับแนวคิดของมหายาน ส่วนที่ต่างกับพระสูตรอื่นนั้น คือหลักธรรมที่เป็นแนวทางที่จะละความหลงไปสู่ความเห็นแจ้งเพื่อความหลุดพ้น ซึ่งมีอยู่ทางเดียวคือด้วยจิตของเรา พระสูตรนี้ถือว่า การนิพพานของพระองค์ ไม่เป็นแง่ลบตามที่เคยเข้าใจกันแต่เป็นการแสดงออกของ “ความใหญ่ยิ่งของมหาอตต” เป็นนิจจัง เป็นวิสุทธิ เป็นสุข แม้พระวรกายที่เราเห็นจะดับไปก็ตาม แต่พระวรกายที่แท้จริงยังคงมีอยู่ และพระวรกายที่แท้จริงนี้ มีอยู่เพื่อจะโปรดสัตว์ จึงได้บันดาลให้เกิดเป็นนิรมานกายและสัมโภคกาย

จากแนวคิดพระวรกายยังสถิตอยู่ ดำเนินมาถึงพระวรกายในประวัติศาสตร์ก็ยังคงสถิตอยู่นั้น
เริ่มด้วยสัทธรรมปฐกสูตร ต่อด้วยพระสูตรนี้แล้วถูกขยายไปอีกในสุวรรณประภาสูตร

พระสูตรนี้ เริ่มด้วยการถือว่า สัตว์โลกมีพุทธภาวะอยู่ทั้งสิ้น จบลงด้วยการถือว่า พระองค์
ทรงสถิตอยู่เป็นนิรันดร์ เมื่อเช่นนี้ก็เป็นการรับรองว่าสัตว์โลกจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้ทั้งสิ้น
แนวคิดดังกล่าว แม้จะไม่ใช่วินัยนี้สร้างขึ้นทั้งหมด แต่เนื่องจากเป็นพระสูตรใหญ่จึงเป็นการ
สนับสนุนหลักธรรมเหล่านี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นสาระสำคัญของพุทธศาสนาในอินเดีย รวมทั้ง
มีอิทธิพลมากในจีนด้วย

14. สันธิวิโมกขสูตร

พระสูตรนี้เป็นพระสูตรเก่าแก่พระสูตรหนึ่ง ซึ่งท่านเสียนจิง (พระถังซำจั๋ง) ได้แปล
ออกมา เป็นคัมภีร์หลักของนิกายธรรมลักษณะ พระสูตรนี้ถือว่า สรรพธรรมในโลกธาตุ ล้วนเกิด
จากจิต แต่จิตนี้ได้ให้กำเนิดแก่โลกได้อย่างไร โลกจึงมีสภาพเช่นนี้ ต่างไม่ได้อธิบายให้ชัด คงถือ
ว่าเนื่องมาจากอวิชชา โลกอันเป็นความหลงนี้จึงเกิดขึ้น หากจิตบริสุทธิ์สุขาวดีก็จะเกิดขึ้นเช่นกัน

แนวคิดพิเศษของพระสูตรนี้ ได้แก่ การเพิ่มวิญญาน 6 ให้เป็นวิญญาน 8 คือเพิ่มอาลย-
วิญญาน(วิญญานที่ทำหน้าที่สะสม) หรืออทานวิญญานเป็นวิญญานที่ 7 แต่ต่อมาได้ถือเอาอาลย-
วิญญานเป็นวิญญานที่ 8 ส่วนอทานวิญญานเป็นวิญญานที่ 7 และเปลี่ยนชื่อว่า มนัสวิญญานซึ่งทำ
หน้าที่ยึดมั่นในความมีตัวตน เป็นหลักในการเวียนว่ายตายเกิดและเป็นหลักในการที่จะเห็นแจ้ง
พระสูตรนี้ได้สร้าง "ไตรลักษณ์" ขึ้น เป็นการแยกสรรพธรรมทั้งหลายเป็น 3 ประเภท

- ปฏิกल्पปิณฑลักษณะ (ภาพที่เห็นตามความหลงผิด) คือความหลงผิด ความเพลอ หรือ
สัญญาวิปลาสเห็นผิดไปจากความจริง เช่นเห็นเชือกเป็นงู แล้วก็หวั่นกลัวไปเอง
- ปรตันตรลักษณะ (ภาพที่เห็นตามที่เกิดขึ้น เป็นการเห็นในสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย) เป็น
ความรู้ทั่วไปหรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เช่นเห็นเชือกเป็นเชือกและรู้ว่าเชือกนั้นทำ
ด้วยอะไร
- ปรินิษปณลักษณะ (ความที่เห็นตามความสมบูรณ์ที่แท้จริง) เป็นการเห็นตามตถาคต
(เป็นเช่นนั้น) เป็นสมภาค (เสมอภาค)

ลักษณะทั้ง 3 นี้ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะใด ย่อมปราศจากจิตไม่ได้ ลักษณะอันเกิดจากการ
ยึดติดเป็นอาเวกภาค (ภาพภายนอก) ของจริง ไม่มีภาวะที่แท้จริงลักษณะที่เกิดจากการปรุงแต่งของ
เหตุปัจจัย ก็เป็นสิ่งที่เกิดจากจิต ไม่มีภาวะที่แท้จริง ส่วนลักษณะอันเป็นตถาคต ก็เป็นสิ่งที่มิเหตุ
ปัจจัยอันเกิดจากสัจจิตปราศจากจิตแล้วต่างไม่มีภาวะแท้จริงแห่งตน ฉะนั้น หลักธรรมของนิกาย
วิญญานมาตรานี้ ก็มีสูญเป็นที่สุดเช่นกัน สูตรนี้เป็นสูตรล้ำสูตรของมหายาน และปรากฏขึ้นใน
ฐานะเป็นวิญญานมาตรานิกาย อันเป็นนิกายใหม่ ไม่รวม 3 ยาน อย่างที่ สัทธรรมปฐกสูตร แต่
กลับแยกเป็น 3 ยาน สูตรนี้มาในรูปที่ควรเป็นศาสตร์มากกว่าที่จะเป็นพระสูตร

15. ลังกาวตารสูตร

นับเป็นพระคัมภีร์หลักของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เป็นหนึ่งในเก้าคัมภีร์ที่สำคัญ โดยที่พระสูตรนี้พระพุทธองค์ได้แสดงบนภูเขาลังกา ประเทศศรีลังกา ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนด้วยกันทั้งสิ้น 4 ครั้ง พระสูตรนี้มีหลักใหญ่ๆ ที่กล่าวถึง ธรรม 5 วิญญูณ 8 อนันตา 2² หลักใหญ่ๆ ของพระสูตรนี้มีแนวคิดทางปรัชญาที่ใกล้เคียงกับสันนิรโมจนสูตร มีข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับการกินอาหารที่ไม่มีการกล่าวถึงในพระสูตรอื่นมาก่อน คือภาคที่แปดแห่งลังกาวตารสูตรนี้ กล่าวถึงเรื่องการกินเนื้อสัตว์โดยเฉพาะ เรียกว่า ภาคมางสภักชนปวิรรต จากข้อความในภาคนี้ ย่อมเป็นการพิสูจน์ไว้อย่างเต็มที่ว่า สาวกในพระพุทธศาสนา จะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาสก็ตาม จะไม่รับประทาน เนื้อปลา หรือเนื้อสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งเลย³ เช่นข้อความในพระสูตรนั้น มีดังนี้

“พระตถาคตเจ้าผู้ทรงอรหังค์ ได้ตรัสรู้อย่างถูกถ้วนแล้ว และได้ตรัสความเป็นกุศลหรืออกุศลแห่งการ บริโภคเนื้อสัตว์แก่เรา เพื่อว่าเราและสาวกอื่นๆ ในพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคต จะได้ประกาศธรรมอันนี้แก่เขาเหล่านั้น ผู้บริโภคเนื้อสัตว์ เพื่อเป็นการทำลายความอยากในเนื้อสัตว์ของเขาเหล่านั้นๆ เสีย”

จากข้อความในพระสูตรนี้เอง ทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องข้อห้ามในการรับประทานเนื้อสัตว์ นำสู่ความเชื่อและแนวคิดในการกินอาหารเจและเทศกาลกินเจขึ้น

16. ลลิตวิสูตร

จัดเป็นพระสูตรแรกของของฝ่ายมหายาน (ชาญชัย คุณทวีลาภ : online) เป็นพระสูตรที่สำคัญของชาวพุทธฝ่ายมหายานในแถบเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งนับถือกันอยู่ มีอยู่ด้วยกัน 9 พระสูตร ได้แก่ 1.ลลิตวิสูตร 2.อภยสาหสริกาปรัชญาปารมิตา 3.ลังกาวตาร 4.สัทธรรมปุณฑริกสูตร 5.สมาธิราชหรือจนทรปุรทีปสูตร 6.ทศภูมิภหรือทศภูมิสูตร 7.สูตรคณขวายุหสูตร 8.ตถาคตคฤหะก 9.สวณปรภาสสูตร

² ดูรายละเอียดของ ธรรม 5 วิญญูณ 8 อนันตา 2 เพิ่มเติมที่ คณะสงฆ์จีนนิกาย, พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน, 2531 หน้า 246-248.

³ ในพระคัมภีร์ ลังกาวตารสูตร พระพุทธเจ้าตรัสในเกาะ ลังกาก็มีบอกไว้ชัดเจนว่าไม่ควรบริโภคเนื้อสัตว์ แต่ศิษย์สาวกของท่านในยุคหลังๆ เขา อยากจะกินเนื้อสัตว์กันเอง เขาไปบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 900 เสมว่าพระองค์เองก็เสวยเนื้อสัตว์.(ดูเพิ่มเติม พุทธทาสภิกขุ <http://www.96rangjai.com/langka/> : online)

สำหรับลลิตวิสตระ เป็นพระสูตรแรกในพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นเพื่อบอกเล่าพุทธประวัติ เพราะในพระสูตรและปิฎกของฝ่ายเถรวาทเอง ก็ไม่เคยมีบันทึกเกี่ยวกับพุทธประวัติไว้อย่างชัดเจน พระสูตรลลิตวิสตระ จึงจัดว่าเป็นต้นแบบและเป็นแบบอย่างของการบอกเล่าพุทธประวัติต่างๆ ในเวลาต่อมา เช่น มหาकाพย์พุทธจรีต ได้นำมาจากพระสูตรลลิตวิสตระและเลือกส่วนที่ต้องการเผยแพร่มาแต่งใหม่ในสำนวนของมหาकाพย์ ในประเทศไทยเองสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงนำเรื่องราวของ พระสูตรลลิตวิสตร มาเขียนใหม่ตามแนวของเถรวาท เช่นกัน

จากพระสูตรที่สำคัญของพุทธศาสนานิกายมหายานที่กล่าวไว้ข้างต้นทั้งหมด 16 พระสูตร พบว่าไม่ได้มีการกล่าวถึงพระสูตรของพระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตไว้โดยตรงเลย ถึงแม้พระโภษัชยคุรุฯ ได้รับการนับถือในความเชื่อแบบมหายาน มีข้อความที่ปรากฏในบางพระสูตรเท่านั้นที่ทำให้เราทำความเข้าใจที่มา และเชื่อมโยงแนวคิดที่ก่อให้เกิดความเชื่อในการบูชาพระโภษัชยคุรุฯ ที่ไม่ปรากฏหรือพระสูตรที่ชัดเจนเกี่ยวกับพระองค์นั้นอาจเนื่องมาจากความเชื่อที่มีอยู่เดิมในเรื่องการดูแลและปกป้องมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายต่างๆ เป็นหน้าที่ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่แล้ว จึงอาจไม่จำเป็นต้องมีพระผู้ดูแลค่าใหม่เกิดขึ้นอีก แต่เมื่อความเชื่อนี้ได้เข้าสู่ประเทศจีนซึ่งยังเป็นความเชื่อใหม่ที่เข้าสู่ประเทศ อีกทั้งเรื่องความเจ็บป่วยของมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญมาอย่างหนึ่งของชาวจีน จึงอาจเกิดการสร้างความคิดความเชื่อใหม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ ก่อให้เกิดการแต่งพระสูตรสำหรับพระองค์ขึ้นด้วย ซึ่งในเอกสารของชาวจีนมีการกล่าวอ้างถึงพระสูตรของพระโภษัชยคุรุฯ ถึง 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 คือพระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตปุรวปนิธานสูตร

ฉบับที่ 2 คือพระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปนิธานวิเศษสูตร

ซึ่งพระสูตรทั้ง 2 ฉบับนี้ ได้มีการกล่าวอ้างว่าพระมหาสมณะชาวจีนได้นำกลับมาจากการเดินทางไปสืบศาสนาพุทธในประเทศจีนและได้ทำการแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีนในช่วงสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดของพระสูตรดังกล่าวในเนื้อหาของงานวิจัยในส่วนต่อไป

บทที่ 3

จุดกำเนิดพุทธศาสนาแบบมหายาน และ แนวคิด ความเชื่อ ประติมานวิทยา ของพระโภษัชยคุรุฯในประเทศต่างๆ

พุทธศาสนาแบบมหายานและข้อมูลด้านเอกสารที่กล่าวถึงพระโภษัชยคุรุฯ

- ประเทศอินเดีย

เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดความเชื่อของพุทธศาสนา ส่วนแนวคิดของการแตกออกเป็น 2 นิกายใหญ่ คือเถรวาทกับมหายาน เริ่มขึ้นราว พ.ศ. 100 และมีความชัดเจนมากขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 4 ที่พระเจ้ากนิษกะเป็นองค์ประธาน จากการแตกแยกของพุทธศาสนาออกเป็น 2 นิกาย คือ เถรวาทและมหายาน นั้น ทำให้ ฝ่ายมหายานได้ทำการรวบรวมคัมภีร์และความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาและการบูชาพระโพธิสัตว์ต่างๆ มีการเขียนและเรียบเรียงคัมภีร์ต่างๆขึ้นมากมาย ซึ่งคัมภีร์ต่างๆเหล่านี้แม้จะไม่ได้มีการกล่าวถึงพระโภษัชยคุรุฯ โดยตรง แต่เนื้อหาบางส่วนก็แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ได้ปรากฏขึ้นแล้ว นอกจากนั้นในเนื้อหาบางส่วนของพระสูตรบางเล่มก็อาจกล่าวได้น่าจะหมายถึงพระโภษัชยคุรุฯ แต่ในส่วนความเชื่อหรือคัมภีร์ต่างๆ ของฝ่ายเถรวาท เท่าที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ยังไม่มีคัมภีร์ใดๆ ที่กล่าวถึงพระโภษัชยคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทย์เลย จึงเป็นไปได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระโภษัชยคุรุฯ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนาแบบมหายานเท่านั้น

ข้อมูลจากคัมภีร์สังฆธรรมปุณฑริกสูตร

ในคัมภีร์สังฆธรรมปุณฑริกสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของนิกายมหายาน ได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ว่าเป็นพระโพธิสัตว์ประจำกาลปัจจุบัน มีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์และนำมนุษย์ทุกคนเข้าสู่นิพพานพร้อมกัน และมีประโยคหนึ่งที่กล่าวว่า “พระองค์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย” แต่ประโยคดังกล่าวอาจารย์ผาสุข อินทราวุธ ได้ให้ความเห็นไว้ว่าน่าจะเป็นส่วนที่มาต่อเติมในภายหลัง (ผาสุข อินทราวุธ, 2543 : 62) ส่วนความเชื่อที่ว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นผู้ที่สามารถปลดปล่อยมนุษย์หายจากความเจ็บปวดทรมานร่างกายมีหลักฐานว่านับถือกันตั้งแต่สมัยคุปตะ และความเชื่อนี้คงอยู่เรื่อยมาตลอดเวลาที่มีการนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานในประเทศอินเดีย (Nandana Chutiwongs, 1984 : 319)

จากข้อความที่กล่าวถึงบารมีของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในคัมภีร์สังฆธรรมปุณฑริกสูตร ว่ามีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์ พ้นจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย ก็แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ช่วยในเรื่องความเจ็บไข้ได้ป่วยเริ่มปรากฏขึ้นแล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีมีการกล่าวถึงหรือสร้างรูปเคารพพระโภษัชยคุรุฯ ไว้ก็ตาม

ข้อมูลจากคัมภีร์ลัทธิธรรมลัทธิวิสูตร¹

คัมภีร์ลัทธิธรรมลัทธิวิสูตรเป็นพุทธประวัติฉบับพิสดารของนิกายสรวาสติวาทิน ที่เขียนขึ้นหลังคัมภีร์ลัทธิธรรมปุณทริกสูตร มีข้อความซ้ำ ๆ กันหลายครั้งที่กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่าทรงเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ (King of Medicines) ผู้สามารถปลดปล่อยความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ โดยการนำเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน ในอรรถาธิบายที่ 1 ชื่อนิทานปริวรรต (แสง มนวิฑูร, 2512 : 487) ได้บรรยาย

“พระองค์เป็นแพทย์ ประทานยาคืออมฤต พระองค์กล้าในการตรัสเจรจา
แสดงลัทธิ ทำให้พวกมิถิลาทิฐิเร่าร้อน ไปตามกัน พระองค์เป็นวงศ์พันธุ์แห่งพระธรรม
ทรงปราชญ์เปรี๊ยะในปรมัตถธรรม พระองค์เป็นผู้นำ เป็นผู้ชี้ทาง ไม่มีใครยิ่งไปกว่า”

จากข้อมูลในคัมภีร์ลัทธิธรรมลัทธิวิสูตรนี้เอง ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงข้อมูลที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ และอาจกำหนดอายุได้ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 5 ตามข้อมูลในงานวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของ ศศิวรรณ กำลังสินเสริม

ข้อมูลจากคัมภีร์วิมลเกียรตินิเทศสูตร

พระสูตรวิมลเกียรตินิเทศนี้เชื่อว่าแต่งขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 5 (วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552, ออนไลน์) แต่ต้นฉบับสันสกฤตของพระสูตรนี้ ปัจจุบันได้หายสาบสูญไปแล้วมีเพียง คัมภีร์ศึกษาสมุจจัย ของพระสันติเทวะ ที่แต่งขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 และมีการแปลเป็นภาษาจีนไว้ถึง 7 ตำรา แต่พบอยู่ในปัจจุบันเพียง 3 ฉบับ คือ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2516 : ธ-น)

1. ฉบับแปลของอุบาสกจีเหลียน ในพุทธศตวรรษที่ 7
2. ฉบับแปลของพระกุมารชีพ ในพุทธศตวรรษที่ 9
3. ฉบับแปลของพระสมณเหียนจิง ในพุทธศตวรรษที่ 11

ขณะเดียวกันพระสูตรฉบับนี้ก็แพร่หลายในประเทศญี่ปุ่น ในช่วงรัชสมัยของเจ้าชายโชโตกุ ราว พ.ศ. 1135 และได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นด้วย พระสูตรวิมลเกียรตินิเทศนี้นับเป็นพระสูตรที่สำคัญที่มีการกล่าวถึงพระโภชชยคุรุหรือพระพุทธเจ้าแพทย์ โดยมีข้อความปรากฏอยู่ในปริเฉทที่ 13 กล่าวว่า (สมณะกังสุก, 2555, ออนไลน์)

“ดูก่อนเทวราช ณ เบื้องอศิตภาคอสองไขยกัลป์อันประมาณมิได้ ในสมัย
พุทธูปาทกาลแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนาม โภชชยราชาตถาคต พระองค์
เป็นผู้ควรบูชา เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง”

¹ตามข้อมูลเดิมกล่าวว่าคัมภีร์ลัทธิธรรมลัทธิวิสูตรไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าเขียนขึ้นเมื่อใด แต่จากวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของ ศศิวรรณ กำลังสินเสริม กล่าวว่าคัมภีร์เล่มนี้เขียนขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 5-6

วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศอินเดีย

จากข้อมูลเกี่ยวกับพระสูตรต่างๆ เช่นคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตร คัมภีร์สังฆกรรมลลิตวิสตระ ได้แสดงให้เห็นความเชื่อในอำนาจพุทธคุณซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลหรือปกป้องคุ้มครองมนุษย์ ว่ามีขึ้นแล้วในประเทศอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 แต่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระไภษัชยคุรุฯ ว่าได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวด้วยหรือไม่ ถึงแม้จะมีพระนามของ “ไภษัชยราชธาตคต” ปรากฏขึ้นในคัมภีร์วิมลเกียรตินิเทศสูตร แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงกันว่าอาจไม่ใช่องค์เดียวกับพระไภษัชยคุรุฯ ที่หมายถึงพระพุทธเจ้าแพทย์ ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงยังไม่สามารถสรุปอย่างชัดเจนว่าความเชื่อและแนวคิดในการนับถือบูชาพระไภษัชยคุรุฯ นั้นเริ่มมีขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 หรือไม่

- ประเทศจีน

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศจีนอย่างเป็นทางการในสมัยพระเจ้ามิ่งตี้ ที่ส่งทูตไปประเทศอินเดียในปี พ.ศ. 608 (Hugo Munsterberg, 1967 : 13) เพื่อไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ และพระคัมภีร์ต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้มายังประเทศจีน แต่พระพุทธศาสนาก็ยังไม่เจริญ จนสมัยราชวงศ์เว่ยเหนือ (ปลายพุทธศตวรรษที่ 10) พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงที่สุด ดังปรากฏภาพสลักหินในพุทธศาสนาที่ถ้ำหลงเหมิน (ผาสุข อินทรารูธ, 2543 : 179) ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 พระเจ้าถังไทจง ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงส่งหลวงจีนเหียนจั้ง² ไปสืบพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ซึ่งหลวงจีนได้ใช้เวลาเดินทางไปจนกลับนานถึง 18 ปี และได้นำคัมภีร์ต่างๆ ที่เป็นหลักทางพุทธศาสนาแบบมหายานกลับมาเป็นจำนวนมาก พระเจ้าถังไทจงทรงให้หลวงจีนเหียนจั้งแปลคัมภีร์ดังกล่าว จากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน เช่น คัมภีร์โยคอาจารย์ภูมิศาสตร์ มหาปรัชญาปารมิตาสูต

ในสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1814–1911) พระเจ้ากุบไลข่านทรงนับถือพุทธศาสนาแต่เนื่องจากพระองค์เป็นชาติที่ทรงคุ้นเคยกับลัทธิลามะของทิเบต ลัทธิลามะจึงเข้ามาผนวกกับพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาในจีนผิดแผกไปจากเดิมอีก

ในส่วนของคัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวถึงพระไภษัชยคุรุฯ นั้น ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าในประเทศอินเดียที่เป็นจุดกำเนิดพุทธศาสนาแบบมหายานนั้น จนถึงเวลาที่ทำวิจัยนี้ (พ.ศ.2560) เรายังไม่พบคัมภีร์ที่มีการกล่าวถึงหรือมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์โดยตรง แต่ในประเทศจีนเราพบคัมภีร์ถึง 2 ฉบับที่มีเนื้อหากล่าวถึงปณิธานของพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา เมื่อครั้งยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ อีกทั้งยังกล่าวอ้างว่าเป็นการแปลจากต้นภาษาสันสกฤต ที่นำมาจากประเทศอินเดีย

² หลวงจีนเหียนจั้งหรือพระถังซำจั๋ง ออกจากจีนไปชมพูทวีปราว พ.ศ. 1170 และกลับถึงเมืองจันราว พ.ศ. 1188 ใช้เวลาศึกษาพระธรรมอยู่นานถึง 17 ปี และปฏิบัติศาสนกิจต่อมาจนมรณภาพใน พ.ศ. 1208 (ดูเพิ่มเติมที่ ประยูรค์ ปยุตโต, (พระธรรมปิฎก), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2540), หน้า 60.

ฉบับที่ 1 พระโขนงขุขุวายุรประภตถคตปุรวปณิธานสูตร

พระสูตรฉบับนี้กล่าวว่าสมณะเหียนจ้งหรือพระถังซำจั๋ง นำมาจากประเทศอินเดียและแปลเป็นภาษาจีนใน พ.ศ. 1193³ (ทศพล จังพานิชย์กุล 2558 : 16) พระสูตรนี้กล่าวถึงเมื่อคราวที่พระพุทธองค์เสด็จประทับ ณ กรุงเวสาลี พร้อมด้วยพระมหาสาวก 8,000 องค์ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ 36,000 องค์ ปวงเทพ พระราชาธิบดี เสนาอำมาตย์ จากนั้นพระมัญชุศรี ได้อาราธนาขอให้พระพุทธองค์แสดงธรรมพระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาของพระมัญชุศรีโพธิสัตว์แล้ว แสดงพระเกียรติคุณของพระโขนงขุขุวายุรเจ้าว่า (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ 2529 : 3-4)

“ดูก่อนกุลบุตร จากที่นี้ไปทางทิศตะวันออก ผ่านโลกธาตุอันมีจำนวนดุจเม็ดทรายในกองกา 10 นทีรวมกัน ณ ที่นั้นมีโลกธาตุหนึ่งนามว่าวิสุทธิไพฑูรย์โลกธาตุ ณ โลกธาตุนั้นมีพระพุทธเจ้าพระนามว่าโขนงขุขุวายุรประภตถคต พระองค์ถึงพร้อมด้วยพระภาคเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ดีชอบแล้วด้วยพระองค์เอง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นผู้ยอดเยี่ยมไม่มีใครเปรียบ เป็นนายสารถิณีภิกษุ เป็นศาสดาแห่งเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรมกล่าวสอนสัตว์ ดูก่อนมัญชุศรี ณ เบื้องอดีตภคเมื่อพระตถาคตเจ้าพระองค์นี้ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ พระองค์ทรงตั้งมหาปณิธาน 12 ประการ เพื่อยังความต้องการแห่งสรรพสัตว์ให้บรรลู่”

โดยคำปณิธานทั้ง 12 ข้อ คือ (ทศพล จังพานิชย์กุล 2558 : 17-18)

1. จะทรงฉายรัศมีประภาสไปยังโลกต่างๆ และจะยังให้สรรพสัตว์ได้สำเร็จพระโพธิญาณอย่างรวดเร็ว โดยมีมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอเสียดยานุพยัญชนะลักษณะ 80 ประการเหมือนพระองค์ (แสดงถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกัน)

2. จะทรงฉายรัศมีประภาสที่สว่างกว่าดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ สะอาดบริสุทธิ์ทั้งภายในและภายนอก (ความหมายคือ สะอาดทั้งกายและใจ หรือสะอาดทั้งสิ่งที่อยู่ภายในคนหรือวิชา และสิ่งที่แสดงออกมามีภายนอกหรือจรณะ) ไปยังนรกภูมิให้สรรพสัตว์ที่รับทุกข์เวทนาอยู่ได้พ้นทุกข์ และสัตว์ที่ลุ่มหลงให้ตื่นขึ้นจากความโง่เขลา ลุ่มหลง

3. จะทรงยังให้สรรพสัตว์ถึงพร้อมในสิ่งของเครื่องใช้ทั้งปวงไม่รู้จักหมดสิ้นจนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ

³ มีข้อมูลที่แตกต่างถึงปีที่สมณะเหียนจ้งนำคัมภีร์พระโขนงขุขุวายุรประภตถคตปุรวปณิธานสูตร ว่านำกลับมาใน พ.ศ. 1158 ดูเพิ่มเติมที่ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ 2529 : 3

4. จะทรงยังให้สรรพสัตว์และผู้ปฏิบัติตนในมิจฉามรรค สวากยาน ปัจเจกพุทธาน ให้หันมาดำรงมั่นในมหายานธรรม (ดำรงตนเป็นโพธิสัตว์) จนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
5. จะทรงยังให้สรรพสัตว์ที่ศีลต่ำพร้อย กลับมีศีลที่บริสุทธิ์จนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
6. จะทรงยังให้สรรพสัตว์มีร่างกายที่อลังการสมบูรณ์ หายจากความพิกลพิการ เสียดสี โรคภัย ฯลฯ จนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
7. จะทรงยังให้สรรพสัตว์พ้นจากความยากจนข้นแค้น มีที่พักอาศัย โรคภัยสิ้นสูญ มีครอบครัวที่ดี มีความสุขทั้งกายและใจจนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
8. จะทรงยังให้สตรีเพศที่ได้รับทุกข์ทรมาน ต้องการเป็นบุรุษ ได้กลายเป็นบุรุษสมชายชาติศรีดั่งใจจนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
9. จะทรงยังให้สรรพสัตว์ได้หลุดพ้นจากข่ายแหหรืออุบายของมาร แล้วได้บำเพ็ญในโพธิสัตว์มรรค จนถึงได้สำเร็จพระโพธิญาณอย่างรวดเร็ว
10. จะทรงยังให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากคติความ อาญาหลวง พันธนาการ การคุมขัง และการโบยตีทั้งปวงจนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
11. จะทรงยังให้สรรพสัตว์ที่มีความจำเป็นต้องเลี้ยงชีพด้วยความชั่ว เนื่องจากความอดอยาก ได้รับความสุขที่แท้จริงโดยไม่ต้องทำความชั่วนั้นอีกจนกว่าผู้นั้นจะสำเร็จพระโพธิญาณ
12. จะทรงยังให้สรรพสัตว์ที่ยากไร้ได้สมบูรณ์ในอารมณ์แพรรณ เครื่องดนตรี ของหอม สิ่งมีค่า

ฉบับที่ 2 พระโฆษชคุรุไวฑูรยประสาธตพุทธปฐปณิธานวิเศษสูตร

คัมภีร์ฉบับนี้ได้รับการแปลในสมัยราชวงศ์ถัง ประมาณ พ.ศ. 1250 โดยสมณะจี๋เจ่ง โดยเนื้อหาในคัมภีร์ได้กล่าวถึงพุทธประวัติและปณิธานของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีทั้งสิ้น 7 พระองค์ (เรียกว่าพระโฆษชคุรุ 7 องค์) รวมพระโฆษชคุรุฯ เป็น 8 องค์ แต่ละองค์จะมีคำปณิธานไว้ว่าจะช่วยมนุษย์ที่อ่อนแอและทุกข์ทรมาน คำปณิธานทั้ง 12 ข้อของพระโฆษชคุรุฯ นั้นมีดังนี้ (ฉัตตสมุททล กบิลสิงห์, 2529 : 6-12)

1. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ขอให้กายของข้าฯ มีรัศมีรุ่งเรืองดุจเปลวไฟ ต้องแสงออกไปสู่บริเวณทั้งหลายโดยปราศจาก ขอบเขตจำกัด พร้อมด้วยพุทธลักษณะสำคัญ 32 ประการ และลักษณะพิเศษประกอบอีก 80 ประการ เมื่อนั้นข้าฯ จะยังให้สรรพสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในความเสมอภาคเช่นเดียวกับข้าฯ

2. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ กายของข้าฯ จะทอแสงดุษฎีสีฟ้าอันปราศจากมลทินทั้งภายในและภายนอก เปล่งแสงออกไป ไกลแสนไกล ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ ประทับนั่งอย่างสงบบ มีรัศมีสว่างกว่าพระจันทร์และ พระอาทิตย์ ข้าฯ จะเป็นผู้นำปัญญาสู่สรรพสัตว์ผู้ยังข้องอยู่ในกิเลสเพื่อเขาจะได้ดำเนินชีวิตอย่าง อิสระตามปณิธานของแต่ละบุคคล

3. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยอำนาจแห่งปัญญาอันหาขอบเขตมิได้ ข้าฯ จะช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากความยากจน โดยจะไม่มีวันปราศจากสิ่งที่ต้องประสงค์ทั้งปวง

4. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ข้าฯ จะนำสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เดินทางผิดให้หันกลับสู่แนวปฏิบัติเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ รวมทั้ง การนำผู้ปฏิบัติตามสาวกยานและปัจเจกพุทธยานให้หันมาปฏิบัติตามแนวมหายาน

5. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ข้าฯ จะนำสรรพสัตว์อันมีประมาณไม่ได้ ผู้ซึ่งประพฤติปฏิบัติตามพรหมจรรย์ ตามคำสอนของข้าฯ ไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดถึงที่สุด ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และบั้นปลาย แม้บางคนอาจย่อหย่อน ท้อถอย ขอให้เขาเหล่านั้นรู้ความบริสุทธิ์ทันทีที่ได้ยินพระนามของข้าฯ ไม่ตกไปสู่อบายภูมิทั้งสาม

6. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้ว มวลมนุษย์ผู้อ่อนแอ พิการ่งอยเปลี้ยเสียว มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด ไข้เถา ตาบอด หูหนวก มือลีบ เท้าลีบ หลังค่อม เป็นขี้เรื้อนกฏฐัง สติฟั่นเฟือนและมีโรคภัยต่างๆ จงหายกลับคืนสู่อาการ ปกติทั้งทางกายและใจ ทันทีที่ได้ยินพระนามของข้าฯ อวัยวะทุกส่วนของร่างกายจงกลับคืนสู่ภาวะ สมบูรณ์ โรคภัยทั้งหลายจะหายสิ้น เป็นปกติ

7. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้ว สรรพสัตว์ผู้ทนทุกข์ทรมานอยู่ด้วยอาการป่วยไข้ทั้งปวง บุคคลอนาถา ไร้ญาติขาดที่พึ่ง ปราศจากแพทย์หรือยารักษาโรค ไร้ที่พึ่งพิง คนยากจนทั้งหลายเหล่านี้ จงหายจากโรคภัยทั้งปวง ประสบสุขทั้งกายและใจ ถึงพร้อมซึ่งญาติมิตรและ โภคสมบัติ และบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

8. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้ว หวังผู้ใดต้องทนทุกข์ทรมานจนถึงที่สุด บังเกิดความเบื่อหน่ายต้องการทำลายชีวิตตัวเอง ไม่อยากอยู่เป็นหนี้ต่อไป เมื่อได้ยินพระนามของข้าฯ ขอให้นั้นได้ไปเกิดเป็นชาย มีอวัยวะร่างกาย เป็นชายโดยสมบูรณ์ และบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นที่สุด

9. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วข้าฯ จะช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากบ่วงมาร หลุดพ้นจากความเห็นผิดทั้งปวง หากผู้ใดยึดมั่นในคำสอนที่เป็นอวิชชา ข้าฯ จะช่วยให้เขาพ้นจากความหลงผิด ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในหลัก สัจธรรม นำไปสู่การดำเนินชีวิตตามแนวโพธิสัตว์ มิช้านานจะได้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

10. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ข้าฯ จะช่วยพวกเขาทั้งหลายผู้ถูกโทษจองจำ ถูกผูกมัด ถูกเขี่ยนตีด้วยหวาย ถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน ในคุกผู้ต้องโทษหนัก หรือทนทุกข์ทรมานในความกดดันทั้งทางกายและใจต้องได้รับความเจ็บปวด มนุษย์ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อได้ยินพระนามของข้าฯ จงเป็นอิสระจากความทรมานทั้งปวง ด้วยอำนาจ แห่งคุณธรรมอันประเสริฐของข้าฯ

11. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วข้าฯ จะช่วยสรรพสัตว์ทั้งปวง ผู้ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยความอดอยากหิวกระหาย หรือผู้ที่ต้องหาเลี้ยงชีพด้วยกรรมชั่ว คนทั้งปวงเหล่านี้ ถ้าตั้งใจระลึกถึงพระนามของข้าฯ ด้วยความยึดมั่น จะเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยอาหารและเครื่องคัมภีร์ ข้าฯ จะให้พวกเขาได้ลิ้มรสพระธรรม เป็นผู้พร้อมด้วยความสุขปราศจากทุกข์ทั้งปวง

12. ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบน โลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้ว มวลมนุษย์ผู้ยากไร้ อนาถา ปราศจากเครื่องนุ่งห่ม ได้รับความทุกข์ทรมานจากยุงและแมลงวัน ทนทุกข์อยู่ในความหนาวร้อน บุคคลเหล่านี้ เมื่อได้ยินพระนามของข้าฯ จดจำด้วยความยึดมั่น ก็จะได้รับเสื้อผ้าแพรพรรณเครื่องประดับตกแต่งและเครื่องประทีปทั้งหลาย ห้อมล้อมด้วยเสียง ประโคมดนตรี บรรณาการสิ่งใดให้สิ่งนั้น สมปรารถนาทุกประการ

วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระโภษชยคุรุฯ ในประเทศจีน

ความเชื่อในพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้าสู่ประเทศจีนนั้น น่าจะเริ่มขึ้นในราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 แต่คงจะไม่ได้รับการยอมรับมากนักเพราะชาวจีนยังนับถือและเชื่อตามลัทธิเต๋าหรือลัทธิขงจื้อ จนพุทธศตวรรษที่ 10 สมัยราชวงศ์เว่ยเหนือ ถือเป็นช่วงเวลาพุทธศาสนาเจริญสูงสุดช่วงหนึ่งในประเทศจีน เพราะเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่พุทธศาสนาแบบมหายานในประเทศอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความเชื่อต่างๆ ให้เหมาะสมกับแนวคิดท้องถิ่นที่ศาสนาพราหมณ์ที่มีบทบาทมากขึ้น

จนกระทั่งสมัยราชวงศ์ถังที่มีการส่งหลวงจีนเหียนจิ่งหรือพระถังซำจั๋ง สมณทูตไปสืบพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดีย พร้อมนำคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เป็นภาษาสันสกฤตกลับมาด้วยหลายฉบับ และมีอยู่ 2 ฉบับที่มีการกล่าวถึงพระโภษชยคุรุฯ อย่างชัดเจน คือ พระโภษชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตปุรวปนิชานสูตร และ พระโภษชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปนิชานวิเศษสูตร ซึ่งคัมภีร์ทั้ง 2 ฉบับมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันที่เกี่ยวกับปนิชานทั้ง 12 ข้อของพระโภษชยคุรุฯ ในอดีตเมื่อพระองค์ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ จากปนิชานทั้ง 12 ข้อนี้ เช่นปนิชานข้อ 6 และ ข้อ 7 ที่กล่าวว่า

6. ข้าฯ ข้อตั้งปนิชานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบนโลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว มวลมนุษย์ผู้อ่อนแอ พิการ่องยเปลี่ยเสียว มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด โง่เขลา ตาบอด หูหนวก มือลีบ เท้าลีบ หลังก่อม เป็นขี้เรื้อนกฏฐัง สติพินเพื่อนและมีโรคภัยต่างๆ จงหายกลับคืนสู่อาการปกติทั้งทางกายและใจ ทันทีที่ได้ยินพระนามของข้าฯ อวัยวะทุกส่วนของร่างกายจงกลับคืนสู่ภาวะสมบูรณ์ โรคภัยทั้งหลายจะหายสิ้นเป็นปกติ

7. ข้าฯ ข้อตั้งปนิชานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบนโลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว สรรพสัตว์ผู้ทนทุกข์ทรมานอยู่ด้วยอาการป่วยไข้ทั้งปวง บุคคลอนาถา ไร้ญาติขาดที่พึ่ง ปราศจากแพทย์ หรือยารักษาโรค ไร้ที่พักพิง คนยากจนทั้งหลายเหล่านี้ จงหายจากโรคภัยทั้งปวง ประสบสุขทั้งกายและใจ ถึงพร้อมซึ่งญาติมิตรและ โภคสมบัติ และบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด

คงเป็นเหตุผลสำคัญที่ก่อให้เกิดความเชื่อในการนับถือบูชาพระโภษชยคุรุฯ ในฐานะพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ในประเทศจีน โดยกล่าวว่าถ้าผู้ใดได้บูชาพระองค์ด้วยความเคารพเลื่อมใสแล้ว ก็จักเจริญด้วยอายุ วรรณะ พละ สุขะ ปราศจากภัย ไม่ฝันร้าย ศัตรูราหูทำอันตรายมิได้ สัตว์ร้ายทำอันตรายมิได้ โจรภัยทำอันตรายมิได้ ยาพิษทำอันตรายมิได้ ฯลฯ

นอกจากนี้ในตำนานที่เกี่ยวกับลัทธิเต๋าที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีน ก็มีเรื่องราวที่กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ว่ากษัตริย์เสินหนง (เฉียนตี้) หรือซิงลิ่ง จักรพรรดิองค์ที่ 2 ของจีน ที่ชาวจีนยกย่องให้ท่านเป็นเทพเจ้าแห่งการค้าและการเกษตร รวมทั้งเป็นหมออีกด้วย ตามประวัติศาสตร์จีนระบุว่าพระองค์ทรงปกครองประเทศยาวนานถึง 120 ปี โดยประวัติของพระองค์กล่าวว่าก่อนที่จะพระองค์จะประสูติ มารดาของพระองค์ ได้กลืนพระอาทิตย์และพระจันทร์เข้าไปในพระครรภ์ เมื่อพระองค์ประสูติและเติบโตขึ้นก็มีความสนใจในสมุนไพรต่างๆ ขอมสละตัวเองชิมสมุนไพรแต่ละชนิดเพื่อรู้ถึงสรรพคุณของสมุนไพร จนบางครั้งได้รับพิษจากสมุนไพรทำให้ท่านสลบไปหลายวัน ในที่สุดเทพเจ้า “ไซฮวงบ้อเนี่ย” จึงประทานเส้าให้เพื่อใช้ทดสอบสมุนไพรต่างๆ (นักพรตเต๋าจึงมักมีเส้าอยู่ในมือเสมอ) จากการใช้ร่างกายตัวเองเพื่อเรียนรู้สมุนไพรต่างๆนี้ นับเป็นการเสียสละทางการแพทย์ที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นลัทธิเต๋าก็ยกย่องให้ท่านเป็นปรมาจารย์ทางการแพทย์ และมีสุริยประภา (พระอาทิตย์) และจันทรประภา (พระจันทร์) เป็นบริวาร และมีพระนามว่า “ต้งลั่วซุดกุน” แปลว่า “พระเป็นเจ้าผู้มียกย่องเงินแห่งสวรรค์ทางตะวันออก” (บุญเกิด สืบสมานและคณะ, 2550 : 71-72)

จากข้อมูลดังกล่าวถึงที่มาของความเชื่อของพระพุทธเจ้าแพทย์ของลัทธิเต๋า นับเป็นข้อมูลที่น่าสนใจที่ช่วยระบุถึงที่มาของความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ในประเทศจีน ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอแนวคิดถึงจุดกำเนิดของความเชื่อของพระพุทธเจ้าแพทย์ว่ามีจุดกำเนิดจากประเทศจีนโดยมีแนวคิดจากการผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าทางการแพทย์ในลัทธิเต๋า ที่มีความเชื่อเดิมของชาวจีนผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เข้ามาใหม่และเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวการแพทย์หรือการดูแลสุขภาพคนป่วยยังไม่ดีพอ ผู้ป่วยส่วนใหญ่อาจใช้นักพรตหรือความเชื่อทางศาสนาเป็นกำลังใจ เพื่อช่วยให้โรคร้ายต่างๆ หายไป⁴ ดังนั้นเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ประเทศจีนจึงอาจนำความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวกับการแพทย์เข้ามาผสมผสาน เพื่อให้ชาวจีนยอมรับและหันมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น⁵ นอกจากนี้ประเด็นที่พระนามของ “ต้งลั่วซุดกุน” ที่แปลว่า “พระเป็นเจ้าผู้มียกย่องเงินแห่งสวรรค์ทางตะวันออก” ก็มีลักษณะสีของกายที่เหมือนกับสีกายของพระโภชชัญจุร^๖ ตามที่กล่าวไว้ในปณิธานข้อที่ 2 ของพระองค์

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มีความเชื่อในการนับถือพระโภชชัญจุรหรือพระพุทธเจ้าแพทย์แล้ว ซึ่งผลจากความเชื่อดังกล่าวก็นำมาสู่การสร้างรูปเคารพและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาพระองค์โดยหวังให้อำนาจพุทธคุณของพระองค์ช่วยให้หายจากโรคร้ายต่างๆ โดยมีพระสูตรที่สำคัญที่กล่าวถึงพิธีกรรมดังกล่าวคือ อภิเชกสูตร(Abhiseka Sutas) เป็นพระสูตรที่เขียนด้วยภาษาสันสกฤตเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเช่นในบทที่ 12 (บทสุดท้าย) บรรยายไว้ว่า

⁴ จากตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้าแพทย์ เราจะเห็นว่าผู้เป็นนักพรตในลัทธิเต๋าก็จะเป็นผู้มีความรู้ทางการแพทย์และสมุนไพร ซึ่งแสดงว่านักพรตเหล่านั้นคงทำหน้าที่เป็นแพทย์ เพื่อช่วยรักษาผู้ป่วยและเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในการดูแลสุขภาพผู้เจ็บป่วย

⁵ จากข้อมูลการเข้ามาของพุทธศาสนา สู่ประเทศจีนนั้นพบว่าเริ่มเข้ามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 7 แต่ไม่ได้รับการยอมรับมากนักเพราะชาวจีนมีความเชื่อเดิมในลัทธิเต๋าและขงจื๊ออยู่แล้ว ซึ่งนี่อาจเป็นเหตุผลหลักที่ก่อให้เกิดการปรับแนวคิดในการเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศจีน ที่มีการเพิ่มอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวกับการแพทย์เข้ามา

“ถ้ามีหญิงหรือชายที่ป่วยหนัก หมดหวังที่จะเยียวยา และนอนอยู่บนเตียงด้วยความทรมาณ สิ้นหวัง อาจขอร้องให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งช่วยปลดปล่อยเคราะห์กรรมนี้ได้ ถ้าพระสงฆ์รูปนั้น เต็มใจ โดยพระสงฆ์รูปนั้นต้องอดอาหาร 7 วัน 7 คืน และปฏิบัติตามบทบัญญัติ 8 ประการ ประกอบพิธีกรรมเป็นเวลา 6 ชั่วโมงต่อ 1 วัน ดังนี้คือ

1. อ่านพระสูตรของพระโภชชยคุรุฯ 49 ครั้ง
2. จุดตะเกียงที่ซ้อนกัน 7 ชั้น ชั้นละ 7 ดวง (รวมกันเป็น 49 ดวง) ทำเป็นรูปล้อเกวียน
3. แขนง 5 สี ขนาดยาว 49 ฟุต (เป็นธงต่ออายุให้อันยาว)
4. ปลดปล่อยสัตว์นานาชนิดให้ครบ 49 ตัว”

(ผาสุข อินทราวุธ, 2543 : 191 อ้างจาก W.E. Soothill & L. Hodous, A Dictionary of Chinese Buddhist Terms, London, 1937 pp. 36–37) นอกจากพิธีกรรมแล้วยังพบว่ามีการสร้างบทสวดหรือคาถาที่ใช้บูชาองค์พระโภชชยคุรุฯ ขึ้นด้วย คือ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2529 : 22)

“นโมภควเต โภชชยคุรุ ไวยุรยประภาราชัยย ตถาคตยะ อรหเต สัมมาสัมพุทฺธายะ ตัทยะระ โอม โภชชเย โภชชเย โภชชเย สมุทกเต สวาหะ”⁶

นอกจากนี้ในคัมภีร์ที่กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับนรกของจีนซึ่งกล่าวว่า จีนมีนรกอยู่ด้วยกัน 10 ขุม แต่ละขุมจะมีเทพที่เกิดจากการแบ่งภาคของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์เป็นผู้ดูแล ในนรกขุมที่ 7 นั้นเป็นที่ลงโทษผู้ที่ทำผิดด้วยการทำแท้ง หมอหรือพยาบาลที่รับทำแท้ง ขณะเดียวกันดวงวิญญาณที่ถูกฆ่าตายโดยไม่ได้รับความเป็นธรรมเหล่านี้ เช่น ทารกที่ถูกทำแท้ง สัตว์เคราะห์จันที่ถูกฆ่าโดยไม่เป็นธรรม สามารถมาร้องขอความเป็นธรรมให้ผู้ที่มาได้รับโทษอย่างสาสม ซึ่งการลงโทษในนรกขุมนี้มักทำโดยองค์นิรยบาล โดยนำวิญญาณที่ต้องโทษไปลงทัณฑ์โดยให้สัตว์ที่มีพิษนานาชนิดกัดกินเนื้ออย่างทรมาณ ส่วนเทพเจ้าผู้ดูแลนรกขุมนี้มีชื่อเป็นภาษาจีนว่า “ไถ่ซัวอั้ง” เชื่อกันว่าเป็นปางหนึ่งของพระโภชชยคุรุไวยุรยประภารา นรกขุมนี้จึงเป็นที่รักษาสรรพสัตว์ให้หายจากกิเลสตัณหาให้หายขาดจากการป่วยทางใจ ไม่ใช่การรักษาโรคทางยาที่เกี่ยวกับการป่วยทางกาย (จิตรา ก่อมนันทเกียรติ, 2542 : 147)

⁶พุทธศาสนิกชนชาวจีนจะใช้บทสวดนี้เป็นมงคลสูตร และจะสวดก่อนกินยา จะทำให้โรคภัยต่างๆหายเร็วขึ้น อีกทั้งยังใช้เป็นบทปลุกเสกยา โดยในวันทำพิธีผู้ทำ พิธีต้องถือศีล 5 และไม่กินเนื้อสัตว์ (อ้างจาก ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2529 : 22)

- ประเทศทิเบต

ประเทศทิเบตเดิมมีความเชื่อตามลัทธิบอนปะหรือหมัน คือเชื่อเรื่องผีสาง เทวดา แม้จะมีการระบุว่าพระเจ้าลาโซ โชรี เย็นเซ เป็นกษัตริย์ทิเบตองค์แรกที่นับถือพุทธศาสนาใน พ.ศ. 976 (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2538 : 17) โดยพระองค์ได้รับบรรณาการจากตัวแทนชาวอินเดียเป็นพระพุทธรูปและคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าใดนัก เพราะชาวทิเบตยังนับถือลัทธิบอนปะที่เชื่อเรื่องภูตผีปิศาจเป็นอย่างมาก

ใน พ.ศ. 1173 สมัยกษัตริย์ชรอนซันกัมโปพระองค์มีมเหสี 2 องค์ คือพระนางเหวินเจิง พระธิดาของจักรพรรดิถังไท่จงแห่งจีน และพระนางภริคุติเทวี พระธิดาของพระเจ้าอัมสุวรามหาแห่งเนปาล ทั้งสองพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาหายานอย่างเคร่งครัด จึงทำให้กษัตริย์ชรอนซันกัมโปทรงสนพระทัยในพุทธศาสนาแบบหายานด้วย โปรดให้ศึกษาพุทธศาสนาจากคัมภีร์ที่นำเข้ามาตั้งแต่ยุคต้น (พ.ศ. 976) มีการประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของทิเบต ส่วนพระมเหสีทั้ง 2 องค์ ก็นำพระพุทธรูปมาประดิษฐานในวัดแห่งทิเบต โดยมเหสีเหวินเจิงนำพระพุทธรูปชื่อโจโว มาประดิษฐานที่วัดชิลลางัง ในกรุงลาซา และมเหสีภริคุติเทวีได้นำพระพุทธรูปสากยุมิที่สำคัญมาประดิษฐานที่วัดราโมเซ ซึ่งเป็นวัดหลวงและมีความสำคัญรองเป็นอันดับสองในกรุงลาซา ช่วงนี้ได้มีชาวทิเบตเชื่อพระวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปศึกษาในจีน และพระภิกษุชาวจีนก็มาศึกษาในทิเบตเพื่อแปลพระคัมภีร์และพระสูตรจำนวนมาก โดยใช้อักษรพราหมีของภาษาทิเบตที่มีรากฐานมาจากอินเดียทำให้รักษาความหมายในการแปลคัมภีร์พุทธศาสนา สันสกฤตเป็นทิเบตได้ดี หากต้นฉบับสันสกฤตสูญหาย ก็ใช้ต้นฉบับของทิเบตเทียบเคียงของเดิมได้ดีที่สุด (เรื่องเดียวกัน : 49-77)

ใน พ.ศ. 1298-1340 พระเจ้าตรีสอง เดซัน กษัตริย์องค์ที่ 5 ได้อาราธนาพระสันตวรภิกษุ ที่เคยศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทาตามเผยแผ่หลักคำสอนของพุทธศาสนา แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากท่านสอนแต่หลักธรรม ซึ่งต่างจากความเชื่อพื้นเมืองเดิมที่เกี่ยวข้องกับภูตผีปิศาจ พระสันตวรภิกษุจึงกลับไปอินเดียไปอาราธนาพระปัทมสัมภวะ ซึ่งท่านมีความชำนาญในเรื่องไสยศาสตร์สามารถปราบปิศาจ พร้อมกันนั้นท่านได้นำหลักคำสอนพุทธศาสนาลัทธิตันตระซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่ใกล้เคียงกับความเชื่อเดิมของชาวทิเบต จึงทำให้พุทธศาสนาลัทธิตันตระได้รับการยอมรับและเจริญรุ่งเรืองจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 ส่วนท่านคุรุปัทมสัมภวะก็ได้รับการยอมรับและยกย่องท่านเป็นคุรุรินโปเซ หรือพระอาจารย์ใหญ่ของพวกเขา ก่อเกิดการผสมผสานกันระหว่างพระพุทธศาสนานิกายพุทธตันตระและลัทธิบอนปะที่เป็นนิกายพื้นเมืองเดิมของทิเบต เกิดเป็นความเชื่อใหม่ที่เรียกว่าลัทธิลามะ (ผาสุข อินทราวุธ 2543 : 44) ลัทธิลามะได้รับคติการสร้างพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ และรูปเคารพต่างๆ มาจากนิกายตันตระ (โดยเฉพาะสายนิกายวัชรยาน) ที่เจริญอยู่ในประเทศอินเดียที่มหาวิทยาลัยนาลันทาและมหาวิทยาลัยวิกรมศิลา นิกายตันตระได้กำหนดให้พระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์บางปางมีลักษณะคล้ายน่ากลัว เพื่อปราบปรามภูตผีปิศาจให้ตกใจและพ่ายแพ้ไป

ส่วนด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศนี้นั้นน่าจะเป็นความเชื่อที่ได้รับมาจากประเทศจีนมากกว่าประเทศอินเดีย เนื่องจากพุทธศาสนาแบบตันตระของอินเดียนั้นไม่ได้มีความชัดเจนในแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ส่วน พระนามของพระไภษัชยคุรุฯ ในภาษาทิเบตว่าเรียกว่า “มันลา” (Manla) แปลว่าโอสถิพิเศษ แสดงถึงความเชื่อที่ว่าพระองค์สามารถรักษามวลเหล่าสรรพสัตว์ให้หายจากโรคร้ายได้ แต่สถานะของพระองค์เป็นเพียงแค่พระโพธิสัตว์เท่านั้น (เสถียร พันธรังสี, 2512 : 88)

การนับถือก็นับถือเป็นกลุ่มโดยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ โดยกลุ่มหนึ่งมี 8 องค์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมี 9 องค์ แต่ละองค์จะมีความสามารถในการรักษาโรคทางกายหรือโรคทางใจได้ต่างกันไปในกลุ่มที่ทำ 9 องค์นั้นเป็นการเพิ่มเติมองค์ที่ 9 เข้าไปจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว 8 องค์ (A.K.Gordon, 1959: 56-58)

	วรรณะ	มูตรา
1. ไภษัชยคุรุ	ฟ้าหรือทอง	หัตถ์ขวาถือผลสมอ หัตถ์ซ้ายทำปางสมาธิ
2. สิงหนาท	-	หัตถ์ขวาทำปางวิตรณะ หัตถ์ซ้ายสมาธิรองรับบาตร
3. สุปริทรีดิณามศรี	เหลือง	หัตถ์ขวาทำปางวิตรณะหรือประทานอภัย หัตถ์ซ้ายสมาธิ
4. สวรรโฆษราช	แดงอมเหลือง	หัตถ์ขวาทำปางประทานพร หัตถ์ซ้ายสมาธิ
5. สุวรรณภัทรวิมลรัตนประพาธ	เหลืองซีด	ทำปางธรรมจักรหรือปางประทานพระ ปางประทานอภัย
6. อโกลโกตมศรี	แดงเพลิง	ทำปางสมาธิ
7. ธรรมกิริตีสครโฆษะ	แดง	ทำปางธรรมจักร
8. อภิณาราช	แดง	หัตถ์ขวาทำปางประทานพร หัตถ์ซ้ายทำปางสมาธิ
9. ศิขิน	แดงอมเหลือง	หัตถ์ขวาทำปางประทานอภัย หัตถ์ซ้ายทำปางสมาธิ

ตารางที่ 2 : รายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบพระไภษัชยคุรุฯ ทั้ง 9 องค์ของประเทศทิเบต
ที่มาของตาราง : ผาสุข อินทรารุช, พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน, 63

ความเชื่อในการรักษาโรคต่างๆ ของพระไภษัชยคุรุฯ นี้กล่าวว่าถ้าบูชาให้ถูกต้อง ผู้บูชาอาจหายจากโรคทั้งทางกายและทางทางใจ วิธีรักษามักทำโดยถ้าผู้บูชาเจ็บป่วยร่างกายตรงไหน ก็ให้เอามือไปลูบที่องค์พระไภษัชยคุรุฯ บริเวณนั้น เช่น เจ็บที่คอาก็ให้ลูบที่พระเนตร เจ็บท้องก็ลูบที่พระนาภี ฯลฯ ซึ่งการทำพิธีกรรมดังกล่าวเป็นเวลานานๆ คงทำให้เกิดความเสียหายแก่รูปเคารพ จึงทำให้เกิดแนวคิดในการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ จำลองขนาดเล็กที่เรียกว่าพระกริ่ง โดยใช้พระกริ่งแช่น้ำเพื่อทำน้ำมันต์ จากนั้นก็นำมาให้ผู้ป่วยได้ดื่มน้ำมันต์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ

วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศทิเบต

การเข้ามาของพุทธศาสนาสู่ประเทศทิเบตนั้นจะเห็นว่าไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เนื่องจากความเชื่อเดิมที่เกี่ยวกับอำนาจภูตผี ปีศาจและสิ่งเร้นลับเป็นที่ยอมรับมากกว่า จนราวพุทธศตวรรษที่ 16 ที่ความเชื่อในพุทธศาสนาแบบตันตระโดยพระอาจารย์คุรุปัทมสัมภวะ (คุรุรินโปเช) ที่มีแนวคิดเชิงปาฏิหาริย์มีอำนาจพุทธคุณที่ช่วยปราบภูตผีปีศาจ ซึ่งแนวคิดที่ต่างออกไปของพุทธศาสนาแบบตันตระนี้ทำให้ศาสนาพุทธเป็นที่ยอมรับมากขึ้น และเมื่อมีความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ เผยแพร่เข้ามาจากประเทศจีนก็ทำให้ได้รับการยอมรับไม่ยากนักแต่คงไม่เริ่มต้นเร็วกว่าพุทธศตวรรษที่ 16 และคงไม่ได้มีบทบาทหรือได้รับการยอมรับมากเท่ากับความเชื่อในการบูชาพระศากยमुณีของพุทธศาสนาแบบตันตระที่ส่งผ่านมาจากอินเดีย จึงทำให้สถานะของพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศทิเบตนี้จึงมีสถานะเป็นเพียงพระโพธิสัตว์⁷

มีประเด็นที่เกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับอำนาจพุทธคุณที่ช่วยรักษาอาการเจ็บปวดว่า หากผู้ป่วยมีอาการเจ็บปวดตรงส่วนใดก็ให้กล่าวคำบูชาและเอามือลูบที่องค์พระไภษัชยคุรุฯ ที่ส่วนนั้น ซึ่งความเชื่อนี้เมื่อนานไปคงก่อให้เกิดความเสียหายกับรูปเคารพ ทำให้เกิดแนวคิดการสร้างรูปจำลององค์พระไภษัชยคุรุฯ ขนาดเล็กที่เรียกว่าพระกริ่งขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมในการรักษาผู้ป่วยแทนการสัมผัสที่องค์พระ ซึ่งนี่อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระเครื่องบูชาขนาดเล็กที่เรียกว่าพระกริ่งขึ้น

- ประเทศญี่ปุ่น

จากหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยโบราณเชอนิฮอนโชกิ บันทึกว่าพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นในสมัยจักรพรรดิคิมเมอิในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 1095 ต่อมาในสมัยของจักรพรรดินี ซูอิโกะ (พ.ศ. 1136–1171) ได้บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระญี่ปุ่นเริ่มจาริกไปศึกษาพระธรรมในประเทศเกาหลีและประเทศจีน ขากลับได้อัญเชิญพระคัมภีร์พร้อมนิมนต์พระสงฆ์จีน ตลอดจนอารยธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนากลับสู่ประเทศญี่ปุ่นด้วย ดังนั้นพุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นจึงยกย่องให้พระจักรพรรดินีซูอิโกะ เป็นอวตารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และนิยมสร้างรูปเคารพของพระองค์ไว้สักการบูชา พุทธศาสนาในญี่ปุ่นมีนิกายต่างๆ มากมาย

รูปเคารพในพุทธศาสนาของญี่ปุ่นอาจแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม

1. พระพุทธเจ้า เรียกว่า เนียวไร
2. พระโพธิสัตว์ เรียกว่า โบสถ์ลี
3. เทพธรรมบาล เรียกว่า เมียวโอ
4. กลุ่มเทพในศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า เทน

⁷ สถานะของพระไภษัชยคุรุฯ ที่เป็นเพียงพระโพธิสัตว์ในความเชื่อแบบทิเบตอาจเป็นประเด็นหนึ่งที่เกิดความสับสนในความเชื่อเกี่ยวกับพระองค์เมื่อเข้าสู่ประเทศไทยว่าเป็นเพียงพระโพธิสัตว์หรือเป็นพระพุทธรเจ้า

ต่อมาในสมัยพระจักรพรรดิเตนมุ (Tenmu) ซึ่งปกครองประเทศญี่ปุ่นในช่วง พ.ศ. 1216 -1229 พระยาของพระองค์ทรงประชวรไม่สามารถรักษาให้หายได้ พระองค์จึงโปรดให้สร้างวัดถวายพระ-
ไภษัชยคุรุฯ เป็นผลทำให้พระยาของพระองค์หายประชวร แต่องค์พระจักรพรรดิได้สิ้นพระชนม์ก่อน
การก่อสร้างจะแล้วเสร็จ อย่างไรก็ตามพระยาของพระองค์ก็ได้เป็นพระจักรพรรดินีและโปรดให้สร้าง
วัดดังกล่าวจนแล้วเสร็จ ซึ่งแสดงถึงศรัทธาของชาวพุทธในญี่ปุ่นต่อองค์พระไภษัชยคุรุฯ

ในประเทศญี่ปุ่นนี้เรียกพระไภษัชยคุรุฯ ว่า “ยาคุชิ เนียวไร” (Yakushi Nyorai) เป็นพระพุทธรูปเจ้าที่
ชาวพุทธในญี่ปุ่นทุกคนชั้นยศและนับถือมาก เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ที่สามารถรักษาโรคทั้ง
ทางกายและทางใจให้หายได้ แม้แต่ชนชั้นผู้ปกครองระดับพระจักรพรรดิก็ต้องสวดอ้อนวอนให้พระองค์
มาช่วยรักษาโรคร้ายต่างๆ

ในนิยายชินงอนที่นับถือพระไวโรจนะกล่าวว่า พระไวโรจนะนั้นมี 3 สถานภาพคือ

1. เป็นพระพุทธรูปเจ้าสูงสุด
2. เป็นพระธยานิพุทธ
3. เป็นฟูโด เป็นภาคคุร่ายที่ปราบปรามความชั่วร้าย

ในสถานภาพของฟูโดเชื่อกันว่าคืออวตารหนึ่งของพระสิวะ ที่ผนวกเข้ากับพุทธศาสนา ในพิธีศพ
ของพุทธศาสนิกชนนิยายชินงอน ฟูโดมีหน้าที่ดูแลดวงวิญญาณของผู้ตายในอาภิตย์แรก ส่วนอาภิตย์ต่อ ๆ
ไปก็มีพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์องค์อื่นๆรับหน้าที่ดูแลต่อ และส่วนในอาภิตย์ที่ 7 นั้นกล่าวกันว่าเป็น
หน้าที่ของยาคุชิหรือพระไภษัชยคุรุฯ เป็นผู้ดูแลดวงวิญญาณของผู้ตาย

วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศญี่ปุ่น

การเข้ามาของพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นนั้นจะเห็นว่าเริ่มเข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งเป็น
ช่วงเวลาเดียวกับที่พุทธศาสนาเจริญขึ้นและได้รับการยอมรับในประเทศจีน จนถึงพุทธศตวรรษที่ 13 สมัย
จักรพรรดิเตนมุ พระยาของพระองค์ได้ประชวรด้วยโรคร้ายที่รักษาไม่หาย จึงมีพระราชดำริให้สร้างวัด
ขึ้นเพื่อบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ นั้นได้
เผยแพร่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นด้วยและยังคงมีอำนาจพุทธคุณด้านการช่วยเหลือรักษาผู้ที่เจ็บป่วยให้หายจากโรค
ร้ายต่างๆ โดยความเชื่อดังกล่าวคงรับมาจากประเทศจีนในราวพุทธศตวรรษที่ 13

นอกจากนั้นในความเชื่อที่เกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศญี่ปุ่น ที่มีอำนาจพุทธคุณที่ช่วยรักษา
ความเจ็บป่วยต่างๆแล้วยังมีหน้าที่ช่วยดูแลคนตาย ซึ่งใกล้เคียงกับความเชื่อในจีนที่กล่าวว่า ในนรกขุมที่ 7
นั้นเป็นที่ลงโทษผู้ที่ทำผิดด้วยการทำแท้ง หมอหรือพยาบาลที่รับทำแท้ง ขณะเดียวกันดวงวิญญาณที่ถูกฆ่า
ตายโดยไม่ได้รับความเป็นธรรมเหล่านี้ เช่น ทารกที่ถูกทำแท้ง สัตว์เดรัจฉานที่ถูกฆ่าโดยไม่เป็นธรรม
สามารถร้องขอความเป็นธรรมให้ผู้ที่ฆ่าได้รับโทษอย่างสาสม เทพเจ้าผู้ดูแลนรกขุมนี้มีชื่อเป็นภาษาจีนว่า
“ไถ่ชั่วอวัง” ซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา ความเชื่อในเรื่องการดูแลดวงวิญญาณที่ตาย
โดยไม่ได้รับความเป็นธรรมนี้ไม่ได้อยู่ในปณิธาน 12 ข้อของพระไภษัชยคุรุฯ นับเป็นความเชื่อในอำนาจ
พุทธคุณที่ถูกรับขึ้นใหม่ ที่ช่วยดูแลมนุษย์ถึงแม้จะเสียชีวิตแล้ว

- ประเทศกัมพูชา

ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธได้เผยแผ่เข้าไปในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 ในยุคของอาณาจักรฟูนัน (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 273) แต่กษัตริย์ฟูนันทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ ดังนั้น ศาสนาพราหมณ์จึงเจริญมากกว่าศาสนาพุทธ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 11 กษัตริย์ฟูนันพระนามเกาณตินยะ ชัยวรมันได้หันมานับถือศาสนาพุทธ ทำให้พุทธศาสนารุ่งเรืองมากขึ้น มีภิกษุ สามเณรมากมาย ที่บวชเพื่อ ศึกษาเรียนรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา (ประยูร ปรุฑโต, 2540 : 5) ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511–1545) พระองค์ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาเถรวาทอย่างเปิดเผย และในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 16 สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1544–1592) พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาเห็นได้จากพระนามที่ พระองค์ทรงได้รับยกย่องตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาให้เป็น “พระบรมนिरวานบาท” ช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 18 พุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาก็เจริญรุ่งเรือง มากขึ้น ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1761) พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานและได้ทรงขยายอาณาเขตพร้อมนำความ เชื่อทางพุทธศาสนาแบบมหายานเผยแผ่ออกไปนอกประเทศด้วย เช่นในประเทศเวียดนาม ลาว (ในส่วน ของอาณาจักรจัมปา) ประเทศไทย มีการสร้างอโรคยศาลามากกว่า 102 แห่ง ตามเส้นทางต่างๆที่เชื่อมต่อกับ เมืองพระนคร อโรคยศาลาดังกล่าวมีพระโภษัชยคุรุฯ ประดิษฐานไว้

ส่วนความเชื่อในการนับถือพระโภษัชยคุรุฯ พระผู้สามารถป้องกันภัยอันตรายและรักษาโรค ต่างๆ ให้กับมนุษย์ คงเริ่มในสมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 หรือราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 นี้เอง อาจเพราะ ความต้องการของกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ที่ต้องการปรับเปลี่ยนความเชื่อในสังคมของชาวขอมโบราณจาก ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาพุทธ เนื่องจากเหล่าพราหมณ์มีอำนาจมากเกินไป ในราชสำนักของกัมพูชา (ขอม)⁸ มีการกักตุนอาหาร สะสมผู้คน ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์ของพระองค์ ประกอบกับก่อนที่ พระองค์จะขึ้นครองราชย์นั้นท่านได้หลบภัยอยู่ในป่าทำให้เห็นความลำบากในเรื่องการแพทย์ จึงนำความ เชื่อในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการแพทย์เข้ามาเพื่อช่วยเหลือดูแลประชาชนในการปกครองของพระองค์

ส่วนหลักฐานด้านเอกสารที่เป็นพระสูตรหรือคัมภีร์ที่เกี่ยวกับองค์พระโภษัชยคุรุฯในประเทศ กัมพูชา (ขอม) นี้ ขณะที่ทำการวิจัยเรายังไม่พบหลักฐานดังกล่าวมีเพียงเรื่องราวของพระองค์ถูกบันทึกลง บนแผ่นหินที่เรียกว่า จารึก (อาจเนื่องจากเป็นวิธีการจดบันทึกที่เป็นตามความถนัดหรือตามประเพณีของชาว ขอม) เช่น จารึกที่พบที่ปราสาทพระขรรค์ ระบุว่า มี “อโรคยศาลา” ทั้งหมด 102 แห่ง⁹ ตามแนวนนราช- มรรคาสู่ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรขอมในอดีต โดยเส้นทางที่เข้าสู่ประเทศไทยนั้น เริ่มต้นจากกลุ่มปราสาท

⁸ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนศาสนาของกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 เพิ่มเติมที่ จิตร ภูมิศักดิ์, **ตำนานแห่งนคร วัต**, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาส์น, พิมพ์ครั้งแรก, 2525), หน้า 30 – 70.

⁹ มีความคิดเห็นว่างษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 นี้พระองค์น่าจะเป็นโรคเรื้อน จึงสร้างอโรคยศาลาเพื่อเป็นการบำเพ็ญ พระราช กุศลเพื่อให้พระองค์หายจากโรคร้าย (ดูเพิ่มเติมที่ จิตร ภูมิศักดิ์, **ตำนานแห่งนครวัต**, (อ้างแล้ว), หน้า 20-23 อ้างจาก Coedes, Pour mieux comprendre Angkor ; Paris, pp. 188-190).

บ้านตาเมื่อน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดแรกมุ่งหน้าขึ้นเหนือสิ้นสุดที่เมืองวิมายปุระ ซึ่งมีการสร้างอโรคยศาลาและประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ ในอาคารดังกล่าว ตลอดเส้นทางทุก 15-20 กิโลเมตร เพื่อให้คนเข้ามากราบไหว้บูชารูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อหวังในอำนาจพุทธคุณในการช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือในการ รักษาโรคด้วย เช่น จาริกตาพรหม ถอดความเป็นภาษาไทยว่า (กรมศิลปากร, 2529 : 105)

“ข้าพเจ้าขอวันทนาพระชินะไภษัชยคุรุไพฑูรย์ประภาราชะ พระผู้ประสาธน์สันติ
แห่งดวงจิตและความสงบ แม้แต่เพียงได้ยินพระนามก็ยังรู้สึกชื่นชมเสียแล้วสรวลชีพศรีสุริยไวโรจนะ
เจ้าแห่งดวงอาทิตย์ พระศรีจันทรไวโรจนะเจ้าแห่งดวงศศิธรของได้โปรดเปล่งรัศมีขจัดความมืดมัวใน
กิเลสราคะและอกุศลมูลแห่งประชาสัตว์ ให้ปราศไป และให้เบื้องพระเมรุไกรแห่งสมเด็จพระศรีศากย-
มุนีเป็นเจ้ามีแสงสว่างชนะกิเลสเหล่านี้”

จากจาริกดังกล่าวนอกจากจะเป็นจาริกกล่าวถึงพระไภษัชยคุรุฯแล้ว ยังมีคำกล่าวถึงบริวารอีก 2 องค์ของท่านด้วย คือ พระสุริยไวโรจนะ และ พระศรีจันทรไวโรจนะ ซึ่งเป็นความเชื่อแบบจีน

วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศกัมพูชา

การเข้ามาของพุทธศาสนาในดินแดนนี้เริ่มตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 แต่ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก เพราะในดินแดนนี้มีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ยึดถือปฏิบัติกันต่อเนื่องเป็นเวลานานจากระดับชนชั้นปกครอง จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ จึงได้ปรากฏขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นเพราะความต้องการของพระองค์ที่ต้องการลดบทบาทและความเข้มแข็งของกลุ่มพราหมณ์ในราชสำนัก โดยใช้การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนานำเอาจุดที่พระองค์เห็นว่าเป็นปัญหาของประชาชนชาวกัมพูชา (ขอม) คือเรื่องความเจ็บป่วยและขาดการรักษาพยาบาลที่ดี เพื่อให้ประชาชนหันมานับถือในพุทธศาสนามากขึ้น จึงเกิดการนำเอาความเชื่อในอำนาจพุทธคุณทางการแพทย์รวมถึงการรักษาผู้ป่วย สร้างอโรคยศาลาเพื่อประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ ขึ้น และจากจาริกต่างๆ ที่กล่าวถึงพระไภษัชยคุรุฯ จะพบว่ามีกรกล่าวถึงบุคลากรทางการแพทย์ รวมถึงบทสวดสรรเสริญพระองค์เพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ป่วยให้หายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆ

นอกจากนั้นในบทสวดสรรเสริญพระไภษัชยคุรุฯ มีการกล่าวถึงบริวารของพระองค์ทั้ง 2 องค์ คือ พระสุริยไวโรจนะ และ พระศรีจันทรไวโรจนะ ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับบริวารของพระไภษัชยคุรุฯ นั้นน่าจะเป็นความเชื่อที่รับมาจากประเทศจีน ขณะเดียวกันความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานนั้นได้มีความเชื่อว่าการปกป้องภัยอันตรายให้กับมนุษย์นั้นเป็นหน้าที่ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นความเชื่อที่รับมาจากประเทศอินเดีย

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอว่า ความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่เกิดขึ้นในประเทศกัมพูชาในเรื่องการรักษาผู้ป่วยของพระไภษัชยคุรุฯ ได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ 18 และน่าจะเป็นความเชื่อที่รับมาจากประเทศจีนถึงแม้ว่ายังไม่มีหลักฐานชัดเจนในเรื่องของการมีสมณทูตที่ติดต่อหรือเผยแพร่ศาสนาพุทธระหว่างกันของทั้ง 2 ดินแดนอย่างชัดเจนนัก

- ด้านรูปแบบและพุทธประติมานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์

1 พุทธประติมานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ในประเทศอินเดีย

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่ปรากฏในคัมภีร์นิคายมหายาน ต่างๆ ของประเทศอินเดีย ไม่มีคัมภีร์ใดเลยที่กล่าวถึงพุทธประติมานของพระองค์อย่างชัดเจน และจนถึงปัจจุบันนี้ (ตุลาคม พ.ศ. 2560) ยังไม่พบหลักฐานการสร้างรูปเคารพของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ในประเทศอินเดียเลย นอกจากนั้นสมณะชาวจีนทั้ง 3 รูป (หลวงจีนฟาเหียน หลวงจีนเหียนจั้ง หลวงจีนฮวิ๋น) ที่เดินทางมาสืบพุทธศาสนาจากอินเดีย ก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระองค์ไว้เลย (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 62) จึงทำให้เป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่าพุทธลักษณะของพระองค์ควรมีพุทธลักษณะเช่นไรในประเทศอินเดีย

วิเคราะห์รูปแบบและพุทธประติมานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ในประเทศอินเดีย

เนื่องจากยังไม่พบหลักฐานที่เป็นรูปเคารพพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ในประเทศนี้ทำให้เราไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธรูปปางไสยาสน์ในประเทศอินเดียมีพุทธลักษณะเช่นไร แต่เราอาจลดความได้จากคัมภีร์ต่างๆ ที่เป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนาแบบมหายานที่มีการกล่าวถึงพระองค์ไว้ เช่น พระสูตรวิมลเกยคินิเทศ ที่มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปปางไสยาสน์หรือพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ โดยมีข้อความปรากฏอยู่ในปริเฉทที่ 13 กล่าวว่า (สมณะกังสุก, 2555 : อ้างแล้ว)

“ดูก่อนเทวราช ณ เบื้องอดีตภคอสองไขยกัลป์ก่อนประมาณมิได้ ในสมัย

พุทธปรมาตมาแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนาม ไสยาสนราชคฤศน

พระองค์ เป็นผู้ควรบูชา เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง”

จากการที่กล่าวไว้ว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ ดังนั้นพุทธลักษณะของพระองค์จึงน่าจะทรงเครื่องทรงแบบนักบวชมากกว่าจะมีพุทธลักษณะทรงเครื่องแบบพระโพธิสัตว์

2 พุทธประติมานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ในประเทศจีน

หลังจากที่สมณะเหียนจั้ง เดินทางกลับจากการไปสืบพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ท่านได้รับมอบหมายให้แปลคัมภีร์ไบเบิลของพระพุทธเจ้าที่ท่านนำกลับมาจากอินเดีย จากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีนในราวพุทธศตวรรษที่ 12 (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ 2529 : 3 และทศพล จังพานิชย์กุล 2558 : 16) ซึ่งจากคัมภีร์ดังกล่าวนี้เองทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางไสยาสน์ มีความชัดเจนมากขึ้น จนได้รับยกย่องเป็นพุทธเจ้าที่สำคัญอีกองค์หนึ่งซึ่งชาวจีนเรียกว่า “เหยาซีโฟ่” (Hugo Munsterberg 1967 : 34) แต่ในคัมภีร์จีนทั้งหลายมักเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “เอี้ยะซือสุค”

โดยรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่สร้างขึ้นในสมัย 6 ราชวงศ์จะมีผลไม่ทองคำหรือหม้อยาอยู่บนพระหัตถ์ สมัยราชวงศ์ฉินเหนือ นิยมสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ถือผลไม้ทองคำ แต่หลักฐานทางประติมานวิทยาที่ชัดเจนที่สุดน่าจะอยู่ในสมัยราชวงศ์ถัง สร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ แต่งกายแบบนักบวชไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ขวาทำปางประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางไว้เหนือพระชานุซ้าย มีถ้อยคำหรือผลไม้ทองคำวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์

ในสมัยราชวงศ์ถังนี้เรามักพบการสร้างพระโพธิสัตว์ 2 องค์ เป็นบริวารผู้ช่วย องค์หนึ่งมีพระนามว่า เอี้ยะจ้ง ฉางยา หรือยิดกวงเพียงเจีย แปลว่าแสงตะวันส่องแสงไกล (สุริยประภา) อีกองค์หนึ่งมีพระนามว่า เอี้ยะอึ้ง จ้าวหยุกหรือจ้วยกวงเพียงเจีย แปลว่าแสงเดือนส่องแสงไกล(จันทร์ประภา) (ผาสุข อินทราวุธ, 2543 : 192. อ้างจาก เสถียร โกเศศและนาคะประทีป *ลัทธิของเพื่อน*, หน้า 602). บริวารทั้ง 2 องค์นี้นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าเป็นบริวารที่อยู่ในตระกูลของพระไวโรจนะ โดยบริวารทั้งสององค์นี้มีชื่อว่า พระศรีสุริยะไวโรจนะ และพระศรีจันทร์ไวโรจนะ¹⁰ อยู่ด้านข้างละ 1 องค์ของพระไภษัชยคุรุฯ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 รูปพระไภษัชยคุรุฯ พร้อมบริวาร พระศรีสุริยะไวโรจนะ พระศรีจันทร์ไวโรจนะ สมัยราชวงศ์ถัง

ที่มาของภาพ : ผาสุข อินทราวุธ, 2543 ภาพที่ 79 หน้า 230.

¹⁰ดูเพิ่มเติมเรื่องบริวารของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ สายันต์ ไพรชาญจิตร์, “อโรคยศาลโรงพยาบาลขอม”, สยามอารยะ (ปีที่ 2 ฉบับที่ 10, 2536), หน้า 31 – 40.

ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะยืนอยู่เหนือดอกบัวเพียงพระองค์เดียว ไม่มีบริวารอยู่ด้านข้างเหมือน
พระพุทธรูปประทับ ฉลองพระองค์แบบนักบวชเช่นเดียวกับพระพุทธรูปประทับ พระหัตถ์ขวาห้อยลงมา
ถ้าพระองค์ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นถือหม้อน้ำมนต์หรือหม้อยา (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 : พระโกษขจคุรุฯ สมัยราชวงศ์ถัง พิพิธภัณฑสถาน
รัฐอินิออซ สหรัฐอเมริกา
ที่มาของภาพ : ศาสตราจารย์ อินทราวุธ, 2543 : รูปที่ 78 หน้า 229

วิเคราะห์ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ประเทศจีน

จากลักษณะทางประติมากรรมของพระไภษัชยคุรุฯ ที่สร้างขึ้นที่ประเทศจีนนี้ เราอาจกำหนดว่าเป็นต้นแบบหรือเป็นแบบแรกที่ถูกสร้างขึ้นในความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ เนื่องจากจนปัจจุบันนี้เรายังไม่พบหลักฐานทางประติมากรรมที่ระบุได้ชัดว่ามีการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศอินเดีย ส่วนข้อมูลที่กล่าวว่ามี การสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ตั้งแต่ราชวงศ์ฉินนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ขอเสนอว่าพระไภษัชยคุรุฯ น่าจะเริ่มสร้างในสมัยราชวงศ์ถัง เนื่องจากเป็นยุคที่ศาสนาพุทธมีความรุ่งเรือง มีความชัดเจนทางศาสนาจากการเดินทางไปสืบศาสนาของสมณทูต ส่วนพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ นั้นพระองค์มีลักษณะ 32 ประการตามคัมภีร์มหาบุรุษ และครองจีวรแบบนักษत्रไม่สวมเครื่องประดับ การกำหนดพุทธลักษณะดังกล่าว น่าจะเกิดจากปณิธานของพระองค์เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า

“ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบนโลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ขอให้กายของข้าฯ มีรัศมีรุ่งเรืองดุจเปลวไฟ ส่องแสงออกไปสู่บริเวณทั้งหลายโดยปราศจากขอบเขตจำกัด พร้อมด้วยพุทธลักษณะสำคัญ 32 ประการ และลักษณะพิเศษประกอบอีก 80 ประการ เมื่อนั้นข้าฯ จะยังให้สรรพสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในความเสมอภาคเช่นเดียวกับข้าฯ”

ส่วนการมีมื่อยาบนพระหัตถ์ซ้ายก็คงเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ ว่าปฏิมากรรมนี้คือพระพุทธเจ้าแพทย์ มีอำนาจพุทธคุณในเรื่องการรักษาผู้เจ็บป่วย และให้เกิดความแตกต่างจากปฏิมากรรมพระศากยมุณีส่วนการที่วางมื่อยาบนพระหัตถ์ซ้ายนั้นผู้วิจัยขอเสนอว่า ปกติกการครองจีวรห่มเฉียงของพระสงฆ์มักจะนำชายจีวรมาพันที่ข้อมือขวาและกำไว้ ขณะเดียวกันปกติของบุคคลทั่วไปก็จะถนัดขวา ดังนั้นเมื่อทำพิธีกรรมจึงอาจใช้มือขวาในการหยิบจับสิ่งของต่างๆ หรือตัวยาที่อยู่ในมือให้ผู้ป่วยจึงทำให้ต้องถือมื่อยาในมือซ้าย ดังนั้นเมื่อทำเป็นรูปเคารพจึงนำมื่อยาไว้ที่พระหัตถ์ซ้ายเช่นกัน

นอกจากนี้การสร้างบริวารอีก 2 องค์คือ พระศรีสุริยะไวโรจนะ และพระศรีจันทร์ไวโรจนะ ไว้ด้านข้างของรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ในงานวิจัยชิ้นนี้ขอเสนอว่าแนวคิดในการกำหนดให้พระไภษัชยคุรุฯ มีบริวาร น่าจะเกิดจากการผสมผสานกับความเชื่อของลัทธิเต๋า ที่มีความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนก่อนการเข้ามาของศาสนาพุทธ ซึ่งเทพเจ้าเกี่ยวกับการแพทย์ของลัทธิเต๋าที่เรียกว่า “ตังลิ่วสุตคุน” มีพระอาทิตย์และพระจันทร์เป็นบริวาร (ตามที่ได้นำกล่าวไปแล้วในส่วนของการวิเคราะห์ด้านข้อมูลทางเอกสาร)

3. พุทธประติมากรรมของพระพุทธรูปปางสมาธิในประตูปะทิม

พระพุทธรูปปางสมาธิ ในประตูปะทิมนี้ได้รับการเคารพนับถือกันมากเช่นเดียวกับในประเทศจีนและน่าจะ
ได้รับแนวคิดในการนับถือบูชาพระพุทธรูปปางสมาธิ มาจากประเทศจีนด้วย การสร้างรูปเคารพพระพุทธรูปปางสมาธิ
ในช่วงต้น คงยึดพุทธลักษณะตามที่ได้รับมาจากประเทศจีน คือองค์พระเป็นรูปบุคคลมีลักษณะตามคัมภีร์
มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น มีอุษณิษะ ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย มีพระอุณาโลมที่กลางพระนลาฏ
ระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง พระกรณยาว จลองค์พระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่ม
เฉียงเปิดพระอังสาขวา ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ขวาวางไว้
บริเวณพระชานุด้านขวาแสดงมุทราประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นบนฝ่า
พระหัตถ์มีหม้อยาววางไว้ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 : ประติมากรรมพระพุทธรูปปางสมาธิ ประตูปะทิม

ที่มาของภาพ : ภัฏฐา สุนทรธรรม, พระประวัติและงานสำคัญของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ : ผู้ประทานกำเนิดพระกรุงไทย, 152

เมื่อความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ของประเทศทิเบต มีการผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบอินเดีย ที่มีแนวคิดที่ว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นผู้มีหน้าที่ปกปักรักษาคุ้มครองมนุษย์ ให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยอันตรายทั้งปวง การสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ จึงตั้งอยู่บนความเชื่อว่าพระองค์คือพระโพธิสัตว์ ลักษณะทางประติมานวิทยาที่ปรากฏจึงเปลี่ยนจากเดิมในเรื่องฉลองพระองค์ที่เดิมจะแต่งกายแบบนักบวชเป็นการทรงเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ ซึ่งใกล้เคียงกับเครื่องทรงของพระโพธิสัตว์นั่นเอง ส่วนพุทธลักษณะอื่นก็ยังคงใกล้เคียงกับแบบเดิม คือองค์พระเป็นรูปบุคลลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง ส่วนการแสดงปางมีความหลากหลายมากขึ้น แต่พระหัตถ์ซ้ายยังวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นบนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยา汪ไว้เสมอ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 : พระไภษัชยคุรุฯ ทิเบตฉลองพระองค์แบบพระโพธิสัตว์ (กษัตริย์)
ที่มาของภาพ : www.lotussculpture.com/61ns21

นอกจากนี้ในส่วนของภาพเขียนหรือปฏิมากรรมบางชิ้น มีลักษณะของความเชื่อพื้นเมืองเข้าไปผสมในการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ก็คือในพระหัตถ์ขวาที่อยู่บริเวณพระชานด้านขวานั้นจะมีลักษณะเป็นต้นพีชหรือดอกไม้อยู่ในพระหัตถ์ ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นต้นยาวิเศษชื่อ “อรุระ” (ภาพที่ 5-6) เชื่อว่าเป็นของหายากที่สุดและเป็นยาอายุวัฒนะและมีสรรพคุณช่วยรักษาโรคร้ายต่างๆ ได้

(<https://www.lamayeshe.com/glossary/term/arura-tib> . สืบค้นเมื่อ 7 พ.ย. 2559)

ภาพที่ 5 : ภาพเขียนพระไภษัชยคุรุฯ ของทิเบต
แสดงต้นไม้วีเศษ “อรุระ” ในพระหัตถ์

ที่มาของภาพ : www.youtube.com/watch?v=m31AVtIGSJc

ภาพที่ 6 : ประติมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ของทิเบต
แสดงต้นไม้วีเศษ “อรุระ” ในพระหัตถ์

ที่มาของภาพ : www.amulet-world.com

วิเคราะห์ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ประเทศทิเบต

พุทธประติมานของพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศทิเบตในช่วงแรกแสดงให้เห็นพุทธลักษณะที่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบพระไภษัชยคุรุฯ ของประเทศจีน เช่น การครองจีวรแบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ มีหม้อยาบนพระหัตถ์ซ้าย แต่เมื่อความเชื่อดังกล่าวได้ผสมกับแนวคิดของผู้ปกป้องดูแลความเจ็บป่วยของมนุษย์คือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่เป็นความเชื่อที่มาจากอินเดีย ทำให้พระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศทิเบตนี้ถูกนับถือในฐานะพระโพธิสัตว์ด้วย ลักษณะทางประติมานวิทยาจึงต่างไปจากพุทธลักษณะของพระศากยมุนี คือมีการใส่เครื่องประดับตามลักษณะเครื่องทรงแบบกษัตริย์ซึ่งคล้ายกับเครื่องทรงของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร นอกจากนั้นยังมีการทำพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของทิเบต คือการมีต้นไม้วีเศษ “อรุระ” (Arura) อยู่ในพระหัตถ์ขวาซึ่งยังไม่เคยปรากฏในประเทศใดๆ มาก่อน

4. พุทธประติมานของพระพุทธโฆษชยคุรุฯ ในประเทศญี่ปุ่น

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าแนวความคิด หลักศาสนา ปรัชญา รวมถึงรูปแบบทางศิลปะ ต่างๆ ในประเทศญี่ปุ่น ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีนเป็นสำคัญ รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธโฆษชยคุรุฯ ก็ได้รับมาจากประเทศจีนเช่นกัน อีกทั้งชาวญี่ปุ่นยังให้การนับถือพระพุทธโฆษชยคุรุฯ เป็นอย่างมาก

ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญของพระพุทธโฆษชยคุรุฯ ในประเทศญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในประเทศจีนคือ เป็นรูปบุคคลมีลักษณะมหาบุรุษต่างๆ 32 ประการเช่น พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย มีอุษณิষะ พระกรรณยาว นลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ถ้าเป็นปฏิมากรรมประทับ มักทำประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราต่างๆ พระหัตถ์ซ้ายวางบริเวณพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น มีหม้อยวาทบนฝ่าพระหัตถ์ ส่วนปฏิมากรรมยืนก็มีพุทธลักษณะตาม ลักษณะมหาบุรุษต่างๆ 32 ประการ เช่นกัน ครองจีวรแบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ และจะถือหม้อยาในพระหัตถ์ซ้ายเสมอ (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 : พระโฆษชยคุรุฯ สมัยเฮอัน

ที่มาของภาพ : ศาสตราจารย์ ดร. อินทราวุธ, พุทธปฏิมาฝ่ายมหานิกาย, ภาพที่ 114 หน้า 250.

ความเชื่อที่เกี่ยวกับบริวารของพระโภษชยคุรุฯ นั้นประเทศญี่ปุ่นก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อของจีนมาเช่นเดียวกัน โดยพระโภษชยคุรุฯ มีบริวาร 2 องค์ คือ โปริสสัตว์สุริยประภา ญี่ปุ่นเรียกว่านิคโก (Nikko) และโปริสสัตว์จันทร์ประภา ญี่ปุ่นเรียกว่าแกกโก (Gakko) นอกจากบริวารทั้ง 2 องค์แล้ว ในญี่ปุ่นยังเพิ่มบริวารที่เป็นผู้ช่วยให้กับพระโภษชยคุรุฯ อีก 12 องค์เรียกว่า “นายพล 12 คน” ญี่ปุ่นเรียกว่า จุนิ จินโช (Juni Jinsho) ซึ่งเชื่อกันว่านายพลทั้ง 12 คนมีหน้าที่คอยปกป้องปณิธาน 12 ข้อ ของพระโภษชยคุรุฯ ที่ตั้งปณิธานไว้เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโปริสสัตว์

วิเคราะห์ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโภษชยคุรุฯ ประเทศญี่ปุ่น

จากลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโภษชยคุรุฯ ที่พบในญี่ปุ่นพบว่าไม่มีลักษณะพิเศษที่เด่นชัด ที่แสดงความแตกต่างกับพุทธลักษณะของพระโภษชยคุรุฯ ในประเทศจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเชื่อและแนวคิดในการสร้างรูปเคารพพระโภษชยคุรุฯ ในประเทศญี่ปุ่นนี้ คงรับมาจากประเทศจีนโดยตรง และยึดรูปแบบตามที่เคยปรากฏขึ้นในประเทศจีน คือ มีลักษณะมหาบุรุษต่างๆ 32 ประการ จลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราต่างๆ พระหัตถ์ซ้ายวางบริเวณพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นมีหม้อยาบนฝ่าพระหัตถ์

5. พุทธประติมานของพระพุทธรูปโภษชยคุรุฯ ในประเทศกัมพูชา

ในส่วนของประเทศกัมพูชาหรือขอมโบราณ มีความเชื่อในการนับถือพระโภษชยคุรุฯ ชัดเจนในสมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 18 เนื่องจากก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์นั้นได้ทรงหลบภัยอยู่ในป่าถึง 15 ปี อีกทั้งขณะที่พระองค์หลบภัยอยู่นี้เองได้ทรงเห็นความทุกข์ยาก ความลำบากต่างๆ ทั้งการเดินทาง การรักษาพยาบาลจากการเจ็บป่วย ของประชาชนในถิ่นที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นเมื่อพระองค์ปราบปรามความวุ่นวายต่างๆ และขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว พระองค์จึงโปรดให้สร้างอโรคยศาลาเพื่อเป็นอาคารทางการแพทย์บนเส้นทางต่างๆ ที่เดินทางสู่เมืองพระนครเป็นระยะๆ ในอาคารอโรคยศาลาเหล่านั้นมีเจ้าหน้าที่ดูแลเรื่องการรักษาผู้ป่วย สำหรับอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนของพระองค์ในการรักษาอาการเจ็บป่วย พร้อมให้อาณิสต์สละบุญ จะช่วยให้พระองค์หายจากโรคเรื้อน (Nandana Chutiwongs, 1984 : 320) นอกจากนั้นยังมีการสร้างประติมากรรมพระโภษชยคุรุฯ ประดิษฐานไว้ในอาคารอโรคยศาลาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นกำลังใจให้กับผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษา

ส่วนพุทธลักษณะของพระโภษชยคุรุฯ ของขอมนั้น เป็นองค์พระแสดงรูปบุคคลตามที่กำหนดในคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น มีอุษณิষะ พระกรรณยาว จลองพระองค์แบบนักบวช มีทั้งครองจีวรห่มคลุม และครองจีวรเฉียง เปิดพระอังสาด้านขวา ชายจีวรพาดเหนืออังสาซ้าย ปลายจีวรตัดตรงอยู่บริเวณพระนาภี ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียง ข้างเดียว (รูปแบบที่เคยทำมาแต่เดิมมักจะประทับขัดสมาธิเพชร เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง) พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาตามลักษณะมุทราสมาธิ (ซึ่งจะต่างจากทางประเทศจีน ทิเบตและญี่ปุ่น ที่มัก จะวางพระหัตถ์ซ้ายที่ถือหม้อยาบนพระเพลาเพียงข้างเดียว ส่วนพระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประทานพร) บนฝ่าพระหัตถ์จะมีวัตถุคล้ายผอบหรือหม้อยาวางไว้ (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 : พระไภษัชยคุรุฯ นล่องพระองค์แบบนักบวช ไม่มีเครื่องประดับ
ที่มาของภาพ : ศาสตราจารย์ อินทราวุธ, พุทธปฎิมาศาสตร์, ภาพที่ 319 หน้า 190.

นอกจากพุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ ที่ฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับใดๆ ขณะเดียวกันเราก็พบปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ที่มีการสวมเครื่องประดับคล้ายเครื่องทรงของกษัตริย์หรือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรด้วย โดยองค์พระโกษชัยคุรุฯ ยังยึดรูปแบบตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ การครองจีวรมีทั้งแบบห่มคลุมและห่มเฉียง จีวรบางแนบเนื้อติดพระวรกายแบบเปียกน้ำ ประทับขัดสมาธิราบพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างประสานกันอย่างหลวมๆ วางบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทรงกลมขนาดเล็ก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนหม้อยาหรือผลสมอ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ. 2515 : 85)

นอกจากนั้นพระโกษชัยคุรุฯ ของประเทศกัมพูชาก็ยังมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นจากรูปแบบที่เคยปรากฏคือพระพุทธรูปองค์ประทับอยู่บนบัลลังก์นาค ด้านหลังพระเศียรขององค์พระโกษชัยคุรุฯ ก็มีนาค 7 เศียรแผ่พังพานไว้ (ภาพที่ 9-10) (พุทธลักษณะโดยรวม คล้ายกับพระพุทธรูปนาคปรกต่างกันเพียงบนฝ่าพระหัตถ์ที่แสดงมุทราสมาธินั้น องค์พระโกษชัยคุรุฯ จะมีวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์หมายถึงหม้อยาวางไว้)

ภาพที่ 9 : พระโกษชัยคุรุฯ นาคปรกทรงเครื่อง
ครองจีวรห่มเฉียง
ที่มาของภาพ : สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ. 2547 : 57

ภาพที่ 10 : พระโกษชัยคุรุฯ นาคปรกทรงเครื่อง
ครองจีวรห่มคลุม
ที่มาของภาพ : <http://www.goosiam.com/พระเครื่อง/html/0008714.html>

วิเคราะห์ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุประเทศกัมพูชา (ขอม)

ความเชื่อที่เกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุ ในประเทศกัมพูชาเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 18 ที่พระองค์โปรดให้สร้างโอโรคยศาลาและประดิษฐานพระไภษัชยคุรุ ไว้ในอาคารดังกล่าว ส่วนพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุ ที่พบในประเทศนี้นั้น มีพุทธลักษณะโดยรวมคล้ายพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งน่าจะเกิดจากความเชื่อเดิมของชาวกัมพูชาที่นิยมสร้างพระพุทธรูปในพุทธศาสนาด้วยปางนาคปรกเป็นประจำอยู่แล้ว ซึ่งความนิยมสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกนั้น คงเนื่องมาจากเมื่อแรกเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในดินแดนนี้ของศาสนาพุทธ ได้ผสมผสานกับความเชื่อพื้นเมืองเดิมของชาวกัมพูชาที่เชื่อว่า ต้นตระกูลตนเองนั้นเกิดจากนางนาค ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปนาคปรกนั้นก็คงต้องการสื่อว่า พญานาคยังยอมมาเป็นผู้รับใช้ในพุทธศาสนา ประชาชนกัมพูชาก็ควรหันมาให้ความเคารพต่อศาสนาพุทธด้วย และเมื่อมีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุ จึงนำพุทธลักษณะของพระพุทธรูปนาคปรกมาเป็นต้นแบบ แต่มีการเพิ่มเติมในส่วนของวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่ระบุว่าเป็นองค์ใดคือพระไภษัชยคุรุ ให้ต่างจากพุทธลักษณะของพระศากยมุนีนั่นเอง

ส่วนพุทธลักษณะที่สร้างเป็นพระพุทธรูปที่สวมเครื่องทรงนั้น น่าจะเป็นเพราะการผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานที่นับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ว่ามีหน้าที่ดูแล ปกป้อง คุ้มภัยอันตรายต่างๆ ให้กับมนุษย์ ซึ่งพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรนั้นมักสวมเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ หรืออีกประการหนึ่งที่พระไภษัชยคุรุ ในประเทศกัมพูชานี้สวมสวมเครื่องทรงแบบกษัตริย์ อาจมาจากการให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างพระไภษัชยคุรุกับพระศากยมุนี ที่แต่งกายแบบนักบวชไม่สวมเครื่องประดับ

จากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นคือหลักฐานทางเอกสารและหลักฐานที่เป็นรูปเคารพที่แสดงถึงความเชื่อ แนวคิด และพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุ ในประเทศต่างๆตั้งแต่เริ่มต้นในอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ทิเบต จนถึงกัมพูชา เพื่อยืนยันความเชื่อและการมีอยู่จริงของพระไภษัชยคุรุ ซึ่งเห็นได้ว่าทั้งด้านความเชื่อและพุทธลักษณะของพระองค์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละท้องถิ่น แต่เพื่อให้ยังคงสัญลักษณ์ที่สำคัญเพื่อบอกว่ารูปเคารพดังกล่าวเป็นพระไภษัชยคุรุ บนฝ่าพระหัตถ์ของพระองค์จึงยังคงมีวัตถุที่เหมือนหม้อยาวางไว้เสมอ และอำนาจพุทธคุณที่สำคัญของพระองค์คือช่วยในการรักษาโรคภัย อาการเจ็บป่วยต่างๆของมนุษย์ ซึ่งยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในทุกประเทศ

สำหรับข้อมูลในส่วนประเทศไทยซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของงานวิจัยชิ้นนี้จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 4

ประติมานวิทยา แนวคิด ความเชื่อของพระไภยชัยคุรุฯ ในประเทศไทย

จากข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่พุทธศาสนา ออกดินแดนสู่ต่างๆ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดีย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ว่าพระองค์ได้ส่งสมณทูตสู่ดินแดนสุวรรณภูมิและอาณาเขตประเทศไทย แต่จากข้อมูลดังกล่าวเราไม่พบหลักฐานที่เป็นวัตถุเช่นพระพุทธรูป หรือซากโบราณสถานที่จะยืนยันการมีอยู่ การกราบไหว้บูชา หรือการเคารพนับถือในพุทธศาสนา จึงไม่สามารถยืนยันการมีอยู่ของพุทธศาสนาในประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้จริง

จนกระทั่งกลางพุทธศตวรรษที่ 10 ตรงกับช่วงสมัยอารยธรรมทวารวดีได้ปรากฏหลักฐานด้านศิลปกรรมในพุทธศาสนาแบบเถรวาทให้เห็น รวมทั้งอิทธิพลพุทธศาสนาแบบมหายานก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เช่น ประติมากรรมปูนปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ที่ระดับสถาปัตยกรรมเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 (ภาพที่ 11) ซึ่งประติมากรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบสกุลช่างคุปตะและปาละ ในช่วงสมัยทวารวดีนี้ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวกับความเชื่อในการ

นับถือบูชาพระไภยชัยคุรุฯ ซึ่งอาจเนื่องมาจากในช่วงเวลานี้ พุทธศาสนาแบบมหายานที่เข้าสู่ประเทศไทยนั้น รับมาจากประเทศอินเดีย และประเทศอินเดียนั้นนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ จึงอาจเป็นสาเหตุหลักที่เรายังไม่พบความเชื่อ และการสร้างรูปเคารพพระไภยชัยคุรุฯ ในช่วงเวลานี้

ภาพที่ 11 : ปูนปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

โบราณสถานเมืองคูบัว จ.ราชบุรี

ที่มาของภาพ : พระพุทธรูป เทวรูป ศิลปะทวารวดี

ศิลปะทักษิณและศิลปะร่วมแบบเขมร, หน้า 33

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ทางตอนใต้ของประเทศไทยได้มีกลุ่มอารยธรรมศรีวิชัยก่อตัวขึ้น ส่วนการเข้ามาของพุทธศาสนาที่เข้าสู่ดินแดนนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียตอนใต้ในศิลปะแบบปาละเสนะของมีความเชื่อในการนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นสำคัญ ส่วนความเชื่อและรูปเคารพที่เกี่ยวกับพระไภยษคุรุฯ นั้นยังไม่มีหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นในช่วงเวลานี้เช่นกัน

ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 บริเวณภาคกลางของประเทศไทยได้เกิดกลุ่มอารยธรรมใหม่ขึ้น บริเวณจังหวัดลพบุรีซึ่งได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากชาวขอมโบราณ มีการนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิมนตรา¹ (เสถียร โพธิ์นันทะ : 2543, 27) ตรงกับสมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของอาณาจักรขอม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พุทธศาสนาแบบมหายานได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุด ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระองค์ พร้อมกันนั้นพระองค์ได้ขยายอาณาเขตการปกครอง พร้อมนำความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายาน เผยแผ่ออกสู่ดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยในด้วย พระองค์โปรดให้สร้างอโรคยศาลา (ภาพที่ 12) มากกว่า 102 แห่ง ตามเส้นทางหัวเมืองต่างๆ เชื่อมต่อกับเมืองพระนคร (ในประเทศไทยคือแนวถนนโบราณจากเมืองพระนครสู่เมืองวิมายปุระ) และภายในอโรคยศาลาเหล่านั้นจะประดิษฐานพระไภยษคุรุฯ ซึ่งนับ เป็นครั้งแรกที่มีหลักฐานเกี่ยวกับพระไภยษคุรุฯ ปรากฏขึ้นในประเทศไทย

ภาพที่ 12 : อโรคยศาลา (ปราสาทตาเมือนโต้ง)
จังหวัดสุรินทร์

¹ พุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิมนตราหรือตันตระนิกาย เป็นพุทธศาสนาที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นเมืองเกี่ยวกับภูตผี ปีศาจ ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งนิกายนี้ได้เจริญขึ้นในอินเดียราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 แต่ได้รับความเชื่อถือและเจริญอย่างมากในประเทศทิเบต

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ยังไม่เคยพบรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ที่ยังอยู่ในอโรคยศาลาเลยสักแห่งเดียว แต่จากข้อมูลในจารึกที่เกี่ยวกับการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ การจัดระเบียบโรงพยาบาล (ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3) ก็แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ได้เกิดขึ้นแล้ว ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ แม้เราจะไม่ได้พบพระองค์ในอาคารอโรคยศาลา แต่จากพุทธลักษณะของพระองค์ที่มีพุทธลักษณะพิเศษที่ต่างไปจากพระพุทธรูปปกติทั่วไป คือการมีวัตถุวางบนฝ่าพระหัตถ์ลักษณะคล้ายผอบหรือหม้อน้ำมนต์ นักวิชาการส่วนใหญ่ระบุว่าพระพุทธรูปเหล่านั้นคือพระไภษัชยคุรุฯ (ภาพที่ 13-14)

ภาพที่ 13 : พระไภษัชยคุรุฯ แบบลพบุรี

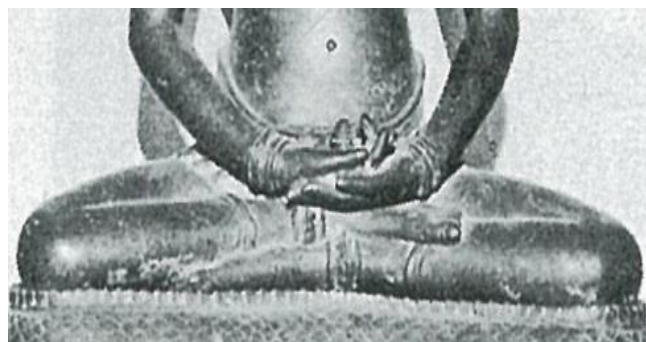
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ที่มาของภาพ : หนังสือศิลปะลพบุรี หน้า 57

ภาพที่ 14 : ลักษณะของวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์

สัญลักษณ์หมายถึงพระไภษัชยคุรุฯ

ที่มาของภาพ : หนังสือศิลปะลพบุรี หน้า 57

ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ในช่วงสมัยศิลปะลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 18)

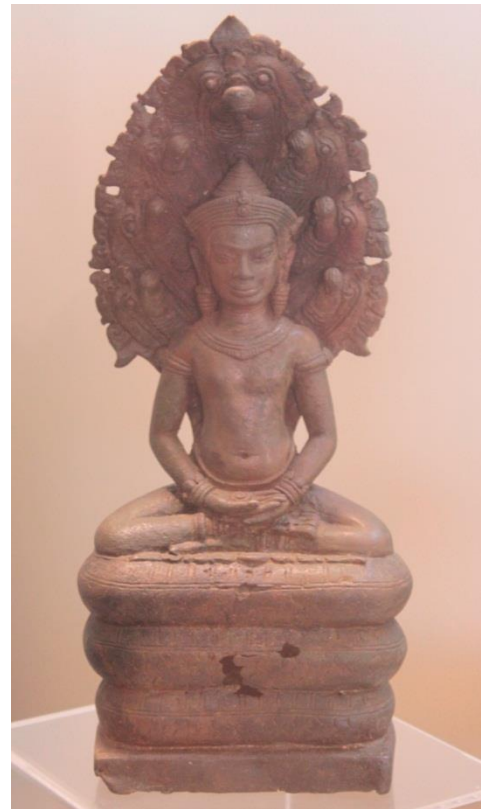
1. พระไภษัชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะแบบพระพุทธรูปนาคปรก² ลักษณะที่พบเป็นพระประธานขนาดใหญ่ซึ่งน่าจะใช้ประดิษฐานอยู่ตามอโรคยศาลา ที่สร้างตามเส้นทางถนนสายราชมรรคา โดยพุทธลักษณะของพระพุทธรูปในแบบที่ 1 นี้ ยังแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 พระไภษัชยคุรุฯ นาคปรกสวมเครื่องประดับ (พระทรงเครื่อง) โดยพุทธลักษณะที่สำคัญของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ คือ ทำเป็นองค์พระประทับขัดสมาธิราบบนชนดนาค ด้านหลังพระเศียรทำเป็นเศียรนาค 7 เศียรแผ่ออกคล้ายเป็นรัศมี เหนือพระเศียรของพระพุทธรูปทำเครื่องประดับศีรษะใส่ไว้ พระวรกายสมส่วน มีเครื่องประดับอยู่บนพระวรกาย เช่น กรองศอ พาหุรัด ครองจีวรบางเรียบไม่มีลวดลาย มีทั้งห่มคลุมและครองจีวรห่มเฉียง เปิดอঙ্গสาขวา ชายจีวรตัดตรงอยู่เหนือบริเวณพระอุระ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาหรือผอบวางไว้ (ภาพที่ 15-16)

ภาพที่ 16 : วัตถุคล้ายพระอบ บนฝ่าพระหัตถ์

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นารายณ์ราชนิเวศน์

ภาพที่ 15 : พระไภษัชยคุรุฯ นาคปรกทรงเครื่อง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นารายณ์ราชนิเวศน์

² การทำพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปนาคปรกแต่ต่างกันที่มีวัตถุคล้ายผอบวางบนฝ่าพระหัตถ์ น่าจะเกิดจากการผสมผสานกับความเชื่อพื้นเมืองในการนับถืองูหรือนับถือนาคของชาวขอม

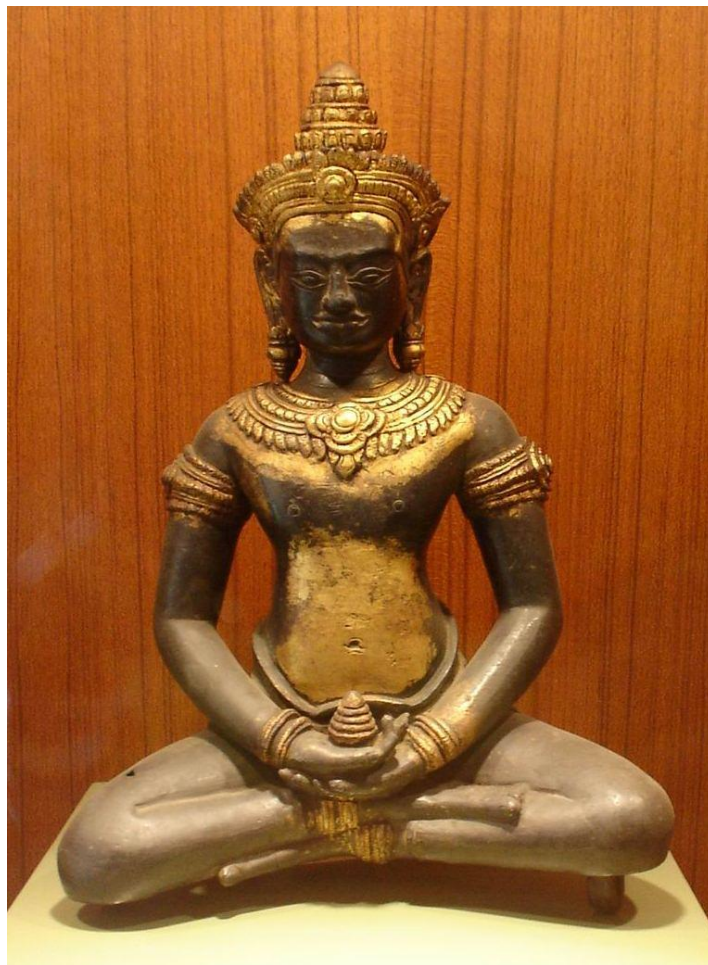
กลุ่มที่ 2 พระไภษัชยคุรุฯ นาคปรกแบบไม่สวมเครื่องประดับ (แต่งกายแบบนักรบวช) คือสร้างเป็นรูปบุคคลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น มีพระกรรณยาว มีพระอุษณิষะ องค์พระประทับขัดสมาธิราบบนขนคณาค ที่ซ้อนกันเสมือนเป็นบันลึงก์ ด้านหลังพระเศียรพระไภษัชยคุรุฯ ทำเป็นเศียรนาค 7 เศียรแผ่ออกเป็นรัศมี ฉลองพระองค์แบบนักรบวช ไม่สวมเครื่องประดับ จีวรบางเรียบไม่มีลวดลาย ครองจีวรห่มเฉียง (ปฏิมากรรมในกลุ่มนี้ที่พบมักครองจีวรห่มเฉียงมากกว่าห่มคลุม) เปิดอঙ্গาขวา ชายจีวรตัดตรงอยู่เหนือบริเวณพระอุระ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทรามาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาหรือผอบวางไว้ (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 17 : พระไภษัชยคุรุฯ นาคปรก แบบไม่สวมเครื่องประดับ
ที่มาของภาพ : ผาสุข อินทรารุช, 2543 หน้า 319.

2. พระไภษัชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะแบบไม่มีนาครคปรก ลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ในกลุ่มนี้ มักมีขนาดเล็กกว่าพระไภษัชยคุรุฯ ในกลุ่มแรก น่าจะเกิดจากวัตถุประสงค์ในการสร้างที่นำมาใช้งานที่แตกต่างกัน³ ซึ่งพระไภษัชยคุรุฯ ในแบบที่ 2 นี้ยังคงแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มเช่นกันคือ

กลุ่มที่ 1 พระไภษัชยคุรุฯ แบบสวมเครื่องประดับ (พระทรงเครื่อง) พระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยมเหนือพระเศียรของพระพุทธรูปทำเครื่องประดับศีรษะใส่ไว้ พระวรกายค่อนข้างเพรียว มีการประดับด้วยเครื่องทรงต่างๆ เช่น กรองศอ พาหุรัด ทองกร ครองจีวรเรียบแนบติดพระวรกาย ไม่แสดงให้เห็นริ้วจีวรชัดเจนมากนัก คล้ายลักษณะการครองจีวรในศิลปะแบบนครวัดของขอม ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาหรือผอบวางไว้ (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 18 : พระไภษัชยคุรุฯ ทรงเครื่อง(สวมเครื่องประดับ)
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดราชบุรี

³ พระไภษัชยคุรุฯ ในกลุ่มแรกที่มีขนาดใหญ่ น่าจะใช้เป็นพระประธานและประดิษฐานในอโรคยศาลา ส่วนพระไภษัชยคุรุฯ ในกลุ่มที่ 2 ที่มีขนาดเล็กกว่ามากนั้น น่าจะใช้ระหว่างการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลตามความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ

กลุ่มที่ 2 พระไภษัชยคุรุฯ แบบไม่สวมเครื่องประดับ กลุ่มนี้พบน้อยมากและส่วนใหญ่มักพบในช่วงหลังของยุคสมัยทางศิลปะแบบลพบุรี ซึ่งรูปแบบนี้อาจเกิดจากการผสมผสานกับความเชื่อพื้นเมืองที่นับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท ซึ่งไม่นิยมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง พุทธลักษณะของพระพุทธรูปในกลุ่มนี้คือมีพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีไรพระศก พระโอษฐ์หนา ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา ชายจีวรสั้นตัดตรงเสมอพระอุระ ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันวางบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ ที่สำคัญที่สุดที่กำหนดว่าปฏิมากรรมเหล่านี้คือพระไภษัชยคุรุฯ คือมีวัตถุวางบนฝ่าพระหัตถ์ที่คล้ายผอบหรือหม้อยา (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 : พระไภษัชยคุรุฯ ไม่สวมเครื่องประดับ
ปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม พบที่เนินทางพระ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มาของภาพ : ศาสตราจารย์ อินทราวุธ 2543, หน้า 343

ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในช่วงศิลปกรรมแบบลพบุรี

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในด้านรูปแบบทางศิลปกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ยังไม่ปรากฏในประเทศไทยจนราวพุทธศตวรรษที่ 18 ที่ปรากฏรูปแบบทางศิลปกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ขึ้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นผลจากการรับอิทธิพลมาจากกษัตริย์ชัวมันที่ 7 ของขอม ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าผู้มีอำนาจพุทธคุณในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายให้กับมนุษย์ ซึ่งกษัตริย์ชัวมันที่ 7 พระองค์โปรดให้สร้างอโรคยศาลและมีพระไภษัชยคุรุฯ ประดิษฐานไว้ในอาคารอโรคยศาลเหล่านั้น ที่สร้างขึ้นตามเส้นทางสายราชมรรคา โดยหวังให้อำนาจพุทธคุณของพระไภษัชยคุรุฯ จะช่วยรักษาโรคต่างๆ แต่เมื่ออิทธิพลของอาณาจักรขอมต่อดินแดนประเทศไทยอ่อนแอลง ความเชื่อในการนับถือพระไภษัชยคุรุฯ ในฐานะพระพุทธรูปที่ช่วยรักษาความเจ็บป่วยของมนุษย์ก็ค่อยๆ หายไป อาคารอโรคยศาลและสิ่งปลูกสร้างในเขตอโรคยศาล ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นวัดในพุทธศาสนาแบบเถรวาทตามความเชื่อของกลุ่มคนที่เข้ามาในพื้นที่ในช่วงเวลาต่อมา⁴ (ภาพที่ 20)

ภาพที่ 20 : พระไภษัชยคุรุฯ ขนาดเล็กที่อาจใช้ในการทำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่ช่วยในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นารายณ์ราชนิเวศน์

⁴ ดูเพิ่มเติมที่ วิโรจน์ ชีวาสุธาวรร, การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ศาสนสถานประจำอโรคยศาลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขาวิชาสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง กลุ่มวิทยาศาสตร์สังคม (ระดับปริญญาเอก) ประจำปีการศึกษา 2558 ม.เกษตรศาสตร์

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ทางตอนเหนือของประเทศไทยได้มีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้นที่เรียกกันว่า วัฒนธรรมสุโขทัย ซึ่งเดิมอารยธรรมนี้เคยอยู่ใต้การปกครองของขอมซึ่งได้รับรูปแบบทางศิลปกรรมและความเชื่อมาจากขอมด้วย เห็นได้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเช่น ศาลาผาแดง หรือเทวรูปในศาสนาพราหมณ์ต่างๆที่แสดงให้เห็นรูปแบบทางศิลปะของขอม แต่จนถึงขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษายู่นี้เรายังไม่พบหลักฐานว่ามีการสร้างอโรคยศาลาในอารยธรรมนี้ ขณะเดียวกันประติมากรรมที่สื่อถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์หรือพระไภยชัยคุรุฯ นั้น ก็ไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนที่สามารถระบุได้ว่ามีอิทธิพลของความเชื่อดังกล่าว แต่เราพบหลักฐานที่เป็นส่วนประดับทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่าบันแถลง หรือกลีบขนุนที่เป็นส่วนประกอบเครื่องยอดของสถาปัตยกรรมวัดพระพายหลวง (ภาพที่ 21) ที่ทำเป็นองค์พระพุทธรูปประทับสมาธิราบอยู่ในซุ้มจระนำ กรองจีวรห่มคลุม จีวรบางเรียบติดพระวรกาย คล้ายการครองจีวรของพระพุทธรูปในศิลปะแบบคุปตะ ไม่สวมเครื่องประดับ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานซ้อนกันบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทรงกลมวางอยู่ ซึ่งจากการที่ทำพระพุทธรูปที่มีวัตถุวางอยู่ในมือนี้อาจเป็นไปได้ว่าหมายถึงพระไภยชัยคุรุฯนั่นเอง เพราะหากเป็นพระพุทธเจ้าทั่วไปก็ไม่จำเป็นต้องมีวัตถุเป็นสัญลักษณ์วางบนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 22)

ภาพที่ 22 : วัตถุทรงกลมที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์
วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 21 : พระพุทธรูปในซุ้มจระนำ (บันแถลง)
ซึ่งอาจหมายถึงพระไภยชัยคุรุฯ
วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย

⁵ บันแถลง หมายถึง ส่วนที่เรียกว่าซุ้มรังไก่ออยู่บนยอดมณฑป รูปทรงจั่วเล็กๆ เสมือนเป็นที่อยู่ของเทพ เทวดาต่างๆ บนภูเขา (ดูเพิ่มเติมที่ น. ภาคน้ำ, พจนานุกรมศิลป : 2530 พิมพ์ครั้งที่ 3 ศูนย์การพิมพ์พลชัย, หน้า 160.)

เมื่อกลุ่มชนในวัฒนธรรมสุโขทัยนี้ได้ทำสงครามและได้รับชัยชนะ พร้อมปฏิเสธการอยู่ใต้อิทธิพลของขอม จากนั้นได้สร้างรูปแบบทางศิลปกรรมและความเชื่อของตนเองขึ้น โดยอยู่บนความเชื่อในศาสนาพุทธแบบเถรวาท มีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาที่แสดงอิทธิพลจากศิลปะลังกา ส่วนความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานที่มากับวัฒนธรรมขอมก็ค่อยๆ หายไปจากดินแดนนี้ สำหรับการสร้างรูปเคารพและความเชื่อเกี่ยวกับพระไภยชัยคุรุฯ ก็ไม่ปรากฏหลักฐานให้เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวยังอยู่ในวัฒนธรรมของสุโขทัย

ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาหรือสมัยวัฒนธรรมอยุธยา ประเทศไทยเรานับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท อีกทั้งช่วงเวลาดังกล่าววัฒนธรรมขอมโบราณได้เสื่อมอำนาจลง และบางช่วงเวลาที่ตกอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของอยุธยา ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับพระไภยชัยคุรุฯที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยภายใต้อิทธิพลของขอมโบราณก็ได้หายไปจากสังคมไทย เราไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระไภยชัยคุรุฯอีกเลยทั้งด้านเอกสารหรือด้านประติมากรรมรูปเคารพ

หลังจากเสียกรุงครั้งที่ 2 ในราว พ.ศ. 2310 รูปแบบทางศิลปกรรมต่างๆ วัดในพุทธศาสนาก็ได้ถูกทำลายลง เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กอบกู้เอกราชและสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งในกลุ่มชนชาวสยาม การบูรณศาสนาสถานและวัดต่างๆ ก็ได้มีการดำเนินการตามความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเถรวาทเป็นหลัก ส่วนการสร้างปฏิมากรรมตามความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานนั้น มีบทบาทน้อยมากในสังคมไทยในช่วงเวลานี้

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2316 ได้เกิดกบฏขึ้นที่ เมืองเว้ องค์เชียงขุนราชบุตรองค์ที่ 4 และเหล่าพวกราชวงศ์ญวน ได้พากันหนีพวกกบฏจนปีพ.ศ. 2319 องค์เชียงขุนและราชวงศ์ญวน ได้หนีภัยเข้ามาพึ่งพระบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งพระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ และพระราชทานที่ให้พวกญวนตั้งบ้านเรือนอยู่นอกฝั่งพระนครด้านทิศตะวันออก บริเวณถนนพารุคในปัจจุบัน

พวกญวนที่มาอยู่ในประเทศไทยกลุ่มนี้นับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่รับมาจากประเทศจีน เมื่อชาวญวนตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ไหนก็จะนิมนต์พระญวนมาสร้างวัด เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ของชุมชน และในสมัยธนบุรีนี้ยังไม่มีวัดจีนในประเทศไทย⁶ ชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัดญวนด้วย เพราะอยู่ในพุทธศาสนาแบบมหายานเหมือนกัน มีพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เหมือนกันเช่น พิธีงัดเก็ก ส่วนชาวไทยแม้ไม่สืบนับถือแต่ก็ไม่รังเกียจเพราะเป็นพุทธศาสนาและมีองค์ศาสดาคือพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน ก่อให้เกิดการสร้างวัดจีนแบบมหายานแบบอนัมนิกายขึ้น โดยเมื่อแรกสร้างในสมัยกรุงธนบุรีมี 2 วัดคือ⁷

⁶ จากข้อมูลเกี่ยวกับประวัติพุทธศาสนาแบบจีนในประเทศไทย ระบุว่า การเข้ามาของความเชื่อจากจีนสู่ประเทศไทยมักเป็นความเชื่อในลัทธิเต๋า และมีการสร้างเพียงศาลเจ้าเพื่อบูชาเทพเจ้าต่างๆ เช่นเทพเจ้ากวนอู เจ้าพ่อเสือ ฯลฯ

⁷ อ้างจาก คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย (ได้รับพระราชทานราชานุญาตให้บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน (งเด็ก) ถวายพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ พระที่นั่งดุสิตในพระบรมมหาราชวัง วันอังคารที่ 21 มีนาคม 2560) อ้างจากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เรื่องตำนานพระอนัมนิกาย(พระญวน)

1. วัดมงคลสมาคม (วัดโหย้คันต้อ) เดิมอยู่ที่บ้านฉวนข้างหลังวังบูรพาภิรมย์ ครั้นเมื่อจะตัดถนนพาหุรัด วัดนั้นอยู่ในแนวถนน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำผาติกรรมอย่างวัดไทย คือพระราชทานที่ดินริมถนนแปลงนามและให้สร้างวัด ขึ้นใหม่ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกับวัดจีน พระวิหารมีพระศากยมุณีเป็นพระประธานเพียงองค์เดียว (ภาพที่ 23)

ภาพที่ 23 : พระศากยมุณีประธานในวัดมงคลสมาคมวัดฉวนในชุดแรก

2. วัดทิพยวารีวิหาร (วัดกัมโล่วยี่)⁸ ตามประวัติกล่าวว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีเช่นเดียวกับวัดมณฑลสมาคม (วัดกัมโล่วยี่) แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 องค์เชียงสือ ราชนัดดาของเจ้าเมืองเว้ ได้หนีกลุ่มกบฏมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แต่เมื่อองค์เชียงสือสะสมกำลังพล กำลังเสบียงได้มากระดับหนึ่ง องค์เชียงสือได้ลอบหนีกลับไปเมืองญวนพร้อมกำลังทหาร เพื่อตีเอาเมืองไซ่ง่อนคืน พุทธศักราชครั้งนี้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงขัดเคืองมาก จึงโปรดให้ชาวญวนย้ายไปตั้งที่อยู่ใหม่บริเวณบางโพ เพื่อให้ห่างจากพระนคร ส่วนชุมชนบริเวณที่ตั้งวัดกัมโล่วยี่ ก็ถูกทิ้งร้างไป

จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2439 พระอาจารย์ไหชัน พระภิกษุชาวจีนจากมณฑลหูหนาน ได้จาริกมาจำพรรษาที่วัดกัมโล่วยี่ พระอาจารย์ไหชัน จึงทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดกัมโล่วยี่ขึ้นใหม่ พร้อมชวนคนไทย - คนจีนในบริเวณนั้น ร่วมกันบูรณะ ปฏิสังขรณ์จนอยู่ในสภาพสมบูรณ์สวยงาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานสมณศักดิ์ให้พระอาจารย์ไหชัน เป็นหลวงจีนธรรมรสจินตนาสน์ ปลัดซ้าย จินนิกายดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส และทรงพระราชทานนามวัดกัมโล่วยี่ให้ใหม่ว่า “วัดทิพยวารีวิหาร” (ภาพที่ 24) ในปีพ.ศ. 2452 ด้วยเหตุที่ให้ชื่อวัดเป็นเช่นนี้ เพราะที่วัดนี้มี “บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์” หรือ “บ่อน้ำทิพย์” อยู่นั่นเอง และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา “วัดกัมโล่วยี่” หรือ “วัดทิพยวารีวิหาร” จึงนับเป็นวัดในสังกัดคณะสงฆ์ จินนิกาย ไม่ใช่วัดจีนแบบอนัมนิกายอีกต่อไปและถือเป็นวัดจีนที่มีความเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

ภาพที่ 24 : ชุมประตูทางเข้าวัดทิพยวาริ แสดงข้อความบอกชื่อพระราชทาน

⁸ ชื่อวัดที่เป็นภาษาจีนส่วนใหญ่ได้รับพระราชทานนามเป็นภาษาไทยในช่วงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากในวัดมีตาน้ำธรรมชาติที่เป็นน้ำจืดที่ผุดออกมาตลอดเวลาคู่มากับวัดตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ซึ่งตาน้ำนี้ก็ไม่เคยแห้งซึ่งตาน้ำผุดนี้ในภาษาจีนเรียก “กัมโล่วเย่” ที่หมายถึง “น้ำศักดิ์สิทธิ์” เมื่อเรียกเป็นชื่อวัด จึงถูกเรียกว่า “วัดกัมโล่วเย่” ซึ่งหมายถึง “วัดน้ำทิพย์” นั่นเอง เมื่อเดินเข้าประตูวิหารชั้นในก็จะพบวิหารที่ประดิษฐานเทพเจ้าต่างๆ เช่นวิหารท้าวจตุโลกบาล วิหารพระสังกัจจายน์ วิหารเทพมังกรเขียว (ชื่อวัดทิพย์วาริบางครั้งเรียกว่าวัดมังกรเขียว)

ส่วนด้านในสุดของวัด สร้างเป็นวิหารใช้เป็นที่ประดิษฐานพระประธานที่สร้างเป็นพระพุทธรูปประทับบนฐานบัวเรียงกัน 3 องค์ (ภาพที่ 25) ซึ่งต่างจากวัดมงคลสมาคม ที่เป็นวัดพุทธศาสนามหายานแบบอนันตนิคายเช่นเดียวกัน ที่มีพระศากยมุณีเพียงองค์เดียวเป็นพระประธาน

ภาพที่ 25 : พระประธานเรียงกัน 3 องค์ ประทับบนฐานบัว วัดทิพย์วาริ (วัดกัมโล่วเย่)

พุทธลักษณะที่สำคัญโดยรวมของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์คือ องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น พระกรรณยาว มีพระอุษณิษะ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก ลักษณะของพระพักตร์เป็นรูปกลมรีเว้าถึงรูปไข่ มีไรพระศก ลักษณะพระพักตร์โดยรวมคล้ายพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่น 3 ฉลองพระองค์แบบนักรบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมเป็นแบบจีวรของพระพุทธรูปจีน ชายจีวรผูกเป็นปมไว้ด้านหลังกลางพระนาภี พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานบนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ ทั้ง 3 องค์

โดยพระพุทธรูปที่ประทับองค์กลาง
น่าจะหมายถึงพระศากยมุณี มีวัตรูทรงกลม
คล้ายลูกแก้ววางบนฝ่าพระหัตถ์(ภาพที่ 26)

ภาพที่ 26 พระประธานองค์กลาง (พระศากยมุณี)
มีวัตรูลูกแก้วทรงกลมบนฝ่าพระหัตถ์

ด้านขวาของพระศากยมุณี คือพระอมิตาภะ ซึ่ง
พุทธลักษณะโดยรวมเหมือนกับพระศากยมุณี ต่างกัน
เพียงวัตรูที่วางบนฝ่าพระหัตถ์นั้น มี ลักษณะคล้าย
ดอกบัว (ภาพที่ 27)

ภาพที่ 27 : พระประธานองค์ด้านขวาของพระศากยมุณี
(พระอมิตาภะ) มีวัตรูคล้ายดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์

พระพุทธรูปที่ประทับด้านซ้ายของพระศากยมุณีคือพระไภษัชยคุรุฯ มีพุทธลักษณะไม่ต่างจากพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์ คือพระพักตร์เป็นรูปกลมรียาวถึงรูปไข่ เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก นลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานบนพระเพลาแสดงมูทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีเจดีย์แปดเหลี่ยมแบบจีน ทำด้วยกระเบื้องดินเผา วางไว้ (ภาพที่ 28)

ภาพที่ 28 : พระประธานองค์ด้านซ้าย พระศากยมุณี (พระไภษัชยคุรุฯ)

มีเจดีย์แปดเหลี่ยมแบบจีนบนฝ่าพระหัตถ์

จากการสัมภาษณ์และสอบถามอาจารย์เศรษฐพงษ์ จงสงวน (ภาพที่ 29) ท่านได้ชี้แจงว่าการสร้างพระพุทธรูปเรียงกัน 3 องค์เป็นประธานในพระอุโบสถนั้นในวัดพุทธศาสนามหายานนั้น น่าจะเป็นการรับแนวคิดและความเชื่อมาจากประเทศจีน เนื่องจากในสมัยราชวงศ์ถังของประเทศจีน การสร้างพระประธานประทับเรียงกัน 3 องค์เช่นนี้ได้รับความนิยมมาก ซึ่งน่าจะหมายถึง พระอดีตพุทธเจ้า ปัจจุบันพุทธเจ้า และอนาคตพุทธเจ้า ตามความเชื่อจากประเทศจีน และท่านอาจารย์เศรษฐพงษ์ จงสงวน ยังได้กล่าวว่าการสร้างพระพุทธรูปแบบจีนประทับเรียงกัน 3 องค์นี้ น่าจะเกิดขึ้นที่วัดทิพยวารีนีเป็นครั้งแรก เพราะเป็นวัดจีนที่มีความเก่าแก่ที่สุด แต่พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ที่วัดทิพยวารีนี จะหมายถึงพระอมิตากะ พระศากยมุนี และพระไภษัชยคุรุฯ หรือไม่นั้น ท่านอาจารย์เศรษฐพงษ์ จงสงวน ไม่ได้แสดงความเห็นไว้ ท่านเพียงแสดงความเห็นไว้ว่า ในสมัยราชวงศ์ถังของประเทศจีนนั้น มีความเชื่อและการนับถือพระไภษัชยคุรุฯเกิดขึ้นแล้ว แต่นิยมที่จะสร้างวิหารบูชาพระไภษัชยคุรุฯแยกไว้ต่างหาก⁹

ภาพที่ 29 : อาจารย์เศรษฐพงษ์ จงสงวน นักวิชาการอิสระด้านพุทธศาสนามหายาน และวัฒนธรรมประเพณีจีน

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 7 ก.พ. 2559 ที่วัดทิพยวารีวิหาร (กัมโล่วยี่) แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ

ที่มาของภาพ : <http://www.manager.co.th/China/ViewNews.aspx?NewsID=9590000013892&Html=1&TabID=3&>

⁹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เมื่อ 18 กันยายน พ.ศ. 2559

สำหรับวัดพุทธมหายานแบบอนันมิกายที่สร้างขึ้นตั้งแต่แรกในสมัยกรุงธนบุรีทั้ง 2 วัดนั้นพบว่าจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัดทั้ง 2 ได้รับการเปลี่ยนแปลงใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 5 ทั้ง 2 วัด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปต่างๆที่ประดิษฐานในวัดทั้ง 2 ไม่น่าเก่าไปกว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้มีการสร้างวัดในพุทธศาสนาแบบญวน(อนันมิกาย) ขึ้นอีก 5 วัด¹⁰ เช่น วัดคันเชิงตื้อ (วัดอุภัยราชบำรุง) วัดกว้างเพือกตื้อ (วัดอนันมิกายาราม) วัดเพือกเคียนตื้อ (วัดเขตรันบุญญาราม) โดยวัดทั้งหมดที่สร้างในช่วงเวลานี้มีพระศากยมุนีเป็นพระประธานเพียงองค์เดียว (ภาพที่ 30-31)

ภาพที่ 30 : พระประธานในอุโบสถวัด วัดอุภัยราชบำรุง (คันเชิงตื้อ)

ที่มาของภาพ : http://anamnikayathai.com/index.php?option=com_content&view=article&id=156:

[wat-uom-ratchasaram-crushed&catid=22:wat&Itemid=234](http://anamnikayathai.com/index.php?option=com_content&view=article&id=156:wat-uom-ratchasaram-crushed&catid=22:wat&Itemid=234) (สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2559)

¹⁰ ดูเพิ่มเติมประวัติการสร้างวัดจีนแบบอนันมิกายที่

http://www.anamnikayathai.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=104

ภาพที่ 31 : พระประธานในอุโบสถวัดวัดฉนวนบางโพ หรือวัดอนัมมิกายาราม (วัดกว้างเพือกต้อ)

ที่มาของภาพ : [https://www.facebook.com/Glutengear/photos/a.157266730977216.23701.](https://www.facebook.com/Glutengear/photos/a.157266730977216.23701.106901156013774/157267687643787/?type=3&theater)

[106901156013774/157267687643787/?type=3&theater](https://www.facebook.com/Glutengear/photos/a.157266730977216.23701.106901156013774/157267687643787/?type=3&theater) (สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2559)

ในส่วนของวัดเขตร้านบุญญาราม(วัดเพือกเคียนต้อ) เมื่อแรกสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2377 ก็มีการสร้างพระศาخمุณีเป็นพระประธานในพระอุโบสถเพียงองค์เดียวเช่นกัน (ภาพที่ 32)

ภาพที่ 32 : พระศาخمุณีพระประธานใน

พระอุโบสถวัดเขตร้านบุญญาราม

(วัดเพือกเคียนต้อ) จังหวัดจันทบุรี

ในปี พ.ศ. 2555 ทางวัดโดยอาจารย์คชา ชินปัญชร ได้จัดทำพิธีเททองหล่อพระประธานขึ้นใหม่ 3 องค์ (ชำป๋อสุกโจ้ว) ประทับเรียงกันจากซ้ายไปขวา คือพระอมิตะพระพุทธรเจ้า พระศากยมนิพระพุทธรเจ้า และพระโภษชยคุรุไวฑูรย์ประภาสพระพุทธรเจ้า (ภาพที่ 33)

ภาพที่ 33 : พระประธานที่หล่อขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2555 คือ พระอมิตะพระพุทธรเจ้า พระศากยมนิพระพุทธรเจ้า และพระโภษชยคุรุไวฑูรย์ประภาสพระพุทธรเจ้า

สำหรับพุทธลักษณะของพระประธานทั้ง 3 พระองค์ที่หล่อขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2555 นั้นมีความเหมือนกัน ทั้ง 3 พระองค์ คือ องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น พระกรณยาว มีพระอุษณิยะ นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ลักษณะของพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย ฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมเป็นแบบจีวรของพระพุทธรูปจีน ชายจีวรผูกเป็นปมไว้ด้านหลังหน้ากลางพระนาภี กลางพระนาภีมีเครื่องหมายสวัสดิกะ ขอบชายจีวรมีลวดลายดอกไม้ประดับไว้ ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง บนฐานบัว พระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลหาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นบนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันวางไว้¹¹

¹¹ ดูเพิ่มเติมเรื่องเครื่องหมายสวัสดิกะในพุทธศาสนาที่ <http://www.siamganes.com/sawastika.html> และ <https://www.facebook.com/notes/วโรดม-วรยศ/เครื่องหมายสวัสดิกะ-ประวัติและความหมาย/4722978716800/> สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2559

โดยพระศากยมุณีที่ประทับตรงกลางมีวัตถุทรงกลมคล้ายบาตรวางบนฝ่าพระหัตถ์ ด้านซ้ายที่วางหงายอยู่บนพระเพลา (ภาพที่ 34) ส่วนพระพระอมิตาพระ ที่ประทับอยู่ทางด้านขวาของพระศากยมุณี พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนพระเพลา มีวัตถุรูปดอกบัววางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 35)

ภาพที่ 34 : พระศากยมุณี มีวัตถุคล้ายบาตรวางบน ฝ่าพระหัตถ์

ภาพที่ 35 : พระอมิตาพระ มีดอกบัววางบนฝ่าพระหัตถ์

ส่วนพระพุทธรูปที่ประดิษฐานด้านซ้ายของพระศาสดาคือนีคือ ไภษัชยคุรุฯ ซึ่งพุทธลักษณะโดยรวมก็เหมือนกับพระอมิตะยะและพระศาสดาคือนี เช่น องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ฉลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ขอบชายจีวรมีการประดับลวดลายดอกไม้ ประทับขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานพร และลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญที่กำหนดว่าพระพุทธรูปองค์นี้คือพระไภษัชยคุรุฯคือ บนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายทำเป็นรูปเจดีย์ว่างไว้ (ภาพที่ 36-37)

ภาพที่ 36 : พระไภษัชยคุรุฯ พระประธานองค์ด้านขวาในโบสถ์
วัดเขตรัณยานุญาราม จังหวัดจันทบุรี

ภาพที่ 37 : เจดีย์แบบจีนบนฝ่าพระหัตถ์ พระไภษัชยคุรุฯ
วัดเขตรัณยานุญาราม จังหวัดจันทบุรี

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าการสร้างพระประธานในพระอุโบสถของวัดต่างๆ ในพุทธศาสนา มหายานแบบอนันติกายในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3) ยังคงสร้างพระศากยมุนีเป็นประธาน ในอุโบสถหรือวิหารหลักของวัด เพียงองค์เดียว ส่วนการที่บางวัดในปัจจุบันมีพระพุทธรูปประธาน 3 องค์ ที่เรียกว่า (เข้าป้อสุกโจ้ว) นั้น น่าจะเป็นการสร้างเพิ่มเติมในชั้นหลัง ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอว่า การสร้างรูปเคารพและความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ตามคติแบบจีน น่าจะยังไม่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้

จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองญวน(เวียตนาม)ตกอยู่ใต้อำนาจ ฝรั่งเศส พระญวนในประเทศไทยกับพระญวนในประเทศญวนก็ติดต่อกันไม่ได้ แต่กลุ่มชาวญวนและชาวจีนที่นับถือพุทธศาสนาแบบมหายานเช่นเดียวกัน ทั้งการทำพิธีการต่างๆที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันเกิดการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนามหายานแบบจีนกับพุทธศาสนาแบบอนันติกาย กลุ่มชนชาวญวนกับชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยรอบกำแพงพระนคร จึงได้ร่วมกันสร้างวัดในพุทธศาสนาแบบมหายานขึ้นอีก เช่น วัดโผเพือกต้อ (วัดกุศลสมาคร) วัดดีห่งนต้อ (วัดชัยภูมิการาม) วัดหิบบเพือกต้อ (วัดบำเพ็ญจินพรต) วัดต้อเตต้อ (วัดโลกานุเคราะห์)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงพระราชปรารภถึงความภักดีของพระญวนและพระจีนที่มาทำพิธีถวายในงานราชพิธีต่างๆ และทรงเห็นว่าพระสงฆ์ญวนมีสมณศักดิ์เหมือนอย่างพระสงฆ์ไทย จึงสมควรตั้งพระสงฆ์ญวนให้มีสมณศักดิ์ขึ้นบ้างแต่พระสงฆ์ญวนถือลัทธิมหายานจะเข้าทำกิจพิธีร่วมกับพระสงฆ์ไทยไม่ได้เหมือนอย่างพระมอญ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ สำหรับพระญวนขึ้นต่างหาก และให้มีสมณศักดิ์สำหรับพระจีนด้วยในคราวเดียวกัน พร้อมพระราชทานชื่อวัดต่างๆที่เป็นภาษาจีนให้มีชื่อเรียกเป็นภาษาไทย นับเป็นจุดที่ชนบททางศาสนาพุทธแบบมหายานทั้งแบบจีนนิกายและแบบอนันติกาย ได้รับการยอมรับอย่างชัดเจนเป็นระบบในสังคมไทย

สำหรับการสร้างพระประธานในคติความเชื่อแบบอนันติกายที่มีการผสมผสานกับความเชื่อแบบจีนนั้น ส่วนใหญ่ก็ยังพบการสร้างพระศากยมุนีเป็นพระประธานเพียงองค์เดียว เช่นเดียวกับสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ แต่จากการสำรวจและเก็บข้อมูลวิจัยพบว่าวัดต่างๆ เหล่านี้หลายๆ วัด ได้มีการสร้างพระประธาน 3 องค์ที่เรียกว่า (เข้าป้อสุกโจ้ว) เพิ่มเติมเช่นวัดกุศลสมาคร (โผ เพือก ต้อ) ที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2384 มีพระประธาน พระนามว่า “พระศรีศากยมุนีเส็กเกียล” หรือรู้จักกันในนามว่า “พระยูไล” มีขนาดองค์ไม่ใหญ่นักเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่อยู่คู่กับอุโบสถมาตั้งแต่เริ่มสร้างวัด มีการบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ ในปี พ.ศ. 2547 ได้บูรณะลงรักปิดทอง ทำให้องค์พระยูไลที่ประดิษฐานเป็นพระประธาน มีขนาดใหญ่ขึ้น และสวยสง่าคู่กับอุโบสถวัด (ภาพที่ 38)

ภาพที่ 38 : พระศรีศากยมุณีเส็กเกียอุไล วัดกุศลสมาคร (โพ เพือก ตื่อ)

ส่วนด้านหน้าของพระประธานมีการสร้างพระพุทธรูปประทับเรียงกัน 3 องค์ (เข้าป้อสุกโจ้ว) ประดิษฐานไว้ด้านหน้าซึ่งหมายถึง พระอมิตาภะ พระศากยมุณี และพระไภษัชยคุรุฯ เรียงกัน จากซ้ายไปขวา พุทธลักษณะโดยรวมเป็นแบบพุทธศิลป์แบบจีน องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น มีพระอุษณิষะ พระกรณยาว มีอุณาโลมระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน พระพักตร์ค่อนข้างสี่เหลี่ยม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ กรองจีวรห่มคลุมเปิดพระอุระตรงกลางเหมือนพระพุทธรูปแบบจีน กลางพระอุระมีเครื่องหมายสวัสดิกะ ที่หมายถึงการเคลื่อนที่เสมอไม่หยุดนิ่ง ซึ่งคล้ายกับวงล้อเกวียนนั่นเอง ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว พระหัตถ์แสดงมุทราที่ต่างกันไป ส่วนด้านหลังองค์พระทำเป็นรัศมีรูปเปลวเพลิงรอบพระองค์

พระพุทธรูปที่ประทับอยู่ตรงกลาง คือพระศากยมุณี พระหัตถ์ทั้ง 2 วางประสานกันบนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายบาตรวางไว้ (ภาพที่ 39) ส่วนด้านขวาของพระศากยมุณีคือ พระอมิตาภะ ที่พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราแสดงธรรม ส่วนพระหัตถ์ซ้ายที่วางหงายบนพระเพลา มีสัญลักษณ์ รูปดอกบัวอยู่บนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 40)

ภาพที่ 39 : พระศากยมุณี วัดกุศลสมาคร (โพเพือก ต่อก)
บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายบาตรวางไว้

ภาพที่ 40 : พระอมิตาภะ วัดกุศลสมาคร (โพเพือก ต่อก)
บนฝ่าพระหัตถ์มีสัญลักษณ์รูปดอกบัววางไว้

ส่วนองค์ด้านซ้ายของพระศากยมุณีคือพระโภษัชยคุรุฯ พระหัตถ์ซ้ายแสดงมูทราแสดงธรรม ส่วนพระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีลูกแก้วทรงกลมวางไว้ (ภาพที่ 41)

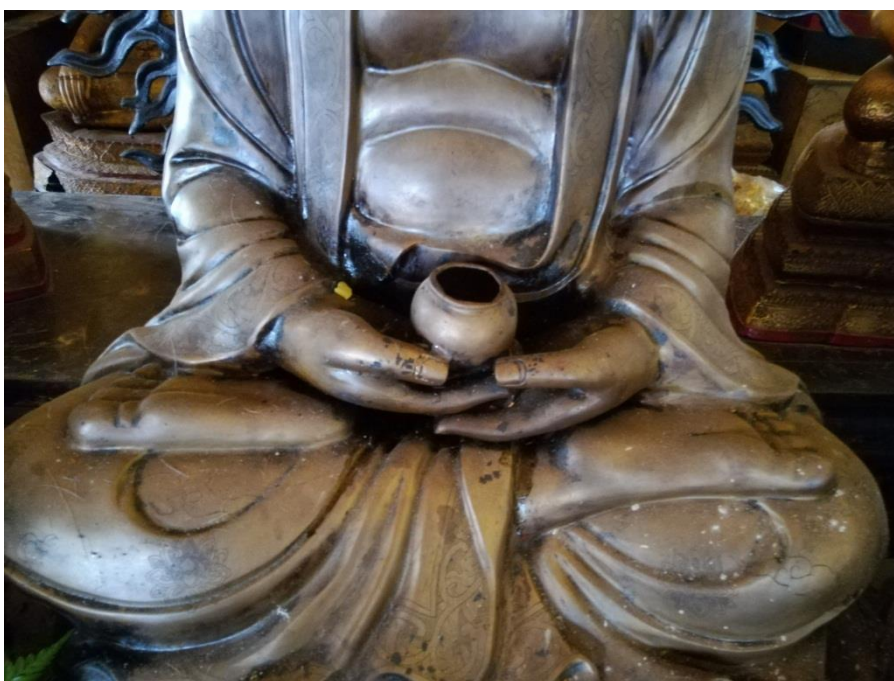

ภาพที่ 41 : พระโภษัชยคุรุฯ วัดกุศลสมาคร มีลูกแก้วทรงกลมวางบนฝ่าพระหัตถ์

พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นี้จากการสอบถามพระสงฆ์ที่อยู่วัดและเจ้าหน้าที่ทางวัด ไม่มีผู้ใดสามารถระบุได้ว่านำมาประดิษฐานไว้เมื่อไหร่ จากความเห็นของผู้วิจัยเสนอว่าน่าจะไม่ก่อนปี พ.ศ. 2547 ที่มีการบูรณะพระประธาน เพราะไม่ได้มีการกล่าวถึงการหล่อพระประธาน 3 องค์หรือการประดิษฐานพระพุทธรูป 3 องค์นี้ไว้ ขณะเดียวกันทางผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตในการประดิษฐานของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ว่าอาจมีการวางตำแหน่งที่สลับกัน ระหว่างพระศากยมุณีที่อยู่องค์กลาง กับพระโภษัชยคุรุฯ ที่อยู่ทางซ้ายของพระศากยมุณี เนื่องจากวัตถุที่แสดงอยู่บนพระหัตถ์ที่พระศากยมุณีปกติจะเป็นวัตถุกลมคล้ายลูกแก้ว (ภาพที่ 42) ส่วนพระโภษัชยคุรุฯ มักจะมีมื่อยาที่แสดงลักษณะคล้ายบาตรขนาดเล็กวางไว้ (ภาพที่ 43)

ภาพที่ 42 : วัตถุกลมคล้ายลูกแก้ว บนฝ่าพระหัตถ์พระพุทธรูปที่อยู่ด้านซ้ายของพระพุทธรูปองค์กลาง

ภาพที่ 43 : วัตถุที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์พระพุทธรูปองค์กลางลักษณะคล้ายหม้อยาหรือบาตรขนาดเล็ก

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกลุ่มพ่อค้าชาวนูวและชาวจีนได้มีการสร้างวัดพุทธศาสนamahayana ขึ้นอีก คือวัดโลกานุเคราะห์ (วัดตือเต้ต้อ) เมื่อประมาณปี พ.ศ.2394¹² วัดนี้ยังคงสร้างขึ้นโดยมีพระศากยมุณีเป็นประธานเพียงองค์เดียวเช่นกัน แต่น่าสนใจคือภาพเขียนบนแผ่นไม้ที่ประดับอยู่บนกำแพงหลังพระประธาน (ภาพที่ 44) โดยภาพด้านซ้ายแสดงเป็นภาพพระพุทธรองค์ นล่องพระองค์แบบนักบวช ประทับขัดสมาธิเพชร และมีรูปเจดีย์แบบจีนวางบนฝ่าพระหัตถ์ จากการสอบถามพระสงฆ์ในวัด ได้ให้ข้อมูลว่าภาพเขียนบนผนังเหล่านี้ มีอยู่ตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ซึ่งจากภาพมีสิ่งที่น่าสนใจคือบนฝ่าพระหัตถ์ของภาพวาดพระพุทธรูปนั้นมีเจดีย์แบบจีนวางไว้ ซึ่งในช่วงเวลาต่อมาที่มีการสร้างพระประธานประทับเรียงกัน 3 พระองค์ ที่เรียกว่า “ชำป่อสุขใจ้ว” นั้น พระพุทธรูปที่ประทับทางด้านซ้ายของพระศากยมุณี ถูกระบุว่าคือพระโภษชยคุรุขนั้น มักแสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญคือ การวางพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลา หายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีเจดีย์แบบจีนวางไว้

ภาพที่ 44 : ภาพวาดบนผนังหลังพระประธาน แสดงภาพพระพุทธรองค์มีเจดีย์วางบนฝ่าพระหัตถ์

12

<http://www.chinatownyaowarach.com/index.php?mo=3&art=42280932> สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2559

ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ถือเป็นช่วงที่พุทธศาสนามหายานแบบจีนิกาย ได้รับการยอมรับจากคนไทยมากขึ้น พระสงฆ์ชาวจีนเริ่มเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย โดยพระสงฆ์จีนที่จาริกสู่ประเทศไทย ที่ถือว่ามียุทธบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาและเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทมหายานแบบจีนในประเทศไทยคือหลวงจีนสกเหิง ท่านได้จาริกมาประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2414 และพำนักจำพรรษาที่วิหารพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร(วัดย่งฮกอำ) ที่สร้างขึ้นโดยพระสงฆ์จีนิกายและถูกทิ้งร้างไปหลังจากพระสงฆ์ชาวจีนสร้างวัดกุศลสมาครเสร็จ พุทธศาสนิกชนชาวจีนเห็นจริยาวัตรของหลวงจีนสกเหิงนำเลื่อมใสศรัทธา จึงช่วยพระอาจารย์ปฏิสังขรณ์วิหารพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็น “ ย่งฮกอี ” มีป้ายชื่อลงปี พ.ศ. 2430 ลักษณะสถาปัตยกรรมของวัดนี้สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมจีนสกุลช่างจีนแต้จิ๋ว โครงสร้างอาคารเป็นไม้ ผนังก่ออิฐฉาบปูน หลังคาจั่วมุงด้วยกระเบื้องดินเผาจากกล้วยแบบจีน เมื่อบูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้วพระอาจารย์สกเหิง ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานนามวัดจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ก็ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดบำเพ็ญจีนพรต” นับเป็นวัดพุทธมหายานแบบจีนิกายวัด

แรกในประเทศไทย และเป็นวัดจีนที่มีขนาดเล็กที่สุดด้วย¹³ โดยมีขนาดของวัดกว้างประมาณ 7.50 เมตร ยาวประมาณ 10.20 เมตร (ภาพที่ 45)

ภาพที่ 45: หน้าประตูทางเข้าวัดแสดงขนาดของอาคารพร้อมป้ายแสดงชื่อวัด

¹³ ข้อมูลจากคลิปสัมภาษณ์อาจารย์เศรษฐพงษ์ จงสงวน ออกอากาศช่องข่าวสปริงนิวส์ เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2559 วินาทีที่ 57 <https://www.youtube.com/watch?v=tHEluyaU9pw> สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2559

ภายในวิหารพระประธานประดิษฐานพระพุทธรูปประทับเรียงกัน 3 องค์ ที่หมายถึงตรีโลกธาตุ หรือตรีกาย(อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธและอนาคตพุทธ)¹⁴ พระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์นั้นสร้างจากกระดาษอัดทาสีทอง (Paper Mache)¹⁵ พุทธลักษณะของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นั้นจะคล้ายกันต่างกันเพียงการแสดงมุทรา องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น มีพระอุษณิষะ พระกรรณยาว พระพักตร์ค่อนข้างกลม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็กติดพระเศียรคล้ายหนามขนุน นล่องพระองค์แบบนักบวชไม่สวมเครื่องประดับ กรองจีวรห่มคลุม เปิดพระอุระ ตามลักษณะพุทธศิลป์แบบจีนประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง บนฐานบัว (ภาพที่ 46)

ภาพที่ 46 : พระประธาน 3 องค์ในวิหารหลักของวัดป่าเพ็ญจิณพรต

¹⁴ การสร้างพระพุทธรูปเรียงกัน 3 องค์มักพบได้บ่อยในพุทธศาสนาแบบมหายานซึ่งอาจสื่อความหมายได้เป็น

1. ตรีกาย คือพระพุทธเจ้ามี 3 กาย คือ สัมโภคกาย นิรมานกาย ธรรมกาย
2. ตรีกาล คือพระพุทธองค์ใน 3 ช่วงเวลา คือ อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธ อนาคตพุทธ
3. ซำป้อฮุกไฉ่ว คือ มีพระพุทธเจ้าสามกษัตริย์เป็นประธานอยู่ตรงกลาง ขนาบข้างซ้ายขวาด้วย พระอมิตาภะ พระโฆษะคุรุฯ ซึ่งทั้ง 3 ลักษณะเราจะแยกได้จากการแสดงปาง และวัตถุที่อยู่ในพระหัตถ์

¹⁵ เปเปอร์มาเช่ คือ การนำเอากระดาษผสมกับกาวหรือทาขาวเพื่อให้เป็นรูปแบบต่างๆ ส่วนมากจะมีการลงสีและทาแลคเกอร์ทับลงไปด้วยส่วนประติมากรรมเปเปอร์มาเช่ คือ กระบวนการสร้างสรรค์งานประติมากรรมกระดาษอัดที่ใช้กลวิธีในการหล่อ รูปจากการฉีกเศษกระดาษเป็นชิ้นเล็กๆ หรือเป็นแถบๆ แล้วนำ มาทากาวปิดทับหลายๆ ชั้นบนหุ่น หรือแม่พิมพ์ (อ้างจาก :

<http://cai.oas.psu.ac.th/~badul/01/42.pdf>, ศิลปะนิพนธ์ แผนกวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีการศึกษา 2556 ของ ฮาปเสาะ มาหะมะ, สืบค้นเมื่อ 9 ส.ค. 2559)

พระศากยมุณีที่ประทับตรงกลางนั้น (ภาพที่ 47) พุทธลักษณะโดยรวมเป็นรูปแบบพุทธศิลป์จีน องค์พระประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางบน พระเพลา ประสานกันอย่างหลวมๆ แสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีลูกแก้วกลมๆอยู่ โดยลูกแก้วทรงกลมนี้ทำจากแก้ว ซึ่งเป็นวัสดุคนละประเภทกับวัสดุที่ใช้สร้างองค์พระ

ภาพที่ 47 : พระพุทธเจ้าศากยมุณี (องค์กลางที่ประดิษฐานในวิหาร) วัดบำเพ็ญจินพรต

ทางด้านขวาของพระศากยมุณีคือ พระอมิตาภะพุทธเจ้า (ภาพที่ 48) ผู้เป็นพระบรมศาสดาแห่ง
 สุขาวดีโลกธาตุทิศตะวันตก มีพุทธลักษณะที่ไม่แตกต่างจากพระศากยมุณีที่ ประทับอยู่ตรงกลาง คือ องค์
 พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวหงาย ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์จีน ไม่
 สวมเครื่องประดับ ส่วนพระหัตถ์จะเป็นจุดที่ต่างกันคือพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอังสาขวาแสดงมุทรา
 แสดงธรรม พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีไม้แกะสลักเป็นรูปคล้าย
 ดอกบัว (ภาพที่ 49) ซึ่งแกะสลักขึ้นอย่างง่าย ๆ และไม่ได้ทำเป็นวัตถุชนิดเดียวกับองค์พระ อีกทั้งยังเป็น
 วัตถุคนละชนิดกับวัสดุที่ทำเป็นลูกแก้วทรงกลมที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ของพระศากยมุณี จึงไม่สามารถระบุ
 ได้ชัดเจนว่าวัตถุที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์นั้น ถูกสร้างขึ้นในคราวเดียวกับการสร้างองค์พระหรือไม่

ภาพที่ 48 : พระอมิตาภะ (องค์ด้านขวาของพระศากยมุณี)
 วัดป่าเพ็ญจินพรต

ภาพที่ 49 : ไม้แกะสลักรูปดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์
 พระอมิตาภะ วัดป่าเพ็ญจินพรต

ส่วนทางซ้ายของพระศากยมุณีคือพระไภษัชยคุรุฯ (เอี้ยะซือสุก) (ภาพที่ 50) พุทธลักษณะโดยรวมไม่แตกต่างจากพระศากยมุณีที่ประทับตรงกลางและพระอมิตาภะประทับด้านขวาของพระศากยมุณี โดยองค์พระพุทธรูปมีลักษณะตามแบบพุทธศิลป์จีน ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอังสาแสดงมุทราแสดงธรรม พระหัตถ์ขวาวนพระเพลา หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นบนฝ่าพระหัตถ์มีไม้แกะสลักรูปเจดีย์แปดเหลี่ยมแบบจีนซ้อนกัน 7 ชั้นที่เรียกว่า “เถะ”¹⁶ (ภาพที่ 51)

ภาพที่ 50 : พระไภษัชยคุรุฯ (องค์ด้านขวาของพระศากยมุณี)

¹⁶ เจดีย์ เถะ (T'a) หมายถึงหอสูง ลักษณะแบ่งเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นจะมีหลังคาอยู่โดยรอบ ซึ่งมีลักษณะคล้ายหอสูงของจีน ที่เคยมีมาก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้าสู่ประเทศจีน และเมื่อพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศจีน รูปแบบเจดีย์ที่เป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนาก็ได้เข้าสู่ประเทศจีนด้วย โดยมีรูปแบบในช่วงแรกคล้ายเจดีย์แบบอินเดียหรือแบบพุทธคยา แต่เมื่อพุทธศาสนาได้รับการยกย่องเป็นศาสนาประจำชาติ ช่างชาวจีนจึงได้ผสมผสานรูปแบบเจดีย์เข้ากับลักษณะของหอสูงที่เคยมีอยู่เดิม เกิดเป็นเจดีย์ในรูปแบบจีนที่เรียกว่า “เถะ”

ภาพที่ 51 : เจดีย์ไม้แกะสลักบนฝาพระหัตถ์ขององค์พระไภยชัยคุรุฯ วัดบำเพ็ญจินพรต

เจดีย์ไม้แกะสลักที่อยู่บนฝาพระหัตถ์ขององค์พระไภยชัยคุรุฯ นั้นพบว่าสร้างขึ้นจากวัสดุคนละชนิดกับที่ใช้สร้างองค์พระ อีกทั้งลักษณะของการวางบนฝาพระหัตถ์ ความลาดเอียงของฝาพระหัตถ์ ก็มีความเป็นไปได้ว่าน่าจะไม่ได้ทำขึ้นพร้อมกันในคราวเดียวกับการสร้างองค์พระ (ภาพที่ 51)

จากการสัมภาษณ์ พระปยุต ไม้ตรีภูม เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ที่วัดบำเพ็ญจินพรตนั้น ท่านได้ให้ข้อมูลว่า การสร้างพระประธานในวิหารหลักเป็นพระพุทธรูปเรียงกัน 3 องค์นั้นมีมาตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ซึ่งนอกจากวัดบำเพ็ญจินพรตแล้ว ยังมีวัดมังกรกมลาวาส วัดจีนประชาสโมสร วัดเทพพุทธาราม แต่ก็ไม่ได้เป็นแบบนี้ทุกวัดที่เป็นวัดจีน ส่วนวัดจีนอื่นๆก็จะมีเพียงพระพุทธรูปเจ้าสากยมุนี เป็นประธานอยู่ตรงกลางเพียงองค์เดียว เช่นวัดโพธิ์แมนคุณาราม วัดโพธิ์เย็น

ส่วนวัดอุที่วางบนฝาพระหัตถ์ทั้งของพระสากยมุนี พระอมิตาภะ และพระไภยชัยคุรุฯนั้น ท่านไม่แน่ใจว่ามีมาตั้งแต่เริ่มสร้างในคราวเดียวกันหรือไม่ แต่ท่านได้ให้ความเห็นว่าที่เป็นต้นแบบและเก่าแก่ที่สุดน่าจะเป็นที่วัดจีนประชาสโมสร ในเรื่องการแสดงวัตถุบนพระหัตถ์ของพระพุทธรูปเจ้าทั้ง 3 พระองค์¹⁷

¹⁷ จากการสำรวจและเก็บข้อมูลพบว่าในขณะที่ทีมวิจัยทำการเก็บข้อมูลนั้นที่วัดจีนประชาสโมสร พระประธานทั้ง 3 องค์นั้นปัจจุบันไม่มีวัตถุต่างๆวางบนฝาพระหัตถ์แล้ว

หลังจากที่พระอาจารย์สกลแห่ง ได้สร้างวัดบำเพ็ญจีนพรตขึ้นแล้ว พุทธศาสนมหายานแบบจีนก็มีผู้เลื่อมใสศรัทธามากขึ้น พระสงฆ์ฝ่ายจีนก็มีมากขึ้น พระอาจารย์สกลแห่งจึงคิดว่าควรขยายอารามให้พอเหมาะแก่จำนวนพระสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นเพื่อใช้ทำศาสนกิจ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลือกที่ตั้งวัดเนื้อที่ 4 ไร่ 18 ตารางวา โดยให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ร่วมกับพุทธศาสนิกชนชาวจีน เป็นผู้ดูแลและดำเนินการก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2414 เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ใช้ชื่อว่า “เล่งเน่ยยี่” (คำว่า “เล่ง” แปลว่า มังกร “เน่ย” แปลว่า ดอกบัว และ “ยี่” แปลว่า อาราม) เป็นอารามฝ่ายจีนิกายที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในช่วงเวลานั้นอีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการบริหาร ปกครอง คณะสงฆ์จีนิกาย และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้สถาปนา พระอาจารย์สกลแห่ง ขึ้นเป็นพระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนิกาย ดูแลบริหารปกครองพระสงฆ์จีนิกายในประเทศไทย ทั้งตำแหน่งปลัดซ้าย ปลัดขวา เพื่อช่วยบริหารปกครอง มีพัศดยศพร้อมสมณบริวารประกอบสมณศักดิ์ด้วย ถือเป็นการแสดงความเชื่อถือและยอมรับพุทธศาสนมหายานแบบจีนิกายอย่างสมบูรณ์ขึ้นในประเทศไทย นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานนามอย่างเป็นทางการของ “วัดเล่งเน่ยยี่” ว่า “วัดมังกรกมลาวาส”

สำหรับลักษณะสถาปัตยกรรมของวัดมังกรกมลาวาสนั้น มีการวางผังตามแบบสถาปัตยกรรมจีนพื้นถิ่นทางตอนใต้ ตามลักษณะแบบสกุลช่างแต้จิ๋ว ซึ่งเป็นหลักการวางผังตามแบบวัดพุทธศาสนิกายมหายานทั่วไป คือตัวอาคารจะวางผังล้อมลาน เรียกว่า “ซีเต๋ยมกิม” ส่วนการจัดวางวิหารเป็นลักษณะเหมือนวัดหลวงของจีนโดยมีวิหารจตุโลกบาล¹⁸ เป็นวิหารแรกหน้าประตูทางเข้าหลัก มีพระอุโบสถอยู่ตรงกลางด้านหลังอุโบสถมีวิหารบูรพาจารย์ ส่วนวิหารอื่นๆ อยู่ประกอบสมคูลซ้ายขวา กลุ่มอาคารทั้งหมดใช้อิฐและไม้เป็นโครงสร้างหลัก ส่วนโครงสร้างหลังคาอุโบสถและวิหารจตุโลกบาลแสดงโครงสร้าง ชื่อ กานตามแบบสกุลช่างแต้จิ๋วอย่างสวยงาม หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีนโบราณ มีการตกแต่งอาคารด้วยกระเบื้องตัดเป็นชิ้นเล็กๆ ประกอบเป็นลวดลายสิริมงคลตามความเชื่อแบบจีน และมีการวาดลวดลายและแกะสลักลวดลายพร้อมปิดทองอย่างสวยงาม นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมจีนทางตอนใต้แบบโบราณที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

¹⁸ ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 คือผู้ครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ ประกอบด้วย 1 ท้าวเวสสุวรรณหรือท้าวเวร ถือกระบองปกครองยักษ์ทางทิศอุดร (เหนือ) 2 ท้าววิรูปักษ์ ถือไม้พลองปกครองกุมภัณฑ์ทางทิศทักษิณ (ใต้) 3 ท้าวธตรฐ ถือองจักรปกครองคนธรรพ์ ทางทิศบูรพา (ตะวันออก) 4 ท้าววิรูปักษ์ ถือพระขรรค์ปกครองนาคระทางทิศปัจฉิม (ตะวันตก) ซึ่งทั้ง 4 องค์เป็นผู้รักษามนุษย์โลกจึงเรียกว่าท้าวจตุโลกบาล โดยเชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้มอบพระธรรมให้ท่านท้าวทั้ง 4 องค์รักษาไว้ จึงมีการสร้างรูปเคารพท้าวจตุโลกบาลไว้ (อ้างจาก : พระพุทธศาสนมหายาน, หน้า 424-425.)

พระพุทธรูปประธานในวิหารหลักของวัด สร้างเป็นพระประธาน 3 องค์ (ภาพที่ 52) เช่นเดียวกับที่วัดบำเพ็ญจินพรต คือตรงกลางประดิษฐานพระพุทธเจ้าศากยมุนี ส่วนด้านข้าง 2 พระองค์คือ พระอมิตายะ และพระโฆษะคุรุฯ สำหรับวัสดุที่ใช้ในการสร้างองค์พระก็เป็นวัสดุเดียวกับที่ใช้สร้างที่วัดบำเพ็ญจินพรต คือทำจากกระดาษอัดทาสีทอง (Paper Mache) ส่วนพุทธลักษณะของพระประธานทั้ง 3 องค์นี้มีความต่างไม่มากนักกับพระพุทธรูปที่วัดบำเพ็ญจินพรต คือพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย ขนาดเล็กคล้ายหนามขนุน พระเนตรเหลือบมองลงด้านล่าง ในส่วนพระพักตร์นี้มีความแตกต่างจากที่วัดบำเพ็ญจินพรตคือ ด้านบนของพระเศียรบริเวณพระอุษณิষะ มีการทำรัศมีเป็นเปลวเพลิงคล้ายพุทธศิลป์แบบไทยเพิ่มเติม องค์พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์ในนิคายมหายาน จีวรเรียบไม่มีลวดลาย ชายจีวรผูกเป็นปมไว้ด้านหลังกลางพระอุระ ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวหงาย เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง

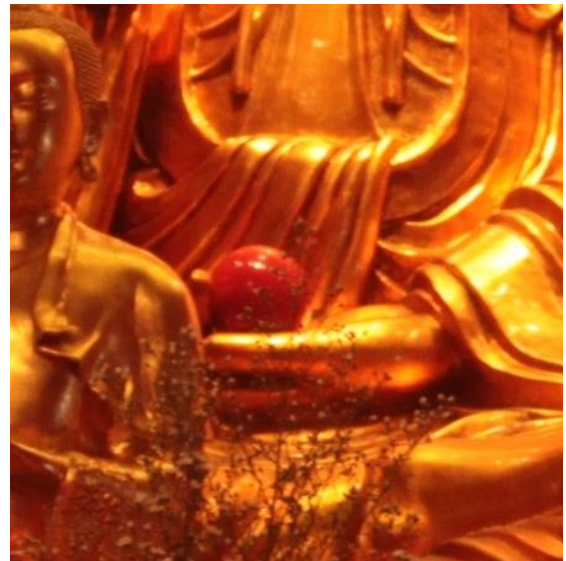

ภาพที่ 52 : พระประธาน 3 องค์ในวิหารหลักของวัดมังกรกมลาวาส

ส่วนพุทธลักษณะของพระศากยมุณี (ภาพที่ 53) ที่ประทับตรงกลางนั้น เป็นแบบพุทธศิลป์จีน พระหัตถ์ขวา แสดงมุทราแสดงธรรม พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มี วัตถุทรงกลมวางไว้ (ภาพที่ 54)

ภาพที่ 53 : พระศากยมุณี วัดมังกรกมลาวาส

ภาพที่ 54 : วัตถุทรงกลมบนฝ่าพระหัตถ์
พระศากยมุณี วัดมังกรกมลาวาส

สำหรับพระอมิตาภะ (ภาพที่ 56) ที่ประทับด้านขวาของพระศากยมุณี ที่วัดมิ่งกรกมลาวาส นี้ มีพุทธลักษณะส่วนใหญ่ไม่ต่างจากพระศากยมุณี มีเพียงลักษณะการแสดงมูทราเท่านั้น คือพระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลา แสดงมูทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุเป็นรูปดอกบัววางไว้ (ภาพที่ 55)

ภาพที่ 55 : พระหัตถ์แสดงมูทราสมาธิของพระอมิตาภะ
บนฝ่าพระหัตถ์ มีวัตถุทำเป็นดอกบัว วางไว้

ภาพที่ 56 : พระอมิตาภะ วัดมิ่งกรกมลาวาส

ส่วนด้านซ้ายของพระศากยมุนีคือองค์พระโภชัชชะคุรุฯ (ภาพที่ 57) องค์พระสร้างจากกระดาดอัด ทาสีทองเช่นเดียวกับวัสดุที่ใช้สร้างพระศากยมุนีและพระอมิตาภะ พุทธลักษณะที่สำคัญมีความใกล้เคียง กับพระประธานอีก 2 องค์ คือพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยมมีรัศมีเป็นเปลวเพลิง พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย ขนาดเล็ก ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์จีน ไม่สวมเครื่องประดับ องค์พระประทับ ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวหงาย พระหัตถ์ขวา วางแนบเป็นแนวยาวชิดพระวรกายตามแนวพระเพล่า ปลาย พระหัตถ์เสมอบริเวณพระขานู แสดงมุทราประธานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพล่า หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มี เจดีย์แปดเหลี่ยมแบบจีน ทำจากกระเบื้องดินเผา วางไว้ (ภาพที่ 58)

ภาพที่ 57 : พระโภชัชชะคุรุฯ วัดมังกรกมลาวาส

ภาพที่ 58 : การแสดงมุทราและเจดีย์ 8 เหลี่ยม บนฝ่าพระหัตถ์ของพระโภชัชชะคุรุฯ

จากวัสดุที่สร้างอีกทั้งพุทธลักษณะของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์ที่วัดบำเพ็ญจินพรตและวัด มังกรกมลาวาสนั้น มีความใกล้เคียงกันซึ่งน่าเป็นเพราะสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันและผู้อำหนดรูปแบบให้ สร้างก็คือพระอาจารย์สกลเห่งคนเดียว

หลังจากที่ พระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร(สกลเฮียง) ได้สร้างวัดบำเพ็ญจินพรตและวัดมังกรกมลาวาส ในราวปี พ.ศ. 2414 ทำให้พุทธศาสนิกชนชาวไทย - จีน มากขึ้น ซึ่งต่อมาราว พ.ศ. 2415 ชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราได้นิมนต์ พระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร(สกลเฮียง) ให้จาริกไปที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งพระอาจารย์ได้เดินทางไปพร้อมกับลูกศิษย์คนสำคัญ คือ หลวงจินคณาธิบดีจินพรต (กวยล้ง) ที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่ง ปลัดขาวจีนนิกายและเจ้าอาวาสองค์ที่ 2 ของวัดบำเพ็ญจินพรต ต่อจากพระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร(สกลเฮียง) จากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวฉะเชิงเทราพระอาจารย์ สกลเฮียง จึงได้ทำการสร้างวัดเล่งฮกยี่ขึ้นใน จังหวัดฉะเชิงเทรา ในช่วงปี พ.ศ.2449 และ ให้หลวงจินคณาธิบดีจินพรต(กวยล้ง) เป็นแม่งานผู้ดูแลการก่อสร้าง ส่วนความหมายของชื่อวัด “เล่งฮกยี่” นั้นหมายถึง “ มังกรวาสนา” หรือ “มังกรแห่งโชค” (“เล่ง”หรือ “เล้ง”ภาษาจีนหมายถึง มังกร “ฮก” หมายถึง โชคลาภ วาสนา ความมั่งมีศรีสุข ส่วน คำว่า “ยี่” แปลว่า อาราม) และเมื่อสร้างวัดเสร็จ หลวงจินคณาธิบดีจินพรต (กวยล้ง) ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดเล่งฮกยี่

ในปี พ.ศ. 2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรี เพื่อเปิดเส้นทางรถไฟสายตะวันออก กรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา ระหว่างทางได้แวะเยี่ยมวัดเล่งฮกยี่ และพระองค์ทรงพระราชทานเงินจำนวน 1 ชั่ง (ประมาณ 80 บาท) เพื่อบำรุงวัดพร้อมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อวัดเป็นภาษาไทยว่า “วัดจีนประชาสโมสร” อันมีความหมายว่า วัดแห่งนี้เป็นที่ชุมนุมของคนจีน (ภาพที่ 59)

ภาพที่ 59 : แผ่นป้ายแสดงชื่อวัดจีนประชาสโมสร ที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัด มีแผนผังโดยรวม คล้ายสถาปัตยกรรมจีนพื้นถิ่นทางตอนใต้ตามแบบวัดพุทธศาสนานิกายมหายานทั่วไป จากด้านหน้าที่เป็นซุ้มประตูทางเข้าแบบจีน ต่อด้วยวิหารทำวจุโลกบาล เช่นเดียวกับที่สร้างที่วัดมังกรกมลาวาส วิหารหลักที่อยู่ตรงกลางใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานเรียงกัน 3 องค์ (ภาพที่ 60) คือพระพุทธรูปเจ้าสากยมุนีประทับตรงกลาง ด้านขวาคือพระอมิตาภะและด้านซ้ายคือพระไภษัชยคุรุฯ เช่นเดียวกับวัดมังกรกมลาวาสและวัดบำเพ็ญจินพรต ซึ่งพระประธานทั้ง 3 องค์นี้ จากการสอบถามรักษากรท่นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (พระอาจารย์เย็นจุ่ง) ท่านได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่านเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ว่า พระประธานทั้ง 3 องค์ในวิหารนั้น ทำจากกระดาษทาสีทอง (paper Mache) นำมาจากเมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน พร้อมทั้งพระอรหันต์ 18 องค์ ที่ใส่ไว้ในตู้ด้านข้างของวิหารก็ทำจากกระดาษอัดทาสีทองและนำมาจากประเทศจีนเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 60 : พระประธาน 3 องค์ทำจากกระดาษอัดทาสีทองนำมาจากเมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน

พระประธานทั้ง 3 องค์ ที่ประทับเรียงกันเช่นเดียวกับที่วัดมังกรกมลาวาส และวัดบำเพ็ญพรตจีน แต่ต่างกันที่บนฝ่าพระหัตถ์ ของพระประธานทั้ง 3 องค์ ที่วัดจีนประชาสโมสรนี้ ไม่มีการวางวัตถุใดๆไว้¹⁹ เช่นที่ 2 วัดที่สร้างมาก่อนหน้า ส่วนพุทธลักษณะของพระประธานทั้ง 3 องค์ มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเกศาขมวดเป็นปมคล้ายหนามขุนน พระเนตรเหลือบมองลงด้านล่าง องค์ พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวหงาย เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง ครองจีวรห่มคลุมแบบการ ครองจีวรของพระสงฆ์จีนในนิกายมหายาน แต่มีการแตกต่างกันเล็กน้อยในส่วนของริ้วชายจีวร ไม่สวม เครื่องประดับ พระประธานที่ประทับที่ตรงกลาง (พระศากยมุนี) พระหัตถ์ขวายกขึ้นข้างพระวรกายเสมอ พระอุระทำมุทราแสดงธรรม พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาฝ่าพระหัตถ์คว่ำลงปลายพระหัตถ์เสมอพระชานุ (ภาพที่ 61)

ภาพที่ 61 : พระประธานองค์กลาง(ศากยมุนี) วัดจีนประชาสโมสร

¹⁹ การที่พระประธานที่วัดจีนประชาสโมสรนี้ไม่มีวัตถุวางบนฝ่าพระหัตถ์ อาจหมายถึงตัวแทนของ ตรีกาล คือ อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธ และอนาคตพุทธตามความเชื่อของพุทธศาสนาของจีนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง

สำหรับพระประธานที่ประทับด้านขวาของพระประธานองค์กลาง(พระอมิตาภะ) (ภาพที่ 62) โดยพุทธลักษณะที่เช่นเดียวกับพระประธานองค์กลาง แต่พระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างวางซ้อนประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ ไม่มีการสร้างหรือวางวัตถุใดบนฝ่าพระหัตถ์ แต่มีถุงผ้าบรรจุของหอมมงคลวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 63)

ภาพที่ 62 : พระประธานองค์ด้านขวาของ
พระประธานองค์กลาง
วัดจีนประชาสโมสร จ.ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 63 : พระหัตถ์แสดงมุทราสมาธิ มีถุงใส่ของมงคลวางบนฝ่าพระหัตถ์พระประธานองค์ด้านขวาของ

ส่วนด้านซ้ายของพระประธานองค์กลาง (ภาพที่ 64) คือพระไภษัชยคุรุฯ มีพุทธลักษณะโดยรวมไม่แตกต่างจากอีก 2 องค์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น องค์พระทำตามคัมภีร์มหานุรุธลักษณะ 32 ประการ พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเกศาขมวดเป็นปมคล้ายหนามขนุน พระเนตรเหลือบมองลงด้านล่าง ครองจีวรห่มคลุมแบบพุทธศิลป์จีน มีเพียงการแสดงสัญลักษณ์ด้วยพระหัตถ์ (มุทรา) ที่ต่างกัน โดยพระประธานองค์ซ้ายนี้ พระหัตถ์ขวายกขึ้นข้างพระวรกายเสมอพระอุระ ทำมุทราคลายปางแสดงธรรม ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา ฝ่าพระหัตถ์คว่ำลงปลายพระหัตถ์เสมอพระชานุ บนพระเพลาไม่มีการสร้างวัตถุสัญลักษณ์ใดๆ ที่เป็นลักษณะทางประติมานวิทยาางไว้

ภาพที่ 64 : พระประธานองค์ด้านซ้ายของพระประธานองค์กลาง(พระไภษัชยคุรุฯ) วัดจีนประชาสโมสร

จากการสัมภาษณ์รักษาการท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (พระอาจารย์เย็นจุ่ง) เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ท่านได้ให้ข้อมูลว่า พระประธานทั้ง 3 องค์ในวิหารหลัก แม้ไม่มีสร้างสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์บนฝ่าพระหัตถ์ แต่ยังถือว่าพระประธานทั้ง 3 องค์นั้นคือ พระอมิตาภะ พระศากยมุนีและพระไภษัชยคุรุฯ

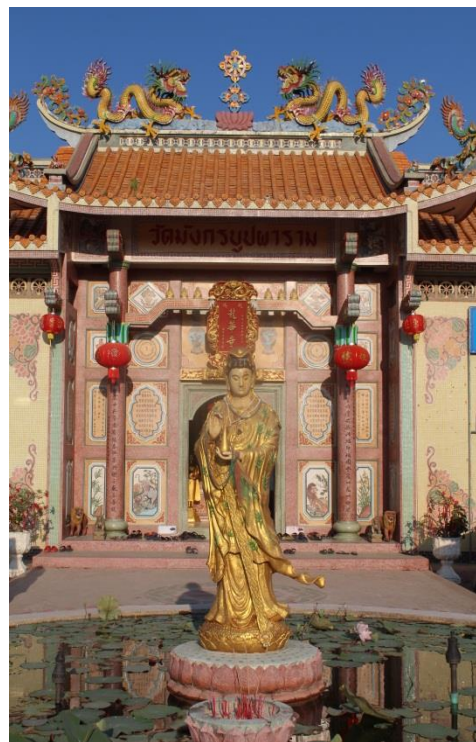
บริเวณด้านหลังของวิหารพระประธาน ทางด้านขวามือ ติดกับวิหารเทพเจ้าให้สัตว มีวิหารที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และมีการสร้างพระพุทธรูป ที่มีลักษณะพระพักตร์เป็นค่อนข้างกลม มีอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนง กรองจีวรห่มเฉียง ขายจีวรด้านหนึ่งมาคลุมไว้บริเวณอังสาขวา คล้ายการกรองจีวรของพระสงฆ์จีน จีวรมีสีฟ้า (วรรณะของพระไภษัชยคุรุฯ เป็นสีฟ้า) ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว พระหัตถ์ขวาวางพาดเสมอพระขานู หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นตามลักษณะมูทราประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายผอบ (หม้อยา) วางไว้ ลักษณะทางประติมานวิทยาโดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะหมายถึงพระไภษัชยคุรุฯ (ภาพที่ 65)

ภาพที่ 65 : พระไภษัชยคุรุฯ วัดจีนประชาสโมสร ประดิษฐานบริเวณวิหารน้อยหลังวิหารพระประธาน

หลังจากที่พระอาจารย์จันทะสมาธิวัตร (สกลเหียง) ได้สร้างและเผยแผ่ความเชื่อในพุทธศาสนาแบบจีนิกายในประเทศไทยมาระยะหนึ่ง ท่านจึงมีความตั้งใจตามคติความเชื่อในเรื่องมังกรจีนที่ว่า มังกรจะประกอบด้วยส่วนหัว ส่วนตัว(หรือท้อง) และส่วนหาง ซึ่งพระอาจารย์จันทะสมาธิวัตร (สกลเหียง) ได้จัดสร้างไปแล้ว 2 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) อยู่ที่เยาวราช ซึ่งถือเป็นส่วนหัวมังกร วัดที่ 2 คือวัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) อยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งถือเป็นส่วนท้องมังกร และจากการที่ท่านได้จาริกมาที่จังหวัดจันทบุรี ช่วงปี พ.ศ. 2417 จึงคิดที่จะสร้างส่วนของหางมังกรขึ้นที่จังหวัดจันทบุรีนี้ แต่ท่านอาจารย์ก็มรณภาพไปก่อนที่วัดจะสร้างเสร็จ หลวงจินคณาณัติจินพรต (กวยเล้ง) ศิษย์ของท่านที่เคยร่วมสร้างวัดจีนประชาสโมสร มาด้วยกัน จึงได้ดำเนินการต่อ แต่ท่านก็มรณภาพลงเช่นกัน จึงทำให้โครงการสร้างวัดส่วนหางมังกรได้หยุดชะงักลง จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2508 มีพระเจตชฎา หรือ พระเย็นฮ้าง ศิษย์ของท่านพระมหาคณาจารย์จันทะสมาธิวัตร(โพธิ์แจ้ง) ต้องการสืบสานเจตนารมณ์การก่อสร้างวัดหางมังกร ของพระอาจารย์สกลเหียง ด้วยความร่วมมือของผู้มีจิตศรัทธา ความร่วมแรงร่วมใจของพุทธศาสนิกชนหลายฝ่าย ได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์วัดมังกรบุปผารามขึ้นใหม่ แต่พระเย็นฮ้างมรณภาพลงก่อนในปี พ.ศ. 2518 พระมหาคณาจารย์จันทะสมาธิวัตร(โพธิ์แจ้ง) ได้มอบต่อให้หลวงจินคณาณัติจินพรต (เย็นบุญ) เจ้าอาวาสวัดทิพย์วารีวิหาร ดูแลงานการก่อสร้างวัดต่อ จนสำเร็จจุล่ง ใน พ.ศ. 2520 ทางคณะสงฆ์ จึงได้ดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมาตามระเบียบกฎหมาย และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานวิสุงคามสีมาวัดมังกรบุปผาราม ในวันที่ 15 มกราคม 2557

วัดมังกรบุปผาราม มีชื่อภาษาจีนว่า "เล้งฮ้วย" มีความหมายคือ "เล้ง" แปลว่ามังกร "ฮ้วย" แปลว่า ดอกไม้ "ฮ้วย" แปลว่าวัด รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดนี้แสดงถึงการผสมผสานอย่างกลมกลืน ระหว่างพุทธศิลป์ไทยกับพุทธสถาปัตยกรรมจีนภาคใต้ แผนผังโดยรวมคล้ายคลึงกับวัดมังกรกมลาวาส และวัดจีนประชาสโมสร แม้เวลาที่เริ่มสร้างจะห่างกันประมาณ 80 ปี แผนผังเป็นสี่เหลี่ยมมีพระอุโบสถอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยอาคารต่างๆ อยู่ในแนวสี่เหลี่ยมล้อมรอบ ด้านหน้าก่อนถึงซุ้มประตูทางเข้า ทำเป็นวงเวียนน้ำพุอยู่ด้านหน้า กลางน้ำพุประดิษฐานพระโพธิสัตว์กวนอิมยืนบนฐานบัว (ภาพที่ 66)

ภาพที่ 66 : ประติมากรรมพระโพธิสัตว์กวนอิมกลางวงเวียนน้ำพุ

ถัดจากซุ้มประตูทางเข้าเป็น วิหารทำวตุโลกบาลที่ส่วนด้านในเป็นห้องโถงโล่ง ตรงกลางเป็นที่ประดิษฐานพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ (หมี่เล็กผ่อสัก) หรือพระอนาคตพุทธ ที่มุมห้องโถงทั้ง 4 มุม มีประติมากรรมทำวตุโลกบาลทั้ง 4 ทิศ (ซึ่งได้תינגอวัง) ด้านหลังของพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ทำเป็นที่ประดิษฐานของพระเวทโพธิสัตว์ (อู่ย้อผ่อสัก) ชาวจีนเชื่อว่า เป็นเทพธรรมपालผู้ปกป้องดูแลพระศาสนา แต่งกายคล้ายนักรบจีน และถือคทา

ส่วนของพระอุโบสถหลักที่อยู่ตรงกลางของหมู่อาคารที่สร้างตามสถาปัตยกรรมแบบจีน มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าสองทาง ด้านในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน 3 องค์ (ภาพที่ 67) ประทับเรียงกัน โดยข้อมูลของทางวัดระบุว่า องค์ที่ประดิษฐานตรงกลางคือพระศากยมุนีพุทธเจ้า องค์ด้านขวาของพระประธานองค์กลางคือพระอมิตาภะ ส่วนองค์ด้านซ้ายของพระประธานองค์กลางคือพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าผู้เป็นครูแห่งยารักษาโรค

ภาพที่ 67 : พระประธาน 3 องค์ในพระอุโบสถของวัดมังกรบุนพาราม จังหวัดจันทบุรี

พุทธลักษณะที่สำคัญของพระประธานทั้ง 3 องค์นั้น คือองค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่นมีพระอุษณิষะ พระกรรณยาว มีพระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนงทั้งสองข้าง เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็กติดพระเศียรคล้ายหนามขนุน พระพักตร์ค่อนข้างกลม จลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุม เปิดพระอุระชายจีวรผูกเป็นปมไว้ด้านหลังบริเวณกลางพระนาภี ตามลักษณะพุทธศิลป์จีน ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลาแสดงมูทราสมาธิ มีวัตถุทำจากแก้วเจียรนัยวางบนฝ่าพระหัตถ์ ซึ่งต่างกันในแต่ละพระองค์ พระประธานองค์กลาง(พระศาขมุนี) บนฝ่าพระหัตถ์ทางวัดได้นำลูกแก้วทรงกลมวางไว้ (ภาพที่ 68-69.)

ภาพที่ 68 : พระประธานองค์กลาง(พระศาขมุนี)
วัดมังกรบรพาราม จ.จันทบุรี

ภาพที่ 69 : ลูกแก้วทรงกลมบนฝ่าพระหัตถ์
พระศาขมุนี
วัดมังกรบรพาราม จ.จันทบุรี

ส่วนพระพุทธรูปประธานองค์ด้านขวาของพระประธานองค์กลาง (พระอมิตาภะ) ทางวัดได้นำไม้แกะสลักเป็นวัตถุลอยดอกบัววางไว้ บนฝ่าพระหัตถ์ ซึ่งเป็นวัสดุที่ต่างจากอีก 2 องค์ (ภาพที่ 70-71)

ภาพที่ 70 : ประธานองค์ด้านขวาของพระประธานองค์กลาง (พระอมิตาภะ)
วัดมังกรกนูปาราม จ.จันทบุรี

ภาพที่ 71 : พระอมิตาภะ มีดอกบัว
ไม้แกะสลักวางบนฝ่าพระหัตถ์

ส่วนด้านซ้ายของพระประธานองค์กลาง ประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ (ภาพที่72) พุทธลักษณะเหมือนกับพระประธานอีก 2 องค์ (พระศากยมุนี และพระอมิตาภะ) มีเพียงวัตถุที่วางบนพระหัตถ์ที่ทางวัดนำแก้วเจียรนัยรูปเจดีย์แปดเหลี่ยมแบบจันทราว (ภาพที่73)

ภาพที่ 72 : พระไภษัชยคุรุฯ ประทับด้านซ้ายของพระประธานองค์กลาง
วัดมังกรบรพาราม จ.จันทบุรี

ภาพที่ 73 : เจดีย์แก้วเจียรนัยแปดเหลี่ยม
บนฝ่าพระหัตถ์ พระไภษัชยคุรุฯ
วัดมังกรบรพาราม

จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ของทางวัดคุณลุงเล็ก อายุ 68 ปี (ภาพที่ 74) ท่านได้ให้ข้อมูลว่า วัดนี้เมื่อแรกสร้างนั้นมีการสร้างพระประธานที่อยู่ตรงกลางเพียงองค์เดียว ซึ่งท่านกล่าวว่าน่าจะเป็นความเชื่อที่ได้รับมาจากวัดโพธิ์แมน จากนั้นถึงก่อนมีการสร้างพระพุทธรูปที่อยู่ด้านข้างพระศากยมุนีขึ้นที่ละองค์ จนครบ 3 องค์ ส่วนพระพุทธรูปด้านข้างนั้นจะสร้างขึ้นตามความเชื่อว่าเป็นพระอมิตาภะกับพระโกษชัยคุรุฯ หรือไม่ คุณลุงเล็กไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัด กล่าวได้เพียงแต่ว่าวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นั้น ไม่ได้มีอยู่พร้อมกันตั้งแต่แรกสร้างองค์พระ และไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าเริ่มมีขึ้นเมื่อใด ท่านให้ข้อมูลได้เพียงว่า วัตถุต่างๆ ที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นั้น มีการเปลี่ยนอยู่หลายครั้ง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2560)

ภาพที่ 74 : คุณลุงเล็ก เจ้าหน้าที่ของทางวัดผู้เป็นคนในท้องที่และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างวัดตั้งแต่เริ่มต้น

เมื่อพุทธศาสนamahayanaแบบจีนิกายได้เจริญและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในประเทศไทย ก็มีผู้เลื่อมใสและเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนamahayanaแบบจีนิกายมากขึ้น ในจำนวนผู้เลื่อมใสเหล่านั้นก็มีพระอาจารย์ตักฮี้ที่เดิมเป็นนักบวชในลัทธิเต๋า ก็ได้ออกบวชโดยมีพระอาจารย์จีนวังสมาธิวัตร (กวยหงอ) เจ้าคณะใหญ่จีนิกายแห่งประเทศไทยรูปที่สอง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ตักฮี้หลังจากบวชแล้วก็ได้ศึกษาธรรมอยู่ที่วัดมังกรกมลาวาส จากความเคร่งครัดและจริยวัตรที่งดงาม ท่านอาจารย์ตักฮี้จึงได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งวัดจีนประชาสโมสรและเมื่อท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระอาจารย์จีนวังสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนิกายรูปที่ 5 พระอาจารย์ตักฮี้ได้ครองวัดอยู่ระยะหนึ่ง จึงออกจาริกแสดงธรรมโปรดชาวพุทธตามจังหวัดต่างๆ เรื่อยมาจนถึงจังหวัดชลบุรีซึ่งพุทธศาสนิกชนที่จังหวัดชลบุรีได้เห็นจริยวัตรที่งดงามของพระอาจารย์ต่างพากันเลื่อมใสและได้รวมกันถวายที่ดินประมาณ 20 ไร่เพื่อสร้างวัดและนิมนต์ให้ท่านจำพรรษาที่วัดนี้ ต่อมาจึงตั้งชื่อวัดดังกล่าวเป็นภาษาจีนว่าวัด “เชียนสุคยี” เพื่อระลึกถึงความเชื่อในลัทธิเต๋า ที่มีความเชื่อในเรื่องเซียนหรือเทพที่ท่านได้ศึกษามาก่อนบวชในพุทธศาสนา ในวิหารพระรัตนตรัยมีแผ่นป้ายไม้แกะสลัก ซึ่งบันทึกโดยมหาอำมาตย์ตรี พระยาพิพัฒนธนากร ได้จารึกไว้ว่าวัดนี้สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2480 ช่วงบั้นปลายชีวิตของท่านพระอาจารย์ตักฮี้ ท่านได้เกิดเจ็บป่วยเนื่องจากความชราภาพ พระอาจารย์เชียงหัง เจ้าอาวาสวัดจีนประชาสโมสร จึงได้นิมนต์ท่านกลับวัดจีนประชาสโมสรเพื่อจะทำการรักษาอาการเจ็บป่วย และไม่นานท่านอาจารย์ตักฮี้ได้ดับขันธ ท่านพระอาจารย์เชียงหัง เจ้าอาวาสวัดจีนประชาสโมสร ได้ทำหน้าที่รักษาการเจ้าอาวาสและดูแลวัดเทพพุทธาราม ระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังท่านพระอาจารย์เชียงหัง ได้รับการสถาปนาเป็น พระอาจารย์จีนวังสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนิกาย องค์ที่ 5 จึงได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดมังกรกมลาวาส ที่เยาวราช โดยมีพระภิกษุเชียงก่วย เชียงกี มาดูแลชั่วคราว ต่อมาท่านได้ขอลาออกจากตำแหน่ง วัดเชียนสุคยีจึงได้เลื่อมโทรมลง

จนมาถึงยุคพระเดชพระคุณพระมหาคุณอาจารย์ชั้นธรรมสมาธิวัตรฯ (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนิกาย รูปที่ 6²⁰ เมื่อท่านกลับมาเมืองไทยท่านได้ฟื้นฟูพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในประเทศไทยจนเป็นปึกแผ่นและเจริญรุ่งเรือง พร้อมได้ทำการบูรณะฟื้นฟูวัดเชียนสุคยีและให้วัดดังกล่าวยึดถือวัตรปฏิบัติและสืบทอดคำสอนจากนิคายมนตรายานของทิเบต นับจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

²⁰ พ.ศ. 2484 ท่านเดินทางไปทิเบตเพื่อศึกษาวิชชากับนอรา รินโปเช (Nora Rinpoche) และเดินทางกลับประเทศไทยในปี พ.ศ.

2490 ได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าอาวาสวัดมังกรกมลาวาสและเจ้าคณะใหญ่จีนิกายในปี พ.ศ. 2497

สถาปัตยกรรมของวัดเทพพุทธารามนั้นมีแผนผังการสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมจีน คือเรียงตัวตามแนวแกนเป็นวิหาร 3 หลัง จากซุ้มประตูทางเข้าด้านหน้าเป็นวิหารทำวตุโลกบาล ตรงกลางเป็นพระอุโบสถ ด้านในสุดจะเป็นวิหารบูรพาจารย์ ซึ่งวัดเทพพุทธารามนี้มีรูปแบบที่สร้างขึ้นจากการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมแบบจีนกับแบบทิเบต เห็นได้จากการมีการใช้วัชรสัญลักษณ์เป็นเสมาหิน หรือบริเวณหลังคาวิหารบริเวณประตูทางเข้าด้านหน้าที่เป็นอิทธิพลจากทิเบต (ภาพที่ 75)

ภาพที่ 75 : วิหารบริเวณประตูทางเข้าด้านหน้า วัดเทพพุทธาราม แสดงรูปแบบผสมผสานระหว่างศิลปะจีนและศิลปะทิเบต

จากซุ้มประตูด้านหน้าที่เป็นที่ตั้งของวิหารทำวตุโลกบาลแล้ว ถัดมาด้านในเป็นวิหารพระพุทเจ้า 3 องค์ (ตรีกาย) ^{๒๑} (ภาพที่ 76) โดยพุทธลักษณะที่สำคัญของพระประธานทั้ง 3 องค์มีความคล้ายคลึงกัน เช่นพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยม เม็ดพระศกเล็ก สันติพระเศียรคล้ายหนามขนุน พระเนตรมองลงต่ำ ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์จีน ชายจีวรผูกเป็นปมอยู่ด้านหน้าบริเวณกลางพระอุระ จีวรเรียบไม่มีลวดลาย ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง บนฐานบัวทรงพระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ ส่วนวัตถุที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ของพระประธานแต่ละองค์นั้นจะต่างกันไป^{๒๒}

21 จากการสอบถามพระอาจารย์โชติกร อัครวาทินทิพย์ พระผู้ดูแลที่วัดเทพพุทธาราม ได้กล่าวว่าพระพุทธรูป 3 องค์นี้คือพระพุทเจ้าตามคติมหายาน 3 องค์(ตรีกาย) ที่หมายถึงอดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธและอนาคตพุทธ

22 นอกจากนั้นจากการสืบค้นรูปภาพเก่าใน พ.ศ. 2555 พบว่า พระประธานทั้ง 3 องค์ ยังไม่ปรากฏการมีวัตถุต่าง ๆ บน พระหัตถ์ของพระประธานทั้ง 3 องค์ (ภาพที่ 77) นอกจากนั้นรายการวิถีไทย วิถีพุทธ ตอน วัดเทพพุทธาราม เผยแพร่เมื่อ 24 พ.ย. 2559 ภาพพระประธานดังกล่าวก็ยังไม่มีการวางวัตถุต่าง ๆ บนพระหัตถ์ของพระประธานทั้ง 3 องค์ เช่นกัน

(<https://www.youtube.com/watch?v=9BqhzUDTe3A> สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2559)

ภาพที่ 76 : พระประธาน 3 องค์ วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี

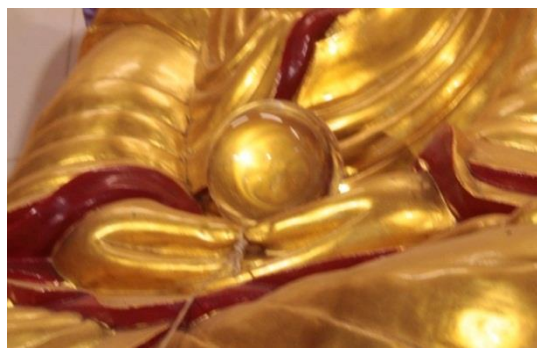
(ภาพจากการสำรวจและเก็บข้อมูลของทีมผู้วิจัยเมื่อ 16 กันยายน 2559)

ภาพที่ 77 : พระประธาน 3 องค์ ไม่มีวัดดูต่างๆ บนฝ่าพระหัตถ์ วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี

ที่มาของภาพ : <http://www.weekendhobby.com/camp/webboard/Question.asp?ID=8084>

โดยพระประธานองค์กลาง (พระศากย
ในพระหัตถ์จะลูกแก้วทรงกลมวางไว้ (ภาพที่ 78-

มุนี)

79)

100

องค์ที่อยู่ด้านขวาของพระศากยมุณี (พระอมิตาภะ) ในพระหัตถ์จะมีแก้วเจียรนัยคล้ายดอกบัว วางไว้ (ภาพที่ 80-81) ส่วนองค์ที่อยู่ด้านซ้ายของพระศากยมุณี (พระโฆษชยคุรุฯ) ในพระหัตถ์จะมีเจดีย์แบบจีนทำจากแก้วเจียรนัยวางไว้ (ภาพที่ 82-83)

ภาพที่ 78-79 : พระประธานองค์กลาง (พระศากยมุณี)

บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุ ทำจากแก้วทรงกลมวางไว้

ภาพที่ 80-81 : พระประธานองค์ด้านขวาของพระศากยมุณี มีแก้วเจียรนัยรูปดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์

ไภยชัยคุรุฯ ประทับด้านซ้าย
องค์กลาง

ภาพที่ 82 : พระ
ของพระประธาน

วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี

เจดีย์แบบจีนทำ
บนฝ่าพระหัตถ์ ของพระไภยชัยคุรุฯ

ภาพที่ 83 : วัดถูรูป
จากแก้วเจียรนัยขาว

การสร้างพระประธานในวิหารพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ที่มีพุทธลักษณะทั้งพระพักตร์ การครองจีวร รวมถึงการแสดงมุทราที่เหมือนกัน อาจเกิดจากความเชื่อแต่แรกสร้างพระประธาน 3 องค์ที่วิหารนี้ หมายถึง พระพุทธเจ้า 3 พระองค์ในความหมายตรีกาย (อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธ และอนาคตพุทธ) ตามความเชื่อใน

พุทธมหายานแบบจีนที่มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหรือได้รับแนวคิดความเชื่ออื่น มาผสมจึงเกิดการสร้างเพิ่มเติมในวัตถุที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ของพระประธานทั้ง 3 องค์

นอกจากนั้นในวิหารพระพุทธเจ้า 3 องค์นี้ ที่ด้านหน้าพระประธานทางวัดยังมีการจัดตั้งรูปเคารพ พร้อมมีป้ายบอกชัดเจนว่าเป็นพระโภษชยคุรุฯ พร้อมบริวารของพระองค์อยู่ด้านข้าง (ภาพที่ 84) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วัดนี้ได้เกิดความเชื่อในการนับถือและบูชาพระโภษชยคุรุฯ ขึ้นในชั้นหลังจึงมีการประดิษฐานรูปเคารพของพระองค์เพิ่มเติมไว้ด้านหน้าของพระประธาน

พระ
พร้อม
พระ

พระจันทรประภา
โพธิสัตว์

พระโภษชยคุรุไวฑูรย์ประภา
ตถาคต

พระสุริยประภา
โพธิสัตว์

ภาพที่ 84 :

โภษชยคุรุฯ
บริวารหน้า
ประธานใน

วิหารพระพุทธเจ้า 3 พระองค์

วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี

หลังจากที่พระมหาคณาจารย์จีนธรรมวิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) ได้ทำการบูรณะวัดเทพพุทธาราม จนแล้วเสร็จ ทำให้พุทธศาสนมหายานแบบจีนนิกาย ได้รับการยอมรับเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน ชาวจีนในจังหวัดชลบุรี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านในอำเภอศรีราชาจึงได้สร้างวัดแบบจีนนิกายขึ้น

อีกแห่งในจังหวัดชลบุรี ชื่อวัดโพธิ์ตัดาราม หรือ “โผเต็กยี่” เมื่อสร้างเสร็จ พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มหาเถร) ก็ได้เป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดนี้ โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัดนี้ก็มีแผนผังแบบวัดจีนนิกายทั่วไปคือ ด้านหน้ามีซุ้มประตูทางเข้าแบบจีน ถัดจากซุ้มประตูเป็นลานกว้างที่มีระเบียบใช้ประดิษฐานพระพุทธรูป มีวิหารทำจตุโลกบาลทั้ง 4 อยู่ด้านหน้าทางเข้าวิหารพระประธาน ส่วนวิหารพระประธานนั้นประดิษฐานพระศากยมุนีไว้องค์เดียว เช่นเดียวกับการสร้างพระประธานองค์เดียวของวัดโพธิ์แมนคุณาราม

แต่ในบริเวณระเบียบของวัดมีการนำรูปเคารพที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระกริ่งจีนมาประดิษฐานไว้ (ภาพที่ 85) ซึ่งมีพุทธลักษณะคือพระพักตร์สี่เหลี่ยม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ พระเนตรเป็นเส้นเฉียงขึ้นด้านข้าง ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา ไม่มีเครื่องประดับ ขอบจีวรทำเป็นไข่ปลาเรียงกัน ประทับขัดสมาธิเพชร บัวฐานบัวพระหัตถ์ขวาวางไว้บริเวณพระชานุด้านขวา คล้ายมูทรามารวิชัย พระหัตถ์

ซ้ายวางหงายบนพระเพลา ในฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทรงกรวยคล้ายหม้อยาในพุทธลักษณะแบบพระกริ่งจีน

จากการสอบถามพระสงฆ์และผู้ดูแลวัด ไม่มีผู้ที่สามารถให้คำตอบได้ชัดเจนว่า พระพุทธรูปองค์นี้ได้มาจากที่ไหนและสร้างขึ้นเมื่อไหร่ แต่น่าจะไม่ใช่พระพุทธรูปที่มีอยู่ตั้งแต่สร้างวัด เนื่องจากพระพุทธรูปที่อยู่ที่ระเบียบส่วนใหญ่ จะมีผู้นำมาบริจาคหรือสร้างเพิ่มในภายหลัง

ภาพที่ 85 : พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระกริ่งจีน
ประดิษฐานบริเวณระเบียบด้านหน้าวัดโพธิ์ตัดาราม

นับตั้งแต่มีวัดจีนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ภิภุจินบางรูปได้ทำการสร้างสำนักสงฆ์อยู่กระจัดกระจายทั่วไปในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ ที่มีชุมชนขนาดใหญ่ของชาวจีน เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในการจัดตั้งคณะสงฆ์และวัดพุทธศาสนาแบบจีนนิกาย สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภณเถระ) แห่งวัดเบญจมบพิตร ผู้เป็นสังฆนายก จึงได้มีพระบัญชาแต่งตั้งพระเถระฝ่ายจีนนิกาย ขึ้นเป็น

คณะกรรมการสงฆ์จีนิกายในพ.ศ. 2497 มีพระอาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ้ง) เป็นประธานเพื่อ
อำนวยการปกครองดูแลวัด และสำนักสงฆ์จีนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบและพระวินัยต่างๆ มีระเบียบ
การบรรพชาอุปสมบทในฝ่ายสงฆ์จีนิกายขึ้น ซึ่งแต่เดิมพระสงฆ์ จีนล้วนอุปสมบทมาจากประเทศจีน
ทั้งสิ้น เพราะที่ประเทศไทยไม่มีสิมามณฑลอันชอบด้วยวินัยนิยมตามคตินิยมของพุทธศาสนาหายานแบบจีน
นิกาย ดังนั้นจึงมีแต่การบรรพชาสามเณรในไทยได้เท่านั้น

ในช่วงเวลานี้การสร้างวัดจีนต่างๆ มักนิยมสร้างพระศากยมุณีเป็นประธานในพระวิหารหลักหรือใน
พระอุโบสถเพียงองค์เดียว เช่นวัดเมตตาคุศล²³ วัดโพธิ์เย็น²⁴ วัดโพธิ์แมนคุณาราม²⁵

จากการสร้างวัดโพธิ์เย็น ขึ้นที่ตลาดลูกแก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดกาญจนบุรี และเป็นวัดจีนวัดแรก
ในประเทศไทย ที่ให้การอุปสมบทให้กับผู้ที่ต้องการอุปสมบทในจีนิกาย ทำให้พุทธศาสนาแบบจีนิกาย
ได้รับการยอมรับและเป็นที่นับถือกันมากขึ้น จนในปี พ.ศ. 2537 พระอาจารย์เย็นหมง วัดโพธิ์เย็น ได้ออก
ธุดงค์มาอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดกาญจนบุรี ท่านจึงหารือกับญาติโยมในพื้นที่และได้รับการสนับสนุนจึง
ทำการสร้างวัดขึ้นตามความเชื่อของพุทธศาสนาแบบจีนิกาย ผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิเต๋า โดยมีชื่อ
ในภาษาจีนว่า "ฉือปุยซัวผู้ทิ่เซียมยี่" หรือวัดเมตตาธรรมโพธิญาณ โดยภายในวัดมีการสร้างอาคารต่างๆที่
แสดงการผสมผสานของพุทธศิลป์แบบไทย พุทธศิลป์แบบจีน และพุทธศิลป์แบบทิเบต โดยสร้างเป็นอาคาร
ไม้ทั้งหลังเช่น วิหาร 60 ราศี (เกี่ยวกับ 5 ธาตุๆละ 12 ราศีรวม 60 ราศี) มหาวิหารโพธิสัตว์กวนอิม ซึ่งใช้
ประดิษฐานพระโพธิสัตว์กวนอิม ที่แกะสลักจากไม้ทั้งต้น และอาคารที่สำคัญที่สุดคือศาลาโพธิญาณเฉลิม
พระเกียรติหรือศาลาเมตตาธรรมโพธิญาณใช้ประดิษฐาน“ซำป้อฮุกโจ้ว” ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้า 3 พระองค์
คือ อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธ และอนาคตพุทธ (ภาพที่ 86.)

²³ เดิมเป็นศาลเจ้ามาก่อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 และได้รับการบูรณะพร้อมยกฐานะเป็นวัดสังกัดจีนิกายในปี พ.ศ. 2506 แต่ต่อมา ใน
ปี พ.ศ. 2531 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในเมืองหาดใหญ่วัดฉือฉางหรือวัดเมตตาคุศลได้รับความเสียหายจนไม่อาจซ่อมแซมได้ จนกระทั่งปี
2539 จึงได้มีการสร้างวัดขึ้นใหม่อีกครั้ง (<https://www.youtube.com/watch?v=L55zHo1c464> สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2559)

²⁴ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2497 ในพระอุโบสถประดิษฐานพระศากยมุณี ([https://th.wikipedia.org/wiki/วัดโพธิ์เย็น_\(จีนิกาย\)](https://th.wikipedia.org/wiki/วัดโพธิ์เย็น_(จีนิกาย))
สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2559)

²⁵ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2502 วิหารหลักประดิษฐานพระพุทธรูปโพธิคุณ
(<http://www.pumenbaoensi.com/main/bhoman.html> สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2559)

ภาพที่ 86 : ภาพพระประธาน (เข้าป่อฮุกโจ้ว) ในศาลาเมตตาธรรมโพธิญาณ
วัดเมตตาธรรมโพธิญาณ จังหวัดกาญจนบุรี

พุทธลักษณะที่สำคัญโดยรวมของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์คือ องค์พระมีพุทธลักษณะตาม คัมภีร์มหานุสรณ์ลักษณะ 32 ประการ เช่นมีพระอุษณิยะ พระกรรณยาว เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็กติดพระเศียรคล้ายหนามขนุน เหนือพระเศียรมีรัศมีเป็นเปลวเพลิงขนาดเล็ก พระพักตร์กลมรีกึ่งรูปไข่ จลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ กรองจีวรห่มคลุม เปิดพระอุระชายจีวรชักชายผ้าเป็นริ้ว ผูกเป็นปมไว้ด้านหลังบริเวณกลางพระอุระ ตามลักษณะพุทธศิลป์จีน ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว เห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ ทั้ง 3 พระองค์ ซึ่งพุทธลักษณะดังกล่าวจะเหมือนกันทั้ง 3 พระองค์จะต่างกันที่วัตถุที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์ โดยพระพุทธรูปประธานที่ประทับองค์กลาง (พระศากยมุนี) มีลูกแก้วทรงกลมวางบนฝ่าพระหัตถ์ ที่ ประสานกันอยู่บนพระเพลา (ภาพที่ 87-88)

ภาพที่ 87 : พระพุทธรูปประธานองค์กลาง (พระศาขมุณี) ภาพที่ 88 : วัตถุทรงกลมบนฝ่าพระหัตถ์พระศาขมุณี

ส่วนพระประธานองค์ด้านขวาของพระศาขมุณี คือพระอมิตาภะ มีพุทธลักษณะเช่นเดียวกับพระประธานองค์กลาง ต่างกันเพียงวัตถุที่วางอยู่บนฝ่าพระหัตถ์ที่เป็นไม้แกะสลักเป็นดอกบัว (ภาพที่ 89)

ภาพที่ 89 : พระพุทธรูปองค์ด้านขวาของพระศาขมุณี

ภาพที่ 90 : ดอกบัวแกะสลักวางบนพระหัตถ์

ส่วนด้านซ้ายของพระศาकยุมณี คือพระไภษัชยคุรุฯ พุทธลักษณะของพระองค์ก็เช่นเดียวกับพระประธานอีก 2 องค์ ทั้งลักษณะพระพักตร์ การครองจีวร การแสดงมุทรา ซึ่งคงเกิดจากการหล่อขึ้นในคราวเดียวกันทั้ง 3 พระองค์ จะมีจุดที่แตกต่างกันที่แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาคือวัตถุที่วางอยู่บนฝ่าพระหัตถ์ สร้างเป็นรูปเจดีย์ 5 ชั้นแบบจีนที่เรียกว่าตะ²⁶ ทำจากโลหะ (ภาพที่ 91-92)

ภาพที่ 91 : พระประธานองค์ด้านซ้ายของพระศาकยุมณี
(พระไภษัชยคุรุฯ)
วัดเมตตาธรรมโพธิญาณ จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ 92 : เจดีย์แบบจีนวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ของ
พระไภษัชยคุรุฯ
วัดเมตตาธรรมโพธิญาณ จังหวัดกาญจนบุรี

²⁶ จากการสอบถามพระอาจารย์เอ็ม หมง ท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2559 ท่านกล่าวว่า รูปเจดีย์ที่อยู่บนฝ่าพระหัตถ์น่าจะเป็นการผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิเต๋าที่ใช้เจดีย์เป็นที่เก็บยา หรือตำนานในลัทธิเต๋าต่างๆ มักกล่าวว่ายาวิเศษต่างๆ จะเก็บรักษาในเจดีย์หรือในตำนานนางพญางูขาวของจีนก็กล่าวถึงเจดีย์หลายเฟิงที่ใช้เป็นที่เก็บยาวิเศษที่ใช้ชุบชีวิตคนได้

ในปี พ.ศ. 2539 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยพระองค์ทรงครองราชสมบัติ เป็นปีที่ 50 ถือเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่ครองราชย์สมบัติเป็นระยะเวลายาวนานที่สุด เนื่องในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย โดยวัดมิ่งกรมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) ได้มอบหมายให้พระคณาจารย์จีนธรรมปัญญาจริยาภรณ์ (เย็นเขียว) เป็นประธานดำเนินการจัดสร้างฝายสงฆ์ และพระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเด็ก) เป็นประธานที่ปรึกษาการจัดสร้างฝายสงฆ์ ให้ทำการจัดสร้างวัดแบบจีนนิกายขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสดังกล่าว ใช้เวลาดำเนินการประมาณ 12 ปี (พ.ศ.2539-2551) เมื่อสร้างแล้วเสร็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานชื่อให้กับวัดนี้ว่า “วัดบรมราชากาญจนานิกะกอนุสรณ์”

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและแผนผังของวัดนี้สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมของจีนยุคหมิง - ชิง โดยจำลองมาจากพระราชวังต้องห้ามในกรุงปักกิ่ง ทางคณะกรรมการก่อสร้างได้เชิญช่างฝีมือชั้นครูมาจากประเทศจีนโดยตรง นอกจากนั้นวิหารแต่ละหลังตกแต่งด้วยลวดลายเขียนสีตามแบบพุทธศิลป์จีนใช้สีน้ำเงินแดงและทองเป็นหลัก บริเวณผนังและเพดานมีคาถา โอม มา นิ ปะ หมี ฮง เป็นตัวอักษรสีทอง เป็นบทสวดที่เชื่อว่าขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ ส่วนหลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องเผาแบบจีน สีเหลืองเข้ม ที่ตรงมุมหลังคาทั้ง 4 มุมประดับด้วยรูปสัตว์มงคล ได้แก่ เทวดาชิงหงส์ มังกร สิงโต ม้าน้ำ ม้าเทวดา แพะเทวดาเขาเดียว กระต่ายเทวดา ปลาเทวดาและนกเก้าเมว ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล ปกป้องคุ้มครองแบบจีน (ภาพที่ 93)

ภาพที่ 93 : รูปสัตว์และเทวดาสัญลักษณ์มงคลบนสันหลังคาวิหาร

วัดบรมราชาณายานิกะอนุสรณ์ จังหวัดนนทบุรี

ภายในพระอารามแห่งนี้ แบ่งเป็นสัดส่วนตามแบบวัดหลวง โดยลักษณะตัวอาคารมีทั้งหมด 4 ชั้น

ชั้นที่ 1 เป็นหอฉันและกุฏิของสงฆ์

ชั้นที่ 2 มีวิหารจตุโลกบาลตั้งอยู่ด้านหน้าสุด ประดิษฐานผู้ปกปักรักษาพระพุทธศาสนาทั้ง 4 องค์ ได้แก่ ท้าววิรูปภมหาราช ท้าวศรีฐมหาราช ท้าวภูเวกรมหาราช ท้าววิรูปักษ์มหาราช ด้านข้างของวิหารที่ประดิษฐานท้าวจตุโลกบาล มีหอเล็กๆ 2 หลัง ด้านซ้ายเป็นหอกลอง ภายในมีกลองใบใหญ่สีแดงด้านข้างตกแต่งด้วยลวดลายมังกร ทางด้านขวาของวิหารได้แก่ หอระฆัง ภายในมีระฆังสำริดขนาด 195 เซนติเมตร เป็นระฆังใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ทั้งกลองและระฆังนี้นำมาจากเมืองซัวเถา ประเทศจีน

ชั้นที่ 3 เป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ ภายในประดิษฐานพระประธานคือพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ด้วยกัน ได้แก่ พระศรีศากยมุนีพุทธเจ้าประทับตรงกลาง ส่วนด้านข้างทั้งสองพระองค์ได้แก่ พระอมิตาภะพระไภษัชยคุรุไวฑูรย์ (ภาพที่ 94)

ชั้นที่ 4 เป็นวิหารสุขาวดีหมื่นพุทธ ที่ผนังรายล้อมด้วยพระพุทธรูปองค์เล็กๆ สีทองหนึ่งหมื่นองค์

ภาพที่ 94 : พระประธานประทับเรียงกัน 3 องค์ (พระอมิตาภพุทธเจ้า พระศรีศากยมุนีพุทธเจ้า และ พระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า)

วัดบรมราชาณายานิกะอนุสรณ์ จังหวัดนนทบุรี

ในส่วนของพระประธานที่อยู่ชั้น 3 นั้น ทำเป็นพระพุทธรูปประทับเรียงกัน 3 องค์เช่นที่เคยสร้างตามแบบพระประธานที่อยู่ในวัดพุทธศาสนามหายานแบบจีนต่างๆ ที่เคยสร้างกันมาตามขนบนิยมแบบคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย มีพุทธลักษณะที่สำคัญเหมือนกันทั้ง 3 พระองค์ คือ องค์พระมีลักษณะตามมหาบุรุษ 32 ประการ เช่น มีพระอุษณิষะ พระกรรณยาว นิ้วพระหัตถ์ยาวเท่ากัน พระพักตร์สี่เหลี่ยม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก คล้ายหนามขนุน พระเนตรเหลือบมองลงต่ำ จลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์จีน ขอบจีวรมีลวดลายแบบจีนคล้ายลายพรรณพฤกษาคดโค้งไว้ กลางพระอุระด้านหน้ามีเครื่องหมายสวัสดิกะที่หมายถึงการเคลื่อนไปตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง ประดับไว้ประทับขัดสมาธิราบ(เห็นฝ่าพระหัตถ์เพียงข้างเดียว) บนฐานบัว มีลักษณะที่ต่างกันทางประติมานวิทยาเพื่อกำหนดว่าพระประธานองค์ใดหมายถึงพระพุทธเจ้าองค์ใด คือ ส่วนของการแสดงมูทราและวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์ โดยพระศากยมุณีที่ประทับตรงกลาง แสดงมูทราแสดงธรรมในพระหัตถ์ขวาส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีลูกแก้วทรงกลมวางไว้ (ภาพที่ 95) ส่วนด้านขวาของพระศากยมุณีประดิษฐานพระอมิตาภะ ลักษณะทางประติมานวิทยาที่ปรากฏคือ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันอย่างหลวมๆ วางบนพระเพลาแสดงมูทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทำเป็นดอกบัววางไว้ (ภาพที่ 96)

ภาพที่ 95 : พระศากยมุณีบนฝ่าพระหัตถ์มีลูกแก้วทรงกลม
วัดบรมราชากาญจนานิกะกอนุสรณ์ จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 96 : พระอมิตาภะบนฝ่าพระหัตถ์มีดอกบัววางไว้
วัดบรมราชากาญจนานิกะกอนุสรณ์ จังหวัดนนทบุรี

ส่วนด้านซ้ายของพระศากยมุณีเป็นที่ประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ พุทธลักษณะโดยรวมเหมือนกับพระประธานอีก 2 องค์ ต่างกันในส่วนประติมานวิทยาคือพระไภษัชยคุรุฯ ที่วัดนี้พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประธานพร วางบนพระชานุด้านขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทำเป็นเจดีย์แบบจีน 8 ชั้นวางไว้ (ภาพที่ 97-98)

ภาพที่ 97 : พระไภษัชยคุรุฯ ประทับด้านซ้ายของพระศากยมุณี ภาพที่ 98 : เจดีย์แบบจีนบนฝ่าพระหัตถ์พระไภษัชยคุรุฯ

สำหรับการสร้างพระประธานประทับเรียงกันทั้ง 3 องค์นี้เป็นแบบแผนที่ทำกันมาตั้งแต่เริ่มสร้างวัดในพุทธศาสนาเถรวาทแบบจีนนิกายในประเทศไทยที่วัดบำเพ็ญจินพรต ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 โดยกล่าวว่า เป็นรูปแบบที่รับมาจากธรรมเนียมการสร้างพระประธานของราชวงศ์ถัง ซึ่งไม่ได้มีการกล่าวว่าพระประธานทั้ง 3 องค์นั้นหมายถึงพระพุทธเจ้าองค์ใด แต่เชื่อว่าหมายถึงอดีตพุทธเจ้า ปัจจุบันพุทธเจ้าและอนาคตพุทธเจ้า แต่พระประธานทั้ง 3 องค์ที่วัดบรมราชากาญจนภิเษกอนุสรณ์นี้ มีป้ายแสดงพระนามไว้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ คือพระอมิตาภะพุทธเจ้า พระศากยมุณีพุทธเจ้าและพระไภษัชยคุรุฯ-พุทธเจ้า นับเป็นครั้งแรกที่มีการกำหนดป้ายแสดงพระนามไว้อย่างชัดเจน (ภาพที่ 97)

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้พุทธศาสนamahayanอนัมนิกาย ก็ได้มีการสร้างวัดขึ้นในเขตอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ของโรงเจเฮงเส็งตัว โดยคณะกรรมการบริหารโรงเจได้มีจิตศรัทธาและเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงได้ยกอาคารโรงเจพร้อมที่ดินถวายให้กับพระเดชพระคุณพระมหาคณานัมมธรรมปัญญาวิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายแห่งประเทศไทย เพื่อจัดตั้งเป็นวัดพุทธศาสนamahayan เมื่อ ปี พ.ศ.2548 โดยใช้ชื่อว่าวัดธรรมปัญญาาราม อาคารหลักของวัดนี้คืออาคารที่เป็นโรงเจเดิมมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจีน ประดิษฐานพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ที่หล่อขึ้นตามตำราพระพุทธศาสนamahayan ได้แก่ พระศากยมุนี พระพุทธเจ้าใน ประทับตรงกลาง พระอมิตาภะ ประทับด้านขวา ของพระศากยมุนีและพระโภษัชคุรุฯ ประทับด้านซ้ายของพระศากยมุนี (ภาพที่ 99.)

ภาพที่ 99 : พระประธานในวิหารหลัก พระอมิตาภะ พระศากยมุนี และพระโภษัชคุรุฯ
วัดธรรมปัญญาาราม จังหวัดนครปฐม

พุทธลักษณะโดยรวมของพระประธานทั้ง 3 องค์นั้นเหมือนกัน คือองค์พระสร้างตามคัมภีร์ลักษณะมหายาน 32 ประการ เช่น พระกรณยาว มีพระอุษณิยะ พักตร์ค่อนข้างกลมเมื่อดพระศกขมวดเป็นก้นหอย พระเนตรมองลงต่ำ จลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของพระสงฆ์จีน ชายจีวรผูกเป็นปมไว้ด้านหลังกลางพระอุระ มีเครื่องหมายสวัสดิกะอยู่บนพระอุระเหนือชายจีวร ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัว แต่มีลักษณะทางประติมานวิทยาที่ต่างกันเพื่อกำหนดลักษณะเฉพาะของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์คือ

พระศากยมุณีที่ประทับตรงกลาง แสดงมุทราแสดงธรรมในพระหัตถ์ขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา ฝ่าหงายพระหัตถ์ขึ้น มีลูกแก้วทรงกลมวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 100)

ภาพที่ 100 : พระศากยมุณีบนฝ่าพระหัตถ์มีลูกแก้ว

วัดธรรมปัญญาาราม จังหวัดนครปฐม

ส่วนด้านขวาของพระศากยมุณีเป็นที่ประดิษฐานพระอมิตาภะ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันวางบนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทำเป็นดอกบัววางไว้ (ภาพที่ 101)

ภาพที่ 101 : พระอมิตาภะ ประทับด้านขวาของพระศากยมุณี
พระหัตถ์ทั้งสองวางบนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ
วัดธรรมปัญญาาราม จังหวัดนครปฐม

ส่วนด้านซ้ายของพระศากยมุนี คือพระโภชชยุรฯ พุทธลักษณะส่วนใหญ่เหมือนกับพระศากยมุนี และพระอมิตาภะ เช่นลักษณะพระพักตร์ ลักษณะการครองจีวร ส่วนพุทธลักษณะที่ต่างกันมีการแสดงมูทรา และวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์ คือพระหัตถ์ขวาแสดงมูทราประทานพร ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา มีเจดีย์แบบจีนวางบนฝ่าพระหัตถ์ (ภาพที่ 102)

ภาพที่ 102 : พระโภชชยุรฯ ประทับด้านซ้ายของพระศากยมุนี
วัดธรรมปัญญาาราม จังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยเคยเดินทางไปวัดธรรมปัญญาาราม ซึ่งแต่เริ่มที่เป็นโรงเจและเมื่อเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นวัดนั้นมีพระประธานที่น่าจะหมายถึงพระศากยมุนีเพียงองค์เดียวประดิษฐานไว้ ส่วนการสร้างพระประธาน 3 องค์ น่าจะเกิดขึ้นภายหลัง แต่จากการสอบถามภิกษุที่อยู่วัด ก็ไม่มีท่านใดให้คำตอบได้ชัดเจนว่าพระประธาน 3 องค์นี้ นำประดิษฐานไว้ตั้งแต่เมื่อไหร่

ในส่วนด้านหน้าของวัดยังมีอาคารชั่วคราวที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระยูไล²⁷ ไภษัชคุรุพุทธเจ้า หล่อด้วยเนื้อเงินขวงเป็นองค์แรกและองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ลักษณะพระพักตร์กลม พระเกศาเป็นเส้นแบบพระพุทธรูปแบบคันธาระของอินเดีย พระเนตรมองลงต่ำ (ลักษณะพระพักตร์ของพระพุทธรูปองค์นี้ คล้ายกับพระพักตร์พระพุทธรูปแบบอินเดียมากกว่าพระพักตร์แบบพระพุทธรูปจีน) ครองจีวรห่มคลุม จีวรมีการตกแต่งด้วยลายมังกร ส่วนขอบชายจีวรตกแต่งด้วยลายประแจจีน ซึ่งแสดงเอกลักษณ์แห่งพุทธศิลป์แบบจีนอย่างชัดเจน ประทับขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองข้างทรงถือบาตรน้ำมนต์หรือหม้อยา ที่เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของพระไภษัชคุรุฯ (ภาพที่ 103)

ภาพที่ 103 : พระยูไลไภษัชคุรุฯ เนื้อเงิน
วัดธรรมปัญญาบางม่วง จ.นครปฐม

²⁷ พระยูไลคือพระพุทธรูปองค์หนึ่งที่ใคร่รู้แล้วแต่ยังไม่เข้าใจนิพพาน ยังบำเพ็ญเพียรและมีบารมีที่แตกต่างกันไปเพื่อช่วยเหลือและดูแลพุทธศาสนิกชนกว่าจะสิ้นสมัยพุทธกาล (ประมาณ พ.ศ. 5000) ดูเพิ่มเติมที่ physigmund_foid, 2 กุมภาพันธ์ 2553 <http://oknation.nationtv.tv/blog/buddhabath/2010/02/02/entry-2> สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน พ.ศ. 2559

นอกจากวัดธรรมปัญญาบางม่วง แล้วบริเวณหลักกม. 52-53 ต.พระประโทน อ.เมือง จ.นครปฐม พระมหาโพธิธรรมาจารย์ ภิกษุณีโพธิสัตว์ วรมัย กบิลสิงห์ โดยก่อสร้างเป็นวัดสำหรับผู้หญิง บนเนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ ริมถนนเพชรเกษม ใช้ชื่อว่า วัดทรงธรรมกัลยาณี ภิกษุณีอาราม สะกดตามแบบสันสกฤต ซึ่ง แปลว่า สถานที่ที่ผู้หญิงมาปฏิบัติธรรม ซึ่งวัดฯ ได้ก่อสร้างไว้ด้วยทุนส่วนตัว ร่วมกับลูกหลานญาติมิตร ตั้งแต่พ.ศ. 2503 ด้านหน้าตัวอาคารเป็นตึกสามชั้นงามสง่า ประกอบด้วย โบสถ์ พระวิหาร พระอาราม ตึกกรรมฐาน ฯลฯ

ในพ.ศ. 2536 หลวงแม่ธัมมนันทาภิกษุณี ขณะยังเป็นฆราวาส ท่านได้นิมิตเห็นพระโภชัชคุรุฯ เป็นพระพุทธรูปหินแกะสลักองค์ใหญ่แบบจีน นั่งอยู่ในหุบเขา ตรงพระขานมีประตูทางเข้าให้คนเข้าไปรักษา นิมิตนี้ชัดเจน เมื่อบวชแล้ว หลวงแม่จึงคิดว่านิมิตนั้นน่าจะเป็นโจทย์การบ้านที่พระองค์ให้หลวงแม่ทำงานในการเยียวยารักษาผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นการสืบสานงานของหลวงย่าด้วย การสร้างพระโภชัชคุรุฯ ซึ่งเป็นพระหมอยา จึงเกิดขึ้นเพื่อขอบารมีจากท่านให้ได้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ได้ทุกข์ด้วยโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและทางใจ ขณะเดียวกัน เป็นการสร้างบารมีสำหรับลูกหลานสายโพธิสัตว์ด้วย

การหล่อพระโภชัชคุรุฯ เริ่มจากการที่หลวงแม่ธัมมนันทาภิกษุณี สเก็ตช์แบบที่เห็นจากนิมิต แล้วให้ช่างศิลป์ขึ้นรูปองค์พระด้วยหุ่นขี้ผึ้ง ใช้เวลาแก้ไขปรับแต่ง 1 ปี จึงเททองเป็นพระพุทธรูปทองเหลือง หน้าตักกว้าง 108 นิ้ว เมื่อแล้วเสร็จจึงอัญเชิญมาประดิษฐานในพระวิหาร เมื่อพ.ศ. 2548 (ภาพที่ 104)

ภาพที่ 104 : พระโภชัชคุรุไวฑูรยประภาสตาลาด
พระพุทธรเจ้า
วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม

พุทธลักษณะที่สำคัญของพระไภยชัยคุรุๆ ที่สร้างขึ้นที่นี่นั้น มีลักษณะตามแบบมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น มีพระอุษณิยะ พระขนงโค้งต้อเป็นปีกกา พระกรรณยาว พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยมมน ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดเล็กติดพระเศียรคล้ายหนามขนุน พระเนตรเหลือบมองลงต่ำ กรองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของภิกษุจีน ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ขวาวางเสมอแนวพระชานุแสดงมูทราประธานพร (ภาพที่ 105) พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายสัญลักษณ์หม้อยาวางไว้ (ภาพที่ 106) องค์พระไภยชัยคุรุๆ ที่นี้มีพระวรกายเป็นสีน้ำเงิน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ปรากฏการสร้างรูปเคารพพระไภยชัยคุรุๆ ที่พระวรกายมีสีตรงตามที่ระบุในคัมภีร์พระไภยชัยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปฐวรปนิธานวิเศษสูตร ในข้อที่ 2 ซึ่งพระองค์ได้ตั้งปณิธานว่า “ขอให้กายของข้าฯบริสุทธิ์และมีรัศมีดงามนิสีฟ้า”

ภาพที่ 105 : พระหัตถ์ขวาวางเสมอแนว

พระชานุแสดงมูทราประธานพร

ภาพที่ 106 : บนฝ่าพระหัตถ์ซ้าย
มีวัตถุคล้ายสัญลักษณ์หม้อยาวางไว้

ภาพที่ 107 : หลวงพี่ธรรมกรุณาและหลวงพี่ธรรมเมตตา ผู้ให้ข้อมูลและนำชม

วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม

ในช่วงทศวรรษหลังนี้คือระหว่างปี พ.ศ. 2550 -2560 การสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทยได้มีการสร้างขึ้นในหลายพื้นที่ แต่รูปแบบที่สร้างขึ้นมักยึดตามพุทธศิลป์แบบไทย เช่น ที่อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ในบริเวณที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่า) ได้ทรงพระราชทานเงินซื้อที่ดิน เพื่อสร้างวัดเนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อครั้งเสด็จนำแพทย์อาสาออกช่วยเหลือราษฎรที่เจ็บป่วย ในปี พ.ศ. 2511 จนประมาณปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านจึงนำวัดดังกล่าวถวายพระอาจารย์นพนธ์วัดป่าศาลาน้อย เพื่อให้ดูแลและปฏิสังขรณ์ บำรุงรักษาไว้ จากนั้นในปีพ.ศ. 2555 ได้มีการสร้างศาลาต่างๆ เพิ่มเติมเช่น ศาลาพระญาณสังวราราม และวิหารประธานที่ประดิษฐานพระกริ่งมิ่งเมือง โดยอาคารหลังนี้ได้ถวายเป็นพระราชกุศลให้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในปี พ.ศ. 2557²⁸ และได้รับพระราชทานชื่อวัดว่า “วัดสมเด็จพระภูเรือมิ่งเมือง” แต่ชาวบ้านยังมักเรียกติดปากว่า “วัดพระกริ่ง”

ส่วนพระประธานในพระวิหารหลักของวัดที่ทำเป็นองค์พระกริ่งปวเรศขนาดใหญ่ มีพุทธลักษณะที่สำคัญใกล้เคียงกับพระกริ่งปวเรศ²⁹ (ภาพที่ 108) ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ โปรดให้สร้างขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 108 : พระกริ่งปวเรศ วัดบวรนิเวศน์

²⁸ ประวัติความเป็นมาของวัดนี้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ก่อสร้างวัดผ่านสื่อ online ที่ <https://www.youtube.com/watch?v=chhJ4UD-g8Y> สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

²⁹ พระกริ่งคือพระไภษัชยคุรุขนาดเล็ก มีประวัติการสร้างที่ชัดเจนในช่วงต้นรัตนโกสินทร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดูเพิ่มเติมที่ ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์ พระกริ่ง : รูปแบบและความเชื่อที่พบในประเทศไทย

พระประธานที่วิหารหลักของวัดทำเป็นพระพุทธรูปลักษณะตามแบบพุทธศิลป์ไทย องค์พระมีพุทธลักษณะตามคัมภีร์ลักษณะมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น มีพระอุษณิยะ พระขนงโค้งตื้อเป็นปีกกา พระกรณยาว พระพักตร์เป็นรูปกลมมน ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ พระเนตรเหลือบมองลงต่ำ หลอดพระองค์แบบนักบวชไม่สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา จีวรเรียบไม่มีริ้ว ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียวบนฐานบัว พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราชนะมารไว้บริเวณพระชานุ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุเรียวยาวคล้ายสัญลักษณ์หม้อยาวางไว้

ภาพที่ 109 : พระประธานในวิหารหลักของวัดที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระศรีปทุมมา

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าพระกริ่งคือรูปจำลองขนาดเล็กของพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อใช้พกพาติดตัวหรือใช้ในพิธีกรรมเพราะความเชื่อเดิมที่เกี่ยวกับการรักษาอาการเจ็บป่วย ต้องทำการลูบหรือสัมผัสองค์พระพุทธรูปที่เป็นประธานในการทำพิธีกรรม ทำให้เกิดความเลื่อมต่อองค์พระประธานเหล่านั้น จึงเกิดแนวคิดสร้างรูปจำลองขององค์พระไภษัชยคุรุฯ ขนาดเล็กขึ้นเพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม แต่การสร้างพระประธานขึ้นที่วัดสมเด็จกุเรอเมืองนี้ ได้นำรูปแบบทางศิลปกรรมของพระกริ่งปวเรศมาเป็นต้นแบบในการสร้าง นับเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสร้างพระประธานที่หมายถึงพระไภษัชยคุรุฯ ในอีกรูปแบบหนึ่ง

ภาพที่ 110 : วัตถุบนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายของพระกริ่งมิ่งเมือง เหมือนสัญลักษณ์ของหม้อยา

ในส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พี่น้องชาวบ้านโพนตูม ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ร่วมกัน สร้างวัดเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชกำหนดที่สร้างวัด คือที่สาธารณประโยชน์ของชาวบ้านโพนตูม จึงพร้อมกันไปที่วัดบึงพระลานชัย ซึ่งเป็นที่พำนักของพระศีลวิสุทธาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) และเจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัย เมื่อคณะสงฆ์ตรวจสอบพื้นที่แล้ว เห็นพ้องต้องกันว่า เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมกับการสร้างวัดเฉลิมพระเกียรติ อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านเคยปรารภไว้ว่า สถานที่แห่งนี้เหมาะสมที่จะเป็นพุทธสถาน เป็นวัดวาอาราม เป็นนื่อนานุญของชาวพุทธทั่วทุกสารทิศ เป็นศูนย์กลางของ พระศีลวิสุทธาจารย์ ได้นำพระภิกษุ สามเณร พุทธศาสนิกชน เหล่าดำเนินการก่อสร้างวัดเป็นปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2520 เพราะตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน และตั้งอยู่ในเขตบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ จึงให้ชื่อวัดว่า “วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช” จากนั้นวัดนี้ก็มีการพัฒนามาเป็นลำดับ และช่วงพ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน ได้มีการมอบหมายภาระหน้าที่ทั้งหมดให้พระครูวินัยธรปริพัฒน์ ดิคุบปัญโญ (หลวงปู่ตันบุญ) ดำเนินการสานต่อซึ่งมีหลายโครงการ รวมถึงโครงการสร้างมหาธาตุเจดีย์ศรีศพลญาณเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ ๘ รอบ ๘๔ พรรษา (พ.ศ. 2554) พร้อมทั้งมีการจัดสร้างศาลาพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ภาพที่ 111 : ศาลาเฉลิมพระเกียรติประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ

ส่วนพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ที่วัดนี้แสดงความผสมผสานถึงความเชื่อที่แตกต่างออกจาก การสร้างตามพุทธลักษณะเดิมที่เคยทำในอดีต เช่น พระพักตร์ของพระพุทธรูปมีลักษณะค่อนข้างกลม ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดเล็ก พระขนงโก่งโค้ง พระเนตรเหลือบมองลงด้านล่าง พระโอษฐ์อมยิ้ม เล็กน้อย (ภาพที่ 112) เหนือพระเศียรมีฉัตร 7 ชั้นประดับไว้ ซึ่งพุทธลักษณะพระพักตร์ของพระไภษัชยคุรุฯ ที่นี้มีความเป็นพุทธศิลป์แบบไทย (คล้ายพุทธศิลป์พระพุทธรูปแบบเชียงแสน)

ภาพที่ 112 : ลักษณะพระพักตร์พระไภษัชยคุรุฯ คล้ายพระพุทธรูปแบบเชียงแสนแสดงพุทธศิลป์แบบไทย

วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จังหวัดร้อยเอ็ด

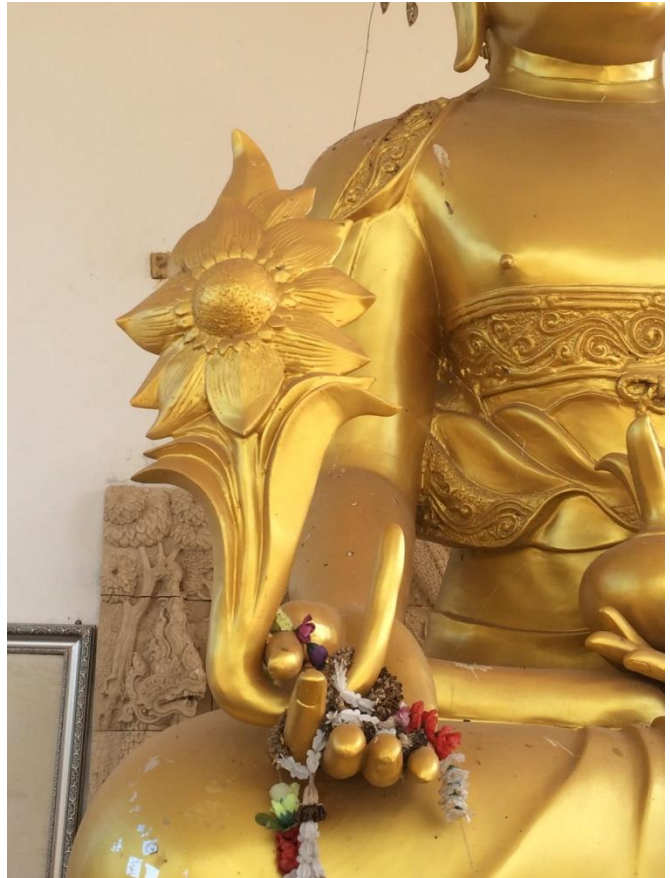
ส่วนลักษณะของพระวรกายนั้น องค์พระมีลักษณะสมส่วน ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาท ทั้ง 2 ข้าง บนฐานบัว ทรงจีวรห่มเฉียงชายจีวรพาดมาคลุมไว้ที่พระอังสาขวา ขอบชายจีวรมีลวดลายใบไม้ ม้วนประดับไว้ ส่วนกลางพระอุระจะมีสังฆาฏิผูกเป็นปมพร้อมแถบลายที่คล้ายกับลายตามขอบชายจีวรประดับไว้ ไม่สวมเครื่องประดับ พระหัตถ์ขวาวางทอดเสมอแนวพระชานุหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นคล้ายการ แสดงมุทราประทานพร แต่ในฝ่าพระหัตถ์มีการถือคันยาที่เรียกว่าคัน “อะรุระ”³⁰ (ภาพที่114) ส่วนพระหัตถ์ ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาวางไว้ (ภาพที่115)

ภาพที่ 113 :. องค์พระไภยษคุรุฯ วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช

³⁰ คันอะรุระ (Arura) เป็นต้นไม้ของประตติเบต ที่เชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่มีสรรพคุณรักษาโรคได้สารพัดโรค ดูเพิ่มเติมที่ <http://www.aruratibetanmedicine.com/Products.asp>

ภาพที่ 114 : ต้นอะรุระในพระหัตถ์ขวาของ
พระโกษัษฐคุรุฯ
วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช

ภาพที่ 115 : วัดถุกถ้ายหม้อขานพระหัตถ์ซ้าย
ของพระโกษัษฐคุรุฯ
วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช

ในบริเวณวัดพระบาทน้ำพุ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี วัดนี้ได้รับผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้ายไว้ดูแลโดยเริ่มครั้งแรกราว พ.ศ. 2535 เนื่องจากลักษณะของผู้ป่วยมักมีสภาพที่ค่อนข้างน่ารังเกียจ และไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ทางวัดจึงให้ที่พักพิงกับผู้ผู้ป่วยเหล่านั้น และเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย ทางวัดจึงเกิดแนวคิดในการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ หรือพระพุทธเจ้าแพทย์ขึ้นในปี พ.ศ. 2556 (ภาพที่ 116)

ภาพที่ 116 : พระไภษัชยคุรุฯ พระพุทธเจ้าแพทย์ วัดพระบาทน้ำพุ

พุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ที่วัดนี้แสดงความเป็นพุทธศิลป์แบบไทยอย่างชัดเจน โดยทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง สวมเครื่องประดับศีรษะคล้ายเครื่องทรงกษัตริย์มีมุกฏ เทร็ด กรรณเจ็ยก รัดเกล้า ตามพระวรกายก็สวมเครื่องประดับด้วยเช่น ทับทรวง พาหุรัด ทองกร ลักษณะพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม³¹ พระเนตรเหลื่อมมองลงต่ำ พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระวรกายสมส่วน ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา ชายจีวรพับซ้อนเป็นริ้วยาวจรดพระนาภี จีวรเรียบไม่มีลวดลาย ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทข้างเดียว (ภาพที่ 117) พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัดอุรูปคล้ายหม้อยาวางไว้ (ภาพที่ 118)

³¹ การสร้างพระไภษัชยคุรุฯ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องและมีพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยมนั้นแสดงถึงพุทธลักษณะที่มีความใกล้เคียงกับการสร้างพระพุทธรูปของไทยในสมัยลพบุรี คือราวพุทธศตวรรษที่ 16

ภาพที่ 117 : ลักษณะเครื่องทรงที่ประดับ
องค์พระไภษัชยคุรุฯ
วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 118 : พระหัตถ์ซ้ายที่วางบนพระเพลาที่มีมัลลิกาที่เป็นสัญลักษณ์
ที่สำคัญของพระไภษัชยคุรุฯ วางไว้บนฝ่าพระหัตถ์
วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

ในปี พ.ศ. 2558 ศาสตราจารย์ ดร. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงมี พระดำริให้จัดสร้างพระพุทธรูปประจำโรงพยาบาลจุฬาภรณ์ เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ป่วยที่เข้ารับบริการ ผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยมีศาสตราจารย์ ดร. จันทนะพะลิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์(ประติมากรรม) เป็นผู้ออกแบบพระพุทธรูปมีพุทธลักษณะเป็นศิลปะร่วมสมัย ที่รวมความเชื่อของพุทธมหายานและพุทธเถรวาท ปางนาคปรก บนพระหัตถ์มีหม้อยา สูง ๑.๕๑ เมตร ได้รับอิทธิพลจาก “พระโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาดิลกต”ซึ่งในคติมหายานเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าแห่งการรักษาโรค ครุสรู้มาเพื่อให้สัตว์โลกมีต้องมิโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน ปลดเปลื้องความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ทั้งโรคทางกาย ทางใจและโรคทางกรรม และทรงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวว่า “พระพุทธรูปสิรินาคเกษชัยคุรุจุฬาภรณ์” หรือพระพุทธรูปโอสธ (ภาพที่ 119)

ภาพที่ 119 : พระพุทธรูปสิรินาคเกษชัยคุรุจุฬาภรณ์ หอพระประจำโรงพยาบาลจุฬาภรณ์

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสิรินาคเกษัชชคุรุพากรณ์ ทำเป็นพระพุทธรูปนาคปรกโดยส่วนเศียร นาคทำเป็นนาค 9 เศียร พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเศียรสวมเทริด องค์พระมีเครื่องประดับตกแต่ง คล้ายพุทธลักษณะพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สวมกรองคอ พระกรสวมทองกรและพาหุรัด ลวดลายที่ประดับเป็นลายแบบไทยคล้ายลายประจำยาม กรองจีวรห่มคลุม จีวรบางเรียบติดพระวรกาย แบบจีวรเปียก น้ำ ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว บนขนดนาค 7 ชั้น พระหัตถ์ทั้งสองข้างวาง ประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลา หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาทรงกลมวางไว้ พระพุทธรูปสิรินาคเกษัชชคุรุพากรณ์ นี้นับเป็นพระไภษัชยคุรุองค์สุดท้ายที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ผู้วิจัย ทำการวิจัย (ภาพที่ 120)

ภาพที่ 120 : ลักษณะหม้อยาวที่วางบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปสิรินาคเกษัชชคุรุพากรณ์

จากการสำรวจและออกเก็บข้อมูลตามสถานที่ต่างๆ ในประเทศไทย พบรูปเคารพพระไภยชัยคุรุฯ ในเขตกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น 16 องค์ ในเขตภาคกลางและปริมณฑล 29 องค์ ในเขตภาคตะวันออก 5 องค์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 องค์ ในเขตภาคเหนือ 3 องค์ รวมทั้งสิ้น 61 องค์ ซึ่งมีรูปแบบและลักษณะทางประติมานวิทยาที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งกลุ่มประชากรออกตามรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : แสดงจำนวนพระไภยชัยคุรุฯ ที่พบในประเทศไทยที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาในแบบต่างๆ เท่าที่สำรวจพบในปี พ.ศ. 2559-2560

ลักษณะทาง ประติมานวิทยา สถานที่และจำนวน ที่พบในแต่ละสถานที่	คล้าย พระพุทธรูป นาค ปรก มีเครื่อง ประดับ	คล้าย พระพุทธรูป นาค ปรก ไม่มี เครื่อง ประดับ	คล้ายพระ ศากยมุนี สวมเครื่อง ประดับ	คล้ายพระ ศากยมุนี ไม่สวม เครื่อง ประดับ	คล้ายพระ ศากยมุนี เป็นพุทธรูป ศิลปะแบบ จีน มีเจดีย์ ฝ่าพระ หัตถ์	คล้ายพระ ศากยมุนี เป็นพุทธรูป ศิลปะแบบ จีน มี หม้อยา บนฝ่า พระหัตถ์	คล้ายพระ ศากยมุนี เป็นพุทธรูป ศิลปะแบบ ไทย มี หม้อยา บนฝ่า พระหัตถ์
1.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ	4	1					
2.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดราชบุรี	3	2	2	1			
3.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดลพบุรี	7	2	1	2			
4.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสุโขทัย		2		1			
5.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	3	1		1			
6.วัดบำเพ็ญจีนพรต จังหวัดกรุงเทพฯ					1		
7.พิพิธภัณฑสถานบ้านบุญยวงสรวย จังหวัดกรุงเทพฯ						1	
8.วัดมังกรกมลาวาส จังหวัดกรุงเทพฯ					1		

ตารางที่ 1 : แสดงจำนวนพระไภษัชยคุรุฯ ที่พบในประเทศไทยที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาในแบบต่างๆ
เท่าที่สำรวจพบในปี พ.ศ. 2559-2560 (ต่อ)

9.วัดทิพย์วาริ จังหวัดกรุงเทพฯ					1		
10.วัดกุศลสมาคร จังหวัดกรุงเทพฯ					1		
11. ศาลเจ้ากวางตุ้ง จังหวัดกรุงเทพฯ					1		
12.วัดโลกานุเคราะห์ จังหวัดกรุงเทพฯ					1		
13.วัดเอี่ยมวรานุช จังหวัดกรุงเทพฯ							1
14.วัดเจ้าอาม จังหวัดกรุงเทพฯ							1
15.วัดบรมราชากาญจนานิกะยกฯ จังหวัดนนทบุรี					1		
16.วัดจีนประชาสโมสร จังหวัดฉะเชิงเทรา							1
17.วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี					1		
18.โพธิ์ทิตตาราม ศรีราชา จังหวัดชลบุรี							1
19.ศาลเจ้าหน้าจาช่าไถ้จื้อ บางแสน จังหวัดชลบุรี						1	
20.วัดเขตรัณยานุญญาราม จังหวัดจันทบุรี					1		
21.มังกรบุปผาราม จังหวัดจันทบุรี					1		
22.วัดเมตตาธรรมโพธิญาณ จังหวัดกาญจนบุรี					1		

ตารางที่ 1 : แสดงจำนวนพระไภยชัยคุรุฯ ที่พบในประเทศไทยที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาในแบบต่างๆ
เท่าที่สำรวจพบในปี พ.ศ. 2559-2560 (ต่อ)

23.วัดถ้ำพุน้ำ จังหวัดกาญจนบุรี							1
24.วัดธรรมปัญญาาราม จังหวัดนครปฐม					1	1	
25.วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม							1
26.วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา						1	
27.วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี							1
28.วัดสมเด็จพระเรือมิ่งเมือง จังหวัดเลย							1
29.วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จังหวัดร้อยเอ็ด							1
30.มูลนิธิการกุศลมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร					1		
31.โรงพยาบาลจุฬารัตน์ จังหวัดกรุงเทพฯ	1						
32.โรงพยาบาลทหารผ่านศึก จังหวัดกรุงเทพฯ						1	
รวมจำนวนกลุ่มสำรวจ	18	8	3	5	13	5	9
คิดเป็นร้อยละ	29.50	13.10	4.90	8.20	21.35	8.20	14.75

จากข้อมูลสำรวจการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทยดังกล่าวพบว่า ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ที่พบมากที่สุด มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งเป็นอิทธิพลจากกษัตริย์ชั้วม้นที่ 7 พบมากในราวพุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีจำนวนที่พบมากถึงร้อยละ 42.60 ของกลุ่มประชากร แต่ที่น่าสังเกตคือรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ที่พบเหล่านี้ คงมิได้มีเฉพาะใช้เป็นพระประธานในโรยศาลาเท่านั้น เนื่องจากบางองค์มีขนาดเล็กมีความสูงระหว่าง 10-20 ซม. ซึ่งอาจเป็นพระพุทธรูปที่ใช้ในระหว่างการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วย ส่วนที่พบในจำนวนรองลงมาก็คือรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาคือพระศากยมุนี เป็นพุทธศิลป์แบบจีน (ลักษณะพระพักตร์การครองจีวร) มีเจดีย์แบบจีนที่เรียกว่าฉะวางบนฝ่าพระหัตถ์ เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญทางประติมานวิทยาที่แสดงความหมายว่าเป็นพระไภษัชยคุรุฯ ส่วนจำนวนประชากรที่เหลืออีกร้อยละ 36.05 มีพุทธลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่และความเชื่อ แต่ยังคงแสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่มีการวางหม้อยาบนฝ่าพระหัตถ์ ที่แสดงความหมายที่สำคัญก็คือพระไภษัชยคุรุฯ

วิเคราะห์ความเชื่อและรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระไภยชัยคุรุในประเทศไทย

วิเคราะห์ด้านแนวคิดและความเชื่อจากเอกสารและคำภีร์ต่างๆ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพระไภยชัยคุรุมีอีกพระนามว่าพระพุทธเจ้าแพทย์ ดังนั้นความเชื่อต่างๆ ในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับด้านการแพทย์หรืออำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวกับด้านการแพทย์ หรือการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์นั้น ในส่วนของประเทศไทยเราที่เป็นสังคมของพุทธศาสนาแบบเถรวาท เท่าที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) พบว่ายังไม่มีคำภีร์ใดๆ ข้อมูลที่เป็นเอกสาร หรือบันทึกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระไภยชัยคุรุ หรือความเชื่อในอำนาจพุทธคุณเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแพทย์ไว้ ในสังคมไทยในช่วงแรกเลย จนเมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่ออิทธิพลของขอมเข้าสู่ประเทศไทยช่วงสมัยกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 ที่พระราชประสงค์ของพระองค์ที่โปรดให้สร้างอโรคยศาลา ตามเส้นทางจากเมืองต่างๆเข้าสู่ประเทศเมืองพระนครของกัมพูชาในส่วนของประเทศไทยคือจากบ้านตาเมียง อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ สู่วิมาขปุระหรือปราสาทหินพิมาย มีการสร้างอโรคยศาลาในเส้นทางดังกล่าวและพื้นที่ต่างๆในประเทศไทยรวมทั้งสิ้นประมาณ 30 แห่ง (ศรัณย์ ทองปาน, 2547 : 75-99) โดยจะมีองค์ประกอบที่สำคัญของอโรคยศาลาอยู่ 3 ส่วน ได้แก่

1. **สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโรงพยาบาล** มีพระไภยชัยคุรุไวฑูรย์ประภา เป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในอาคารใช้ในการทำพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ นอกจากนั้นยังมีบริวารของพระองค์อีก 2 องค์คือ พระศรีสุรยไวยโรจนและพระศรีจันทร์ไวยโรจน

2. **สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการรักษาพยาบาล** เช่น เครื่องพลีทานที่ใช้ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เสื้อและผ้าถุงที่ใช้ขณะทำพิธีกรรม สมุนไพรและเครื่องใช้ในการรักษา น้ำผึ้ง น้ำมัน เนยใส ผลกระวานใหญ่เล็ก จันทศ เกลือ กายาน มหาหิงคุ์

3. **เจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล** มีจำนวนไม่แน่นอนอาจแตกต่างกันไปแล้วแต่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ในจารึกที่พบที่จังหวัดสุรินทร์ได้ระบุว่ามิเจ้าหน้าที่ทั้งหมดในโรงพยาบาล 98 คน โดยหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น แพทย์ 2 คน เจ้าหน้าที่ดูแลทรัพย์สินโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ประกอบพิธีบูชาญ เจ้าหน้าที่ธุรการผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาโรงพยาบาลและส่งยาให้แก่แพทย์มีมากที่สุด ข้อมูลดังกล่าวเราได้จากจารึกประจำอโรคยศาลา แต่ส่วนใหญ่ถูกเคลื่อนย้ายหรือถูกทำลายไปแล้ว

ในส่วนประเทศไทยเท่าที่มีรายงานจนถึงปัจจุบัน พบจารึกประจำรอยศาลาทั้งหมด 6 หลัก พบใน จังหวัดสุรินทร์ 3 หลัก จังหวัดนครราชสีมา (จารึกเมืองพิมาย) จังหวัดบุรีรัมย์ (จารึกด่านประคำ) จังหวัด ชัยภูมิ (จารึกวัดคูบ้านหนองบัว) แห่งละ 1 หลัก จารึกทุกหลักมีเนื้อหาและการเรียงลำดับใกล้เคียงกันคือ

- ด้านแรก จารึกเรื่องการนมัสการพระพุทธเจ้าประจำโรงพยาบาล ตามด้วยบทโคลกสรรเสริญพระ- เจ้าจักรพรรดิ 7 และพระนางเทวีผู้เป็นมเหสี พร้อมกล่าวถึง มูลเหตุที่สร้างพยาบาลสถาน บทสรรเสริญที่ ปรากฏในจารึกเช่น “เมื่อประชาชนมีโรคถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะ บุญ พระองค์ผู้เป็นราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยศอันประเสริฐ” หรือเนื้อหาที่กล่าวถึง สิ่งศักดิ์ประจำโรงพยาบาล “ พระองค์ได้สร้าง โรงพยาบาลและรูปพระโพธิสัตว์โกลิยสุคตพร้อมด้วยรูป พระชินอรตทั้งสองโดยรอบ เพื่อความสงบแห่งโรคของประชาชน สืบไป.... ”

- ด้านที่สอง กล่าวถึงจำนวนเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาลตลอดจน หน้าที่ของแต่ละคน

- ด้านที่สาม กล่าวถึงจำนวนสิ่งของเครื่องใช้ที่พระเจ้าจักรพรรดิ 7 ได้อุทิศไว้

- ด้านที่สี่ กล่าวถึงสิ่งของที่พระเจ้าจักรพรรดิ 7 ประทานเป็นเครื่องพลีทาน ต่อจากด้านที่ 3 จากนั้น มีข้อความห้ามไม่ให้มีการทำร้ายกัน หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ลงท้ายด้วยการถวายพระพรแด่พระเจ้าจักรพรรดิ 7 ให้ได้รับความสุขจากบุญกุศลในครั้งนี้ (กรมศิลปากร, 2529 : 229-243)

จากจารึกดังกล่าวที่พบซึ่งมักสลักด้วยอักษรสันสกฤตและอักษรขอม แสดงให้เห็นเกี่ยวกับความเชื่อ ในเรื่องการบูชาและพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจพุทธคุณในการช่วยรักษาผู้ป่วยให้หายจากความ เจ็บป่วย โดยการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ซึ่งข้อมูลที่เป็นจารึกเหล่านี้จึงเป็นเครื่องยืนยันความเชื่อนี้ที่ได้เข้าสู่ ประเทศไทยจากพระราชดำริของกษัตริย์จักรพรรดิ 7 ของกัมพูชา

นอกจากจารึกประจำรอยศาลาแล้วหลักฐานอื่นๆที่กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ นั้น แทบไม่มีข้อมูลปรากฏเลย จนช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4 เมื่อกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ได้สร้าง “พระกริ่งปวเรศ” เป็นพระกริ่งแบบแรกขึ้นในประเทศไทย¹ การสร้างพระกริ่งปวเรศนี้ได้มอบให้ เจ้านายและข้าราชการ เพื่อนำติดตัวใช้ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในการนับถือพระ กริ่งว่า มีอำนาจพุทธคุณช่วยในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยให้หายจากโรคต่างๆ ช่วยป้องกันภัยอันตราย ช่วยป้องกันสัตว์ร้ายและสัตว์มีพิษ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวก็มีที่มาจากปณิธานของพระไภษัชยคุรุฯ นั่นเอง

¹ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ว่ามีพิธีกรรมเพื่อรักษาผู้มีอาการเจ็บป่วยโดยการลูบที่องค์พระ ซึ่งทำให้เกิดความซำหูดเสียหาย จึงเกิดแนวคิดในการสร้างพระกริ่งขึ้นเพื่อใช้ทำพิธีกรรมในการรักษา โดยแซ่พระกริ่งลงในน้ำเพื่อทำเป็น น้ำมนต์แทนการลูบที่องค์พระ ดังนั้นความเชื่อในการบูชาพระกริ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอถือว่าเป็นความเชื่อเดียวกันกับความเชื่อในการ บูชาพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีอำนาจพุทธคุณที่ช่วยในการรักษาผู้ป่วย

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่บันทึกไว้ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 19 ว่า สมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา มีการสร้างน้ำมูรธาธิเยก มีการนำพระกริ่งปวเรศทำน้ำพระพุทธมนต์ใช้ในงานมูรธาธิเยก ทุกครั้ง(พินัย ศักดิ์เสนีย์, 2502 : 75) แสดงถึงความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ นอกจากนั้นยังมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระกริ่งของสังฆราช(แพ) วัดสุทัศน์ ที่กล่าวถึงความเชื่อที่นำพระกริ่งแช่น้ำเพื่อทำน้ำพระพุทธมนต์ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยข้อมูลดังกล่าวถูกบันทึกไว้เมื่อครั้งที่สังฆราช (แพ) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีสมโพธิ กล่าวว่า (มอนต์ จันทนากร, 2527 : 5)

"สมเด็จพระวันรัต (แดง) เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ ได้อาพาธเป็นอหิวาตกโรค

มีอาการหนัก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ครั้งยัง

ทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น) ได้เสด็จไปเยี่ยมพระองค์ ท่านได้อาราธนา

พระกริ่งแช่น้ำ อธิษฐานขอน้ำพระพุทธมนต์ ถวายสมเด็จพระวันรัต (แดง)

ดื่มน้ำ อาการอาพาธก็ทุเลาลงจนหายเป็นปกติ"

วิธีการที่นำพระกริ่งมาแช่น้ำแล้วอธิษฐานขอเป็นน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อรักษาโรคลักปิดลักเปิดต่างๆนี้ ชาวบ้านจึงเรียกพระกริ่งว่า “พระหมอ” ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าแพทย์ที่เป็นอีกพระนามของพระองค์นั่นเอง

จากข้อมูลด้านเอกสารที่กล่าวมานั้น พบว่าข้อมูลที่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ โดยตรงในส่วนที่อยู่ในประเทศไทยนั้นเราแทบไม่มีข้อมูลที่กล่าวไว้เลย มีแต่จากกรีกประจำอโรคยศาลาที่มีการกล่าวไว้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจเนื่องจากประเทศไทยเรานั้นมีความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างมั่นคง ซึ่งมีพุทธปฏิมาที่สำคัญคือพระศากยมุนีและความเชื่อที่สำคัญตามหลักพุทธศาสนาแบบเถรวาทคือเรื่องของการกรรม แต่เราก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าประเทศไทยเราไม่ได้มีความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ แม้ว่าเราไม่มีหลักฐานทางเอกสารยืนยันแต่การพบรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระองค์ก็เป็นหลักฐานที่สำคัญที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของความเชื่อดังกล่าวในประเทศไทย ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯนั้น จะกล่าวถึงในส่วนของการวิเคราะห์รูปแบบของพุทธปฏิมาต่อไป

วิเคราะห์ด้านประติมานวิทยาของพระโขนงชัยคุรุในประเทศไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับพระโขนงชัยคุรุที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ที่มีผลต่อรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระองค์คือช่วงเวลาที่ยุทธิพลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กับแนวคิดที่ให้สร้างอโรคยศาลาพร้อมประดิษฐานพระโขนงชัยคุรุในในอาคารอโรคยศาลาเหล่านั้น โดยลักษณะทางประติมานวิทยาที่พบในช่วงนี้ไม่แตกต่างกับที่พบในประเทศกัมพูชา ซึ่งคงเนื่องมาจากประเทศไทยไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้มาโดยตรง พร้อมทั้งไม่ได้มีความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาแบบมหายานมากเท่ากับแบบเถรวาท ดังนั้นเมื่อแนวคิดดังกล่าวผ่านเข้าสู่ประเทศไทยโดยข้อกำหนดของกษัตริย์ที่มีอำนาจปกครองเหนือดินแดนดังกล่าว จึงก่อให้เกิดการสร้างพระโขนงชัยคุรุ ขึ้นในประเทศไทยโดยคงยึดลักษณะตามต้นแบบที่เกิดที่กัมพูชา ซึ่งสามารถแบ่งพุทธลักษณะออกได้เป็น 2 แบบคือ

แบบที่ 1 องค์พระโขนงชัยคุรุฯ ไม่สวมเครื่องประดับ พุทธลักษณะทางประติมานวิทยาของกลุ่มนี้ทำเป็นรูปบุคคลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น พระกรรณยาว มีพระอุษณิยะ ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ฉลองพระองค์แบบนักบวช จีวรบางเรียบไม่มีลวดลาย ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุลลายหม้อยาหรือผอบวางไว้

ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอว่าลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโขนงชัยคุรุฯ ที่พบในช่วงแรกในประเทศไทยที่รับอิทธิพลมาจากกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 นั้น ที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาในแบบที่ 1 นี้ น่าจะเกิดจากแนวคิดที่ได้รับการผสมผสานกับแนวความคิดแบบเถรวาทที่เป็นพุทธศาสนาที่ประเทศไทยนับถือ ซึ่งพุทธแบบเถรวาทนั้นพระพุทธรองค์จะไม่สวมเครื่องประดับ อีกทั้งพระโขนงชัยคุรุฯ ในแบบที่ 1 นี้เราพบน้อยมาก จนอาจกล่าวได้ว่าแทบไม่พบในประเทศกัมพูชาเลย

แบบที่ 2 องค์พระโขนงชัยคุรุฯ สวมเครื่องประดับ พุทธลักษณะทางประติมานวิทยาของกลุ่มนี้ทำเป็นรูปบุคคลมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่นเดียวกับกลุ่มแรก มีทั้งครองจีวรแบบห่มเฉียงเปิดอঙ্গสาขวา และครองจีวรแบบห่มคลุม ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุลลายหม้อยาหรือผอบ นอกจากนี้ลักษณะที่สำคัญคือมีการสวมเครื่องประดับแบบกษัตริย์ บนพระเศียรสวมเทริดและกระบังหน้า ที่พระองค์มีเครื่องประดับกรองศอ พาหุรัด ทองกร

พุทธลักษณะในแบบที่ 2 นี้ (ในประเทศกัมพูชาพบปฏิมากรรมพระโขนงชัยคุรุฯ ที่สวมเครื่องประดับเป็นจำนวนมากกว่าแบบที่ 1 ซึ่งในประเทศไทยก็พบในพุทธลักษณะทางประติมานวิทยาในแบบที่ 2 นี้ มากกว่าเช่นกัน) แสดงให้เห็นว่าพระโขนงชัยคุรุฯ นี้ไม่ได้ฉลองพระองค์แบบนักบวช แต่มีการสวมเครื่องประดับที่คล้ายคลึงกับฉลองพระองค์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งในความเชื่อเดิมของประเทศกัมพูชาตั้งแต่พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศนี้ หน้าที่ในการดูแลปกป้องมนุษย์จากภัยอันตรายก็เป็น

หน้าที่ของพระองค์ ดังนั้นเมื่อเกิดความเชื่อใหม่ในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เข้ามาโดยมีอำนาจพุทธคุณที่ใกล้เคียงกับอำนาจพุทธคุณของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จึงอาจมีการผสมผสานลักษณะทางประติมานวิทยาทั้ง 2 แบบเข้าด้วยกันคือมีลักษณะสวมเครื่องประดับแบบพระโพธิสัตว์ แต่ยังมีพุทธลักษณะที่สำคัญของพระไภษัชยคุรุฯ ไว้ คือมีหม้อยาหรือผอบขนาดเล็กวางบนฝ่าพระหัตถ์

การสร้างประติมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีฉลองพระองค์แบบพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรนั้น ก่อนหน้าเคยมีลักษณะทางประติมานวิทยาเช่นนี้ให้พบอยู่แล้วในประเทศทิเบต แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ขอเสนอว่าการสร้างปฏิมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศกัมพูชา น่าจะเกิดจากแนวคิดในการผสมผสานความเชื่อที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเอง มากกว่าการได้รับอิทธิพลและแนวคิดมาจากประเทศทิเบต เมื่อความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เข้าสู่ประเทศไทยตามพระประสงค์ของกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ลักษณะประติมานวิทยาขององค์พระไภษัชยคุรุฯ จึงยึดตามรูปแบบประเพณีนิยมที่เป็นลักษณะเช่นเดียวกับการสร้างเพื่อประดิษฐานในอโรคยศาลาในประเทศกัมพูชา

นอกจากนั้นพระไภษัชยคุรุฯ ที่พบในประเทศไทยในช่วงเวลานี้ ก็มีลักษณะพื้นเมืองตามที่ได้เคยกล่าวไปแล้วในส่วนของรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศกัมพูชา คือทำองค์พระประทับบนขนดนาค ด้านหลังพระเศียรพระไภษัชยคุรุฯ ทำเป็นเศียรนาค 7 เศียรแผ่ออกเป็นรัศมี เมื่อความเชื่อและการสร้างประติมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ที่ประเทศไทยเรารับมาจากประเทศกัมพูชาในช่วงเวลานี้จึงยังคงรักษารูปแบบที่ทำองค์พระประทับบนขนดนาคด้วยเช่นกัน

หลังจากที่กษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของกัมพูชาสวรรคต ประเทศกัมพูชาก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในการนับถือศาสนาโดยกลับไปนับถือศาสนาพราหมณ์อีกครั้ง จากการที่ไม่มีการสนับสนุนทั้งด้านทรัพย์สินและกำลังคน ทำให้ศาสนาสถานและรูปเคารพทางพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาและตามแนวถนนโบราณของพระองค์เริ่มเสื่อมลง ชำรุดและถูกทิ้งร้างไปในที่สุด อีกทั้งยังอาจถูกสั่งให้ปรับเปลี่ยนจากพุทธศาสนาสู่ศาสนาพราหมณ์ ในส่วนประเทศไทยเมื่อแนวความคิดหลักจากประเทศกัมพูชาได้ปรับเปลี่ยนไป ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทยค่อยๆ ลดบทบาทลง เห็นได้จากการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ที่วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ที่สร้างเป็นส่วนประดับสถาปัตยกรรม (บันแถลง) ประดับบนชั้นหลังคาของสถาปัตยกรรมทางศาสนา เสมือนเป็นเทพเจ้าประจำทิศ

การสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ที่ใช้เป็นเครื่องประดับสถาปัตยกรรมนี้เราพบเป็นจำนวนน้อยมาก แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าว แนวคิดในการบูชาเพื่ออาศัยอำนาจพุทธคุณของพระไภษัชยคุรุฯ ในการรักษาผู้ป่วยได้ลดบทบาทลงด้วยเช่นกัน แต่การยังปรากฏรูปเคารพของพระองค์แสดงสัญลักษณ์ของการเป็นพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ไว้ (จากการแสดงลักษณะทางประติมานวิทยาของวัตถุในฝ่าพระหัตถ์) ก็อาจเนื่องจากพระไภษัชยคุรุฯ นั้น ก็เป็นความเชื่อในพุทธศาสนาเช่นกัน แต่ก็ได้ลดบทบาทของพระองค์ลง เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการบูชาพระศากยมุณีที่เป็นแนวคิดหลักของพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ประเทศไทยในสมัยสุโขทัยรับมาจากประเทศลังกา

หลังจากการพบหลักฐานในการสร้างปฏิมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ที่ใช้ประดับสถาปัตยกรรม ที่วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัยแล้วการสร้างรูปเคารพของพระไภษัชยคุรุฯ ก็หายไปจากประเทศไทย ซึ่งอาจเนื่องมาจากการปฏิเสธอิทธิพลต่างของรัฐขอมที่เคยปกครองดินแดนนี้และอีกประเด็นหนึ่งก็น่าจะเป็นเพราะในประเทศไทยเรานับถือพุทธศาสนาในแบบเถรวาทเป็นหลัก มีแนวคิดและความเชื่อที่ค่อนข้างแตกต่างกับพุทธศาสนาแบบมหายานของกัมพูชา ดังนั้นความเชื่อและการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรมหรือบูชา เพื่ออาศัยอำนาจพุทธคุณในการรักษาผู้ป่วยต่างก็หายไปจากสังคมไทย

จนถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศานามหายานได้เข้าสู่ประเทศไทยตามความเชื่อที่ได้รับจากเวียดนามแบบอนันนิกาย ส่วนรูปแบบทางประติมาวิทยาของปฏิมากรรมที่สร้างขึ้นเป็นพระประธานในอาคารทางศาสนาในช่วงนี้ พบว่ามีทั้งการสร้างเป็นพระศากยมุณีอยู่ตรงกลางเพียงองค์เดียว เช่นที่วัดวัดมงคลสมามคม และแบบที่มีพระประธาน 3 องค์ ที่วัดวัดทิพยวารีวิหาร แต่ทั้ง 2 วัดมีการปรับเปลี่ยนและได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีแนวคิดเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ เกิดขึ้นแล้วหรือไม่ แต่วัดที่สร้างขึ้นในพุทธมหายานแบบอนันนิกายในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – 3) เช่น วัดอนันนิกายาราม วัดอุภัยราชบำรุง วัดเขตรันานบุญญาราม² ก็ยังคงรูปแบบการสร้างที่มีพระศากยมุณีเป็นพระประธานเพียงพระองค์เดียวในพระอุโบสถ

ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอว่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงช่วงต้นของสมัยรัตนโกสินทร์ (ช่วงรัชกาลที่ 1 – 3) ที่มีความเชื่อในพุทธศานามหายานแบบอนันนิกายเข้าสู่ประเทศไทย แต่ความเชื่อและการสร้างปฏิมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ยังไม่มีปรากฏขึ้นใหม่ในช่วงเวลานี้ สำหรับรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ที่พบตามวัดต่างๆ ที่กำหนดอายุวัดเหล่านั้นว่าสร้างขึ้นในช่วงดังกล่าว ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ดังกล่าวเพิ่มเติมในสมัยหลังทั้งหมด และไม่เก่าไปกว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ศาสนาพุทธมหายานแบบจีนนิกายได้เข้าสู่ประเทศไทย โดยพระอาจารย์สกเหิง ในช่วงเวลานี้ได้มีการสร้างวัดพุทธศานามหายานแบบจีนขึ้นหลายวัดเริ่มจากวัดแรกคือวัดบำเพ็ญจินพรต และวัดอื่นๆ เช่นวัดมังกรกมลาวาส วัดจีนประชาสโมสร ซึ่งวัดเหล่านี้มีข้อมูลระบุว่าพระประธานที่เรียงกัน 3 องค์ในพระอุโบสถ สร้างจากกระดาษอัดทาสีทอง (Paper Mache) นำเข้ามาจากประเทศจีน เช่นเดียวกันทั้ง 3 วัด โดยกล่าวว่าพระประธานทั้ง 3 องค์นั้นคือพระอมิตะภะ (มีดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์) พระศากยมุณี (มีลูกแก้วบนฝ่าพระหัตถ์) ส่วนพระไภษัชยคุรุฯ (มีเจดีย์บนฝ่าพระหัตถ์)

² วัดเขตรันานบุญญาราม ปัจจุบันมีการสร้างพระประธานเพิ่มอีก 3 องค์ประดิษฐานไว้หน้าพระประธานเดิม กล่าวว่าพระประธานทั้ง 3 องค์คือพระอมิตาภะ พระศากยมุณีและพระไภษัชยคุรุฯ มีหลักฐานระบุว่าพระประธานทั้ง 3 องค์นี้ได้สร้างขึ้นและนำมาประดิษฐานไว้เมื่อปี พ.ศ. 2555

โดยลักษณะทางประติมานวิทยาของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์และทั้ง 3 วัด มีความคล้ายคลึงกันคือ องค์พระพุทธรูปมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษ 32 ประการ เช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย ขนาดเล็กคล้าย หนามขนุน พระกรณยาว พระอุษณิষะ มีอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง พระเนตรมองลง ต่ำ ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้างบนฐานบัวหงาย จลองค์แบบนักบวช ไม่สวม เครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบนักบวชจีน ชายจีวรมัดเป็นปมไว้ด้านหลังกลางพระอุระ พระหัตถ์ของ พระประธานแต่ละองค์แสดงมุทราที่ต่างกันไป และมีวัดต่างๆ ที่กำหนดลักษณะทางประติมานวิทยาไว้ บนฝ่าพระหัตถ์ แต่ทำจากวัสดุคนละชนิดกับวัสดุที่ใช้สร้างองค์พระ

การที่พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์จำลองพระองค์แบบนักบวช ไม่สวมเครื่องทรงแบบกษัตริย์ก็แสดงให้เห็นว่าแนวคิดในการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ที่เกิดขึ้นในเวลานี้ เป็นอิทธิพลที่ประเทศไทยเราได้รับผ่านมาจาก พระสงฆ์จีนอย่างชัดเจน ด้วยเหตุผลที่ว่าการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทยที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้ซึ่ง รับอิทธิพลจากกัมพูชานิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปที่สวมเครื่องทรงแบบกษัตริย์ และประทับบนบัลลังก์นาค อีกทั้งความเชื่อดังกล่าวรวมถึงการสร้างประติมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ก็ไม่เคยปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนอีกเลย หลังจากวัฒนธรรมขอมเสื่อมอำนาจลงจากประเทศไทย นอกจากนั้นลักษณะทางประติมานวิทยาในการ ครองจีวร ก็มีลักษณะการครองจีวรแบบพระสงฆ์ของจีนหรือตามแบบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปจีน ซึ่ง หากเป็นการครองจีวรของพระพุทธรูปแบบกัมพูชามักครองจีวรห่มเฉียงเปิดอঙ্গาขวามีชายจีวรพาดบน อังสาซ้าย ชายจีวรอยู่กลางพระอุระ หรือการครองจีวรอีกรูปแบบก็จะเป็นลักษณะจีวรแบบห่มคลุมแต่จีวร จะบางเรียบแนบติดพระวรกายคล้ายจีวรเปียกน้ำ

สำหรับวัดที่อยู่บนพระหัตถ์ของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์คือ พระอมิตะภะมิดอกบัวบนฝ่า พระหัตถ์ พระศากยมุณีมีลูกแก้วบนฝ่าพระหัตถ์ พระไภษัชยคุรุฯ มีเจดีย์แบบจีน(ละ)บนฝ่าพระหัตถ์ ใน งานวิจัยชิ้นนี้ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุฯ นั้น ขอเสนอว่าการสร้างพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์ ในพระอุโบสถนั้นน่าจะหมายถึงความเชื่อในเรื่อง ตรีกาล คือ อดีตพุทธ ปัจจุบันพุทธและอนาคตพุทธ ตาม ความเชื่อของพุทธศาสนมหายานของจีนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังมากกว่า ส่วนความเชื่อที่กล่าวว่า พระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์แล้วกำหนดว่าคือพระอมิตะภะ พระศากยมุณี และพระไภษัชยคุรุฯ และมีการ นำวัตถุแต่ละชิ้นมาวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ (พระอมิตะภะมิดอกบัวบนฝ่าพระหัตถ์ พระศากยมุณีมีลูกแก้วบน ฝ่าพระหัตถ์ส่วนพระไภษัชยคุรุฯมีเจดีย์แบบจีนบนฝ่าพระหัตถ์) เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะทางประติมาน วิทยาในพระพุทธรูปแต่ละองค์นั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ขอเสนอว่าแนวคิดและลักษณะทางประติมานวิทยา ดังกล่าว ไม่ได้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกสร้างองค์พระแต่น่าจะเกิดขึ้นในชั้นหลัง เห็นได้จากวัตถุที่อยู่ในพระหัตถ์ ของพระพุทธรูปประธานแต่ละองค์ที่สร้างจากวัสดุคนละประเภทที่สร้างองค์พระ นอกจากนี้พระพุทธรูป ประธานทั้ง 3 องค์ที่วัดจีนประชาสโมสรที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ก็ไม่ได้มีการนำวัตถุดังกล่าววางไว้ เช่นเดียวกับวัดบำเพ็ญจีนพรต และวัดมังกรกมลาวาส

ส่วนลักษณะทางประติมาวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ของวัดจีนที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ เช่นวัดบำเพ็ญจีนพรต และวัดมังกรกมลาวาส วัดทิพวาริ ขณะที่ผู้ทำการวิจัยทำการศึกษายู่นี้มีการใช้เจดีย์แบบจีน(อะ)วางบนฝ่าพระหัตถ์ และกำหนดว่าคือลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ นั้น เป็นข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนนัก เนื่องจากความเชื่อและแนวคิดในการสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ในช่วงเวลานี้ที่ประเทศไทยรับมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาหายานแบบจีน แต่ในประเทศจีนลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ จะมีหม้อยาอยู่ในพระหัตถ์ซ้ายเสมอและยังไม่เคยพบลักษณะทางประติมานวิทยาที่ถือเจดีย์งานวิจัยชิ้นนี้จึงขอเสนอว่าพุทธประติมานของพระโกษชัยคุรุฯ ที่ถือเจดีย์แบบจีนในพระหัตถ์ซ้าย เป็นลักษณะเฉพาะที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทยและน่าจะเกิดจากนำความเชื่อเรื่องเซียนยาในลัทธิเต๋า และการใช้เจดีย์เป็นที่เก็บยาของลัทธิเต๋ามาผสมผสาน ก่อให้เกิดแนวคิดในการกำหนดลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ที่มีการนำเจดีย์แบบจีนไว้ในฝ่าพระหัตถ์แทนหม้อยา

การสร้างปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ได้กลับมามีบทบาทขึ้นอีกครั้งใน สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9³ ได้มีการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นตามวัดต่างๆ มีทั้งวัดพุทธศาสนาแบบเถรวาทและวัดในพุทธศาสนาหายานแบบจีน และมีลักษณะทางประติมานวิทยาที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง

- **วัดทรงธรรมกัลยาณิ** มีการสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นในราว พ.ศ. 2548 ลักษณะทางประติมานที่ปรากฏคือ มีลักษณะตามแบบมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ครองจีวรห่มคลุมแบบการครองจีวรของภิกษุจีน ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พระหัตถ์ขวาวางเสมอแนวพระชานุแสดงมุทราประธานพร พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลาบนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาวางไว้ แต่ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ที่สร้างขึ้นที่นี้้นมีพระวรกายเป็นสีน้ำเงิน นับเป็นครั้งแรกที่มีการสร้างพระวรกายที่มีสีเหมือนในคัมภีร์พระโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปฐกนิพนธ์วิเศษสูตรที่กล่าวถึงปณิธานทั้ง 12 ข้อของพระองค์ โดยในข้อที่ 2 กล่าวว่า

“ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบนโลกและบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ กายของข้าฯ จะทอแสงคุจมีสีฟ้าอันปราศจากมลทินทั้งภายในและภายนอก เปล่งแสงออกไปไกลแสนไกล ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ ประทับนั่งอย่างสงบ มีรัศมีสว่างกว่าพระจันทร์และพระอาทิตย์ ข้าฯ จะเป็นผู้นำปัญญาสู่สรรพสัตว์ผู้ยังข้องอยู่ในกิเลสเพื่อเขาจะได้ดำเนินชีวิตอย่างอิสระตามปณิธานของแต่ละบุคคล”

การสร้างพุทธประติมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ให้มีพระวรกายสีฟ้านี้ น่าจะเกิดจากความเชื่อที่เป็นผลมาจากข้อความในพระคัมภีร์ที่กล่าวถึงสีของพระวรกายของพระองค์ซึ่งลักษณะทางประติมานวิทยาดังกล่าวน่าจะเกิดจุดมุ่งหมายของผู้สร้างที่ต้องการให้มีพุทธลักษณะตรงกับที่ระบุในคัมภีร์นั่นเอง

³ เมื่อสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การสร้างวัดจีนในประเทศไทยก็มีบทบาทน้อยลง อีกทั้งการสร้างรูปเคารพเป็นพระประธานในวัด ก็นิยมสร้างพระศากยมุนีเป็นประธานเพียงองค์เดียว เช่นวัดโพธิ์แมนคุณาราม จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จึงเกิดความเชื่อและการสร้างประติมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ขึ้นใหม่

- วัดบรมราชากาญจนภิเษกอนุสรณ์ เป็นวัดในสังกัดจีนิกายที่สร้างขึ้นแล้วเสร็จในพ.ศ. 2551 พระประธานที่สร้างก็ยึดตามรูปแบบที่เคยสร้างที่วัดมังกรกลาواس ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระ-
ไภยชัยคุรุฯ ที่สร้างขึ้นที่วัดนี้ องค์พระสร้างตามลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ ครองจีวรห่มคลุมแบบการ
ครองจีวรของพระสงฆ์จีน ขอบจีวรมีลวดลายแบบจีนคล้ายลายพรรณพฤษยา องค์พระไม่สวมเครื่องประดับ
มีเครื่องหมายสวัสดิกะ อยู่กลางพระอุระด้านหน้า ประทับขัดสมาธิราบ (เห็นฝ่าพระหัตถ์เพียงข้างเดียว) บน
ฐานบัว พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประธานพรวางบนพระชานุด้านขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระ-
เพลา บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุทำเป็นเจดีย์แบบจีน 8 ชั้นวางไว้ การทำพุทธลักษณะเช่นนี้ทางผู้ออกแบบ
จัดสร้างได้กล่าวว่าการยึดตามรูปแบบการสร้างพระประธานในวัดพุทธศาสนาหายานแบบจีนิกาย ที่
เคยปฏิบัติกันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5⁴

ภาพที่ 121 : ภาพพระประธานประทับเรียงกัน 3 องค์ วัดมังกรกลาواس
ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายเก่าหอจดหมายเหตุ

⁴ ในข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า เราไม่สามารถระบุได้ชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุที่อยู่บนพระหัตถ์ของพระพุทธรูปประธานทั้ง 3 องค์
ของวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 เช่น วัดป่าเพ็ญจินพรต วัดมังกรกลาواس ว่ามีการสร้างขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวจริงหรือไม่ แต่จากการ
สืบค้นภาพถ่ายเก่าของวัดมังกรกลาواس จากหอจดหมายเหตุ ที่ถ่ายไว้ในช่วงปี พ.ศ. 2497 ยังไม่พบวัตถุที่วางบนฝ่าพระหัตถ์ของพระ
ประธานทั้ง 3 องค์ (ภาพที่ 121)

ช่วงทศวรรษสุดท้าย (พ.ศ. 2550 – 2559) ผู้วิจัยพบว่าลักษณะประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมค่อนข้างมาก โดยมีการผสมผสานกับแนวความคิดแบบไทยหรือใช้ลักษณะตามความเชื่อแบบเถรวาทเข้าไปผสม อีกทั้งประติมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ที่พบก็ยังไม่ได้สร้างขึ้นเฉพาะแต่ในวัดจีนเท่านั้น แต่ในวัดไทยที่เป็นความเชื่อแบบเถรวาทก็มีการสร้างรูปเคารพของพระองค์ด้วย

- **วัดสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** ในพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระประธานที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระกริ่งปวเรศ คือองค์พระมีลักษณะตามมหานุรูปลักษณะ 32 ประการ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสา ด้านขวา จีวรเรียบไม่มีริ้ว ไม่สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัวเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราชนะมารไว้บริเวณพระชานุ พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลาบนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุเรียวยาวคล้ายสัญลักษณ์หม้อยาวางไว้

พุทธลักษณะดังกล่าวของพระหม้อยา นักวิชาการบางท่านอาจกล่าวว่ามีได้หมายถึงพระโกษชัยคุรุฯ แต่ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพระกริ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมีแนวคิดเช่นเดียวกับพระโกษชัยคุรุฯ แต่ทำจำลองให้มีขนาดเล็กลงเพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม ดังนั้นพระพุทธรูปประธานที่วัดสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกนี้ ผู้วิจัยจึงขอจัดว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของพระโกษชัยคุรุฯ ด้วย ส่วนลักษณะทางประติมานวิทยาของพระองค์นั้น คงนำแนวคิดแบบนิกายเถรวาทที่สร้างพระกริ่งเพื่อใช้ในการปกป้องคุ้มครอง จากภัยอันตรายและช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย มาใช้เป็นพุทธลักษณะของพระประธานที่วัดนี้

- **วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จังหวัดร้อยเอ็ด** การสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้ถือว่ามีรูปแบบที่ต่างไปจากเดิมในหลายส่วน คือทำเป็นลักษณะพระพุทธรูปตามพุทธศิลป์แบบไทยคล้ายลักษณะพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง ครองจีวรห่มเฉียงชายจีวรพาดมาคลุมไว้ที่พระอังสาขวา ขอบชายจีวรมีลวดลายใบไม้มีวนประดับไว้ ส่วนกลางพระอุระจะมีสังฆาฏิผูกเป็นปมพร้อมแถบลายที่คล้ายกับลายตามขอบชายจีวรประดับไว้ ไม่สวมเครื่องประดับ พระหัตถ์ขวาวางเสมอแนวพระชานุ หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นคล้ายการแสดงมุทราประทานพร แต่ในฝ่าพระหัตถ์มีการถือคันยาที่เรียกว่าคันธนูระ ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้น บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาวางไว้

ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้ มีความแตกต่างไปจากของพระโกษชัยคุรุฯ ที่เคยสร้างในประเทศไทยที่มีมาแต่เดิม คือองค์พระแสดงพุทธศิลป์แบบไทยซึ่งน่าจะเป็นเพราะการสร้างขึ้นจากการผสมผสานระหว่างตามคติแบบเถรวาทที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทยกับคติความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระโกษชัยคุรุฯ แต่ประเด็นที่น่าสนใจของประติมานวิทยาที่พระพุทธรูปองค์นี้คือ การที่ในพระหัตถ์ขวามีการถือคันยาที่เรียกว่าคันธนูระ ซึ่งลักษณะทางประติมานวิทยาแบบนี้พบแต่ในประเทศทิเบตเท่านั้น สำหรับประเด็นนี้ผู้วิจัยขอเสนอว่าไม่น่าจะเป็นการรับอิทธิพลหรือแนวคิดในการสร้างมาจากประเทศทิเบตโดยตรง แต่น่าจะเกิดจากผู้ออกแบบสร้างพระโกษชัยคุรุฯ ที่วัดนี้ อาจศึกษาค้นคว้ารูปแบบผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งมักแสดงภาพพระโกษชัยคุรุฯ ที่มีลักษณะดังกล่าวจากประเทศทิเบตไว้เป็นจำนวนมาก จึงน่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้ออกแบบมาใช้เป็นต้นแบบและเกิดการผสมผสานกับพุทธศิลป์แบบไทย ได้ลักษณะทางประติมานดังกล่าวออกมา

- วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี วัดพระบาทน้ำพุนี้เป็นวัดที่มีการรับผู้ป่วยโรคเอดส์เข้ามาดูแล จากการเจ็บป่วยดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ขึ้นเพื่อหวังอำนาจพุทธคุณช่วยเป็นกำลังใจ รวมถึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับผู้ป่วยเหล่านั้น ส่วนพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ที่สร้างที่วัดนี้คือแสดงพุทธศิลป์แบบไทยสมัยลพบุรี พระพุทธรูปสวมเครื่องประดับอย่างกะตริย์ ครองจีวรห่มเฉียง เปิดอঙ্গสาขวา ชายจีวรพับซ้อนเป็นริ้วยาวจรดพระนาภี จีวรเรียบไม่มีลวดลาย ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทข้างเดียว พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราประทานพร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาหงายฝ่าพระหัตถ์ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัดบูรพกล้ายหม้อยาวางไว้

ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ที่วัดนี้ มีความต่างไปจากการสร้างในอดีตคือการทำองค์พระตามลักษณะพุทธศิลป์แบบไทย (ปกติการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ มักยึดตามรูปแบบพุทธลักษณะแบบจีน) มีการสวมเครื่องทรงอย่างกะตริย์ ซึ่งไม่นิยมในการสร้างพระพุทธรูปในพุทธศาสนาแบบเถรวาทสำหรับลักษณะทางประติมานวิทยาที่มีการเพิ่มในเรื่องการสวมเครื่องทรงอย่างกะตริย์นั้น ผู้วิจัยขอเสนอว่าไม่น่าเกิดจากแนวคิดที่ว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นเสมือนพระโพธิสัตว์ เช่นแนวคิดที่เคยพบที่กัมพูชาและทิเบต แต่น่าจะเกิดจากต้องการให้ผู้เข้ามาราบไหว้ขอพรได้รู้สึกเสมือนการกราบไหว้ขอพรจากเทวดาซึ่งเป็นความรู้สึกและความเชื่อที่สำคัญในสังคมไทย ที่มักเชื่อว่าเทวดาคือผู้มีบารมีที่จะประทานสิ่งต่างๆ ให้กับมนุษย์ที่กราบไหว้บูชาและร้องขอ มารวมกับอำนาจพุทธคุณของพระไภษัชยคุรุฯ ก่อให้เกิดประติมานวิทยาในลักษณะดังกล่าวขึ้นที่นี้

- โรงพยาบาลจุฬารัตน์ กรุงเทพมหานคร การสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ขึ้นที่นี้เกิดจากพระดำริของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปประจำโรงพยาบาลจุฬารัตน์ เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ป่วยที่เข้ารับบริการ พุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ ที่นี้ ทำเป็นพระพุทธรูปนาคปรกโดยส่วนเศียรนาคทำเป็นนาค 9 เศียร พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม พระเศียรสวมเทริด องค์พระมีเครื่องประดับตกแต่งแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สวมกรองศอ พระกรสวมทองกรและพาหุรัด โดยลวดลายที่ประดับเป็นลายแบบไทยคล้ายลายประจำยาม ครองจีวรห่มคลุม จีวรบางเรียบติดพระวรกายแบบจีวรเปียกน้ำ ประทับขัดสมาธิราบเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียวบนชนดนาค 7 ชั้น พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางประสานกันอย่างหลวมๆ บนพระเพลา หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นบนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาวางไว้

ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ที่โรงพยาบาลจุฬารัตน์นี้ ทำเป็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปนาคปรก สวมเครื่องประดับ ประทับขัดสมาธิ ซึ่งลักษณะทางประติมานวิทยาดังกล่าว ผู้วิจัยขอเสนอว่าเป็นการรับรูปแบบและแนวคิดในการสร้างมาจาก รูปแบบพระไภษัชยคุรุฯ ของประเทศกัมพูชาที่แพร่หลายในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เพราะการสร้างพระไภษัชยคุรุฯ ที่มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปนาคปรกนั้นพบได้เฉพาะแต่ในประเทศกัมพูชา และประเทศไทยเราก็เคยรับรูปแบบดังกล่าวไว้แล้ว และนำมาผสมผสานทำให้เกิดความร่วมมือและมีความเป็นไทยมากขึ้น กับช่วงเวลาปัจจุบัน

จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาทั้งหมดเราคงเห็นได้ว่าข้อมูลทางเอกสาร บันทึก ที่เกี่ยวกับพระโกษชัยคุรุฯ ในประเทศไทยทำให้เราทราบว่าความเชื่อทั้งหมดเริ่มต้นจากอิทธิพลของกษัตริย์ชาวมันที่ 7 ของขอมโบราณ ก่อให้เกิดการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ที่แสดงอิทธิพลของขอมโดยมีลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญคือสร้างเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก ฉลองพระองค์แบบกษัตริย์ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันบนพระเพลา แสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาวางไว้

เมื่ออาณาจักรขอมโบราณเสื่อมอำนาจลงความเชื่อและการสร้างประติมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ก็ได้หายไปจากประเทศไทยด้วย จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศาสนมหายานแบบจีนิกายได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ความเชื่อและการสร้างปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ ได้กลับสู่ประเทศไทยอีกครั้ง โดยพบปฏิมากรรมพระโกษชัยคุรุฯ อยู่ในวัดจีน และมักพบพร้อมกับพระประธานอีก 2 โดยทำเป็นพระประธานเรียงกัน 3 องค์ คือพระอมิตาภะ พระศากยมุนีและพระโกษชัยคุรุฯ โดยพุทธลักษณะของพระโกษชัยคุรุฯ ที่พบในช่วงเวลานี้ องค์พระพุทธรูปมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษ 32 ประการ เช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดเล็กคล้ายหนามขนุน พระกรณียาว มีพระอุษณียะ พระอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง พระเนตรมองลงต่ำ ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้างบนฐานบัวหงาย ครองจีวรห่มคลุมแบบนักบวชจีน ชายจีวรมัดเป็นปมไว้ด้านหลังหน้ากลางพระอุระ ไม่สวมเครื่องประดับ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลาและมีเจดีย์แบบจีน (ละ) วางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ที่นับเป็นประติมานวิทยาที่แสดงว่าเป็นพระโกษชัยคุรุฯ

ต่อมาช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ช่วง พ.ศ. 2550 – 2559 ลักษณะทางประติมานวิทยาในการสร้างรูปเคารพพระโกษชัยคุรุฯ ในประเทศไทย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งโดยในช่วงเวลานี้ มีการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นในการสร้างพระพุทธรูปที่แสดงพุทธศิลป์แบบไทยมากขึ้น แต่ก็ยังคงลักษณะที่สำคัญทางประติมานวิทยาของพระโกษชัยคุรุฯ ไว้ คือในฝ่าพระหัตถ์ซ้ายจะมีหม้อยาวางไว้

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

แนวคิด ความเชื่อและรูปแบบทางประติมานวิทยาของพระโภชชยคุรุในประเทศไทย

ด้านแนวคิดและความเชื่อจากเอกสารและคัมภีร์ต่างๆ

เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดความเชื่อของพุทธศาสนาที่แบ่งเป็นนิกายใหญ่ๆ 2 นิกาย คือเถรวาทกับมหายาน เริ่มขึ้นราว พ.ศ. 100 และมีความชัดเจนมากขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 6 หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 4 สมัยพระเจ้าอโศก ฝัอมหายานได้ทำการเขียน เรียบเรียงและรวบรวมคัมภีร์ต่างๆขึ้นมากมาย ในด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาและการบูชาพระโพธิสัตว์ต่างๆ แต่คัมภีร์ต่างๆเหล่านั้นยังไม่มีกล่าวถึงพระโภชชยคุรุ โดยตรง แต่เนื้อหาบางส่วนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ได้ปรากฏขึ้นแล้ว เช่น คัมภีร์สังฆกรรมปุณณทริกสูตรที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ว่ามีหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์หรือพ้นจากความเจ็บปวดทรมานร่างกาย หรือคัมภีร์สังฆกรรมลลิตวิสูตรที่กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ ผู้สามารถปลดปล่อยความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของมนุษย์ แต่ก็ยังไม่พบว่ามีคัมภีร์ในพุทธศาสนาแบบมหายานฉบับใดที่กล่าวถึงพระโภชชยคุรุโดยตรงเลย หรือในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทเท่าที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) ก็ยังไม่มีคัมภีร์ใดๆ ที่กล่าวถึงพระโภชชยคุรุ ด้วยเช่นกัน จึงกล่าวได้เพียงว่าในประเทศอินเดียที่เป็นจุดกำเนิดของพุทธศาสนานั้น เราพบเพียงความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์หรือการปกป้องคุ้มครอง รักษาพยาบาลที่เจ็บป่วย

ในส่วนของคัมภีร์ที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับพระโภชชยคุรุ คือคัมภีร์ 2 เล่มที่เขียนขึ้นในประเทศจีนชื่อพระโภชชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตปุรวปนิชานสูตร และพระโภชชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปนิชานวิเศษสูตร ซึ่งทั้ง 2 คัมภีร์มีเนื้อหาเกี่ยวกับปนิชานทั้ง 12 ข้อของพระโภชชยคุรุ เมื่อครั้งยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งจากคัมภีร์ทั้ง 2 เล่มที่กล่าวถึงปนิชาน 12 ข้อนี้ทำให้เกิดความชัดเจนในส่วน of เรื่องราวและอำนาจพุทธคุณของพระโภชชยคุรุ และน่าจะเป็นจุดที่เผยแพร่ความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระองค์ออกสู่ประเทศต่างๆเช่น ญี่ปุ่น ทิเบตและอาหรับถึงประเทศไทยและกัมพูชาด้วย

เมื่อความเชื่อในการนับถือบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เข้าสู่ประเทศกัมพูชาและส่งต่อไปไทยในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันจากอิทธิพลและพระราชประสงค์ของกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของอาณาจักรขอมโบราณ ที่ต้องการสร้างอโรคยศาลาร้อมประดิษฐานพระไภษัชยคุรุฯ ไว้ในอาคารดังกล่าว เพื่อเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วยและทำพิธีกรรมต่างๆ ในการรักษา เมื่ออาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลง ความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ในประเทศไทยก็ได้หายไป เราไม่พบทั้งรูปเคารพ อาคารทางศาสนาหรือเอกสารต่างๆ ที่ระบุว่าประเทศไทยมีการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เพื่อให้อำนาจพุทธคุณช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยอีกเลย จนช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในประเทศไทยเราได้มีความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอาการเจ็บป่วย การป้องกันอุบัติเหตุ ป้องกันพิษภัยจากสัตว์ร้าย แต่ความเชื่อดังกล่าวเกิดขึ้นในความเชื่อในการบูชาพระกริ่งซึ่งเป็นรูปจำลองของพระไภษัชยคุรุฯ ที่ใช้ในพิธีกรรมเพื่อการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ หรือใช้พกพาเพื่อป้องกันอันตราย สัตว์มีพิษขณะเดินทาง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเชื่อในการทำน้ำพระพุทธรณ์ในงานมรุทธาธิษก (โดยการนำพระกริ่งมาแช่น้ำเพื่อทำน้ำมนต์ใช้ในพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งพระกริ่งคือรูปจำลองพระไภษัชยคุรุฯ) แสดงให้เห็นความเชื่อในอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวกับด้านการป้องกันภัยอันตราย หรือขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดี ที่เพิ่มขึ้นจากความเชื่อเดิมในการนับถือพระไภษัชยคุรุฯ ส่วนความในอำนาจพุทธคุณที่เกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรคร้ายต่างๆ ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนที่สามารถยืนยันความเชื่อดังกล่าวได้แม้ว่าจะมีการสร้างรูปเคารพของพระไภษัชยคุรุฯ ตามวัดจีนต่างในช่วงเวลานี้

ในช่วงทศวรรษที่ 2550-2559 มีการสร้างประติมากรรมพระไภษัชยคุรุฯ ขึ้นหลายแห่งและมีความแตกต่างกันในด้านประติมากรรมวิธยาก่อนข้างมาก แต่ในส่วนของความเชื่อนั้นเราพบว่าการสร้างขึ้นที่วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี และโรงพยาบาลจุฬาภรณ์ โดยมูลเหตุในการสร้างทั้ง 2 แห่งนั้นเพื่อให้ผู้ป่วยได้ใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายและอาการเจ็บป่วย แสดงให้เห็นว่าแนวคิดและความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระไภษัชยคุรุฯ ด้านการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บป่วยยังคงอยู่ในสังคมไทย

ด้านลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ

การสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯในประเทศไทยครั้งแรก คงเกิดขึ้นจากพระราชดำริของกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 แต่เมื่ออำนาจของกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 เสื่อมลง และอำนาจของอาณาจักรขอมโบราณก็ไม่ได้มีบทบาทต่อประเทศไทยอีก การสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ ก็ได้หายไปจากประเทศไทยด้วย จนกระทั่งความเชื่อในพุทธศาสนamahayanaแบบจีนิกายได้เข้าสู่ประเทศไทย สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) มีการสร้างพระประธานขึ้นในอุโบสถของวัดจีนเช่น ที่วัดมังกรกมลาวาส วัดทิพย์าวี วัดจีนประชาสโมสร โดยทำเป็นพระพุทธรูปประทับเรียงกัน 3 องค์ องค์ที่อยู่ด้านซ้ายของพระศากยมุนีคือพระไภษัชยคุรุฯ แต่เมื่อพระมหากษัตริย์จีนธรรมสมาธิวัตร โพธิ์แจ้ง อดีตเจ้าคณะใหญ่คณะสงฆ์จีนิกายรูปที่ 6 แห่งประเทศไทย ได้มีการปรับปรุงกฎ ระเบียบต่างๆในพุทธศาสนาแบบจีนิกายให้ดีขึ้น มีการสร้างวัดจีนขึ้นอีกหลายแห่งรวมถึงมีการปรับปรุงวัดจีนเดิมที่สร้างไม่เสร็จหรือชำรุด การสร้างพระประธานในพระอุโบสถในช่วงเวลานี้ได้ปรับเปลี่ยนเป็นสร้างพระศากยมุนีเพียงองค์เดียว ทำให้ความเชื่อและลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ ลดน้อยลง

การสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯ กลับมามีบทบาทอีกครั้งในสังคมไทยคือช่วงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และมีการสร้างขึ้นทั้งในวัดพุทธศาสนamahayanaแบบจีนิกาย วัดพุทธศาสนamahayanaแบบอนันติกาย หรือวัดในพุทธศาสนาแบบเถรวาท แต่ก็มีพุทธลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง แต่เรายังกำหนดได้ว่าประติมากรรมเหล่านั้นเป็นพระไภษัชยคุรุฯ เพราะในพระหัตถ์ยังคงแสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญในการเป็นพระพุทธรูปเจ้าแพทย์อยู่คือมีวัตถุคล้ายหม้อยาวยาวไว้

จากช่วงเวลาต่างๆ ที่มีการสร้างรูปเคารพพระไภษัชยคุรุฯขึ้นในประเทศไทยนี้ เราจึงแบ่งลักษณะทางประติมานวิทยาของพระองค์ออกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้คือ

ช่วงเวลาแรก แสดงอิทธิพลและรับความเชื่อมาจากขอมโบราณสมัยกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 ในช่วงเวลานี้ลักษณะทางประติมานวิทยาของพระไภษัชยคุรุฯ คือเป็นรูปบุคคลลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการเช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอย พระกรณยาว มีพระอุษณิษะ พระอุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ครองจีวรมีทั้งแบบห่มเฉียงและห่มคลุม ที่องค์พระมักสวมเครื่องประดับแบบเครื่องทรงพระโพธิสัตว์หรือเครื่องทรงพระมหากษัตริย์ แต่ครองจีวรแบบนักบวชไม่สวมเครื่องประดับก็พบได้บ้างแต่พบน้อยกว่าแบบแรก ประทับขัดสมาธิราบบนขนดนาค ด้านหลังพระเศียรพระไภษัชยคุรุฯ ทำเป็นเศียรนาค 7 เศียรแผ่ออกเป็นรัศมี พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางหงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นประสานกันบนพระเพลาแสดงมุทราสมาธิ บนฝ่าพระหัตถ์มีวัตถุคล้ายหม้อยาหรือผอบวางไว้ (ภาพลายเส้นที่ 1)

ภาพลายเส้นที่ 1 : พระโกษชัยคุรุฯ ช่วงเวลาที่ 1 แสดงอิทธิพลกัมพูชา

ช่วงเวลาที่สอง แสดงพุทธลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาหายานแบบจีนนิกาย และแบบอนันนิกาย การสร้างพระโภชชุกรูฯ ในเวลานี้มักสร้างเป็นพระประธานเรียงกัน 3 องค์ พระโภชชุกรูฯ จะประทับ ด้านซ้ายของพระศากยมุนีที่ประทับอยู่ตรงกลาง โดยลักษณะทางประติมาวิทยาของพระโภชชุกรูฯ ที่รับอิทธิพลจากจีนนั้น องค์พระมีลักษณะตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ เช่น ขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดเล็กคล้ายหนามขนุน มีพระอุษณิষะ พระกรณยาว อุณาโลมอยู่ตรงกลางระหว่างพระขนงทั้ง 2 ข้าง ประทับขัดสมาธิเพชรเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง บนฐานบัวหงาย ฉลองพระองค์แบบนักรบข ไม้สวมเครื่องประดับ ครองจีวรห่มคลุมแบบนักรบขจีน ชายจีวรมัดเป็นปมไว้ด้านหน้ากลางพระอุระ พระหัตถ์ขวาแสดงมุทราที่ต่างกันไปในแต่ละแห่ง ส่วนพระหัตถ์ซ้ายมักวางบนพระเพล หายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นมีเจดีย์แบบจีนวางไว้ ประติมาวิทยาที่สำคัญของพระโภชชุกรูฯ ที่รับอิทธิพลจากจีนนี้คือ การฉลองพระองค์แบบนักรบข ไม้สวมเครื่องประดับ บนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายใช้เจดีย์แบบจีนเป็นสัญลักษณ์แทนหม้อยาที่สื่อว่าคือพระโภชชุกรูฯ วางไว้ การใช้เจดีย์เป็นสัญลักษณ์นี้ไม่พบมาก่อนในประเทศจีน ซึ่งอาจเกิดจากแนวคิดของช่างท้องถิ่นในประเทศไทยผสมกับความเชื่อในลัทธิเต๋า (ภาพลายเส้นที่ 2)

ช่วงเวลาที่สาม ในช่วงทศวรรษที่ 2550-2559 ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่ความเชื่อในการนับถือพระโภชชุกรูฯ ในประเทศไทย ได้เกิดการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดพุทธลักษณะที่ต่างกันไป เช่น ที่วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม ผู้ที่ให้แนวคิดในการออกแบบสร้างพระโภชชุกรูฯ ที่นี้เป็นผู้มีความรู้และเป็นผู้ที่ศึกษาในคัมภีร์พระโภชชุกรูฯ ไวรยประภาสัปตพุทธปฐกนิพนธ์พิเศษสูตร ทำให้พุทธลักษณะของพระองค์ที่นี้ มีพระวรกายสีฟ้าเช่นเดียวกับปณิธานของพระองค์ นับเป็นครั้งแรกในไทย หรืออาจเป็นครั้งแรกในโลก ที่มีการสร้างรูปเคารพพระโภชชุกรูฯ ที่มีพระวรกายสีฟ้า (ภาพลายเส้นที่ 3) วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี มีการสร้างรูปเคารพพระโภชชุกรูฯ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างเทวดา แสดงการผสมผสานลักษณะแบบพุทธศาสนาแบบเถรวาทตามพุทธศิลป์แบบไทย (ภาพลายเส้นที่ 4) วัดสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ จังหวัดเลย มีการนำพุทธลักษณะพระกริ่งปวเรศมาใช้ เป็นรูปแบบในการสร้างพระประธาน นับว่าเป็นการผสมผสานกับแนวคิดในอำนาจพุทธคุณด้านการปกป้องคุ้มครองของพระกริ่งแบบไทยมาผสมผสาน (ภาพลายเส้นที่ 5) วัดป่าทุ่งกุลาเฉลิมราช จังหวัดร้อยเอ็ด ในการสร้างพระโภชชุกรูฯ ในที่นี้ก็มีมีการใช้สัญลักษณ์ของต้นยาอุระของประเทศทิเบตมาไว้ที่พระหัตถ์ขวาของพระพุทธรูป ซึ่งถือว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการสร้างพระโภชชุกรูฯ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศไทย (ภาพลายเส้นที่ 6)

เห็นได้ว่าในช่วงเวลานี้มีความเชื่อในการบูชาพระพุทธรูปเจ้าแพทย์เช่นในอดีต แต่การกำหนดรูปแบบในการสร้างรูปเคารพมีความต่างกันไป แต่คงไว้แต่ลักษณะทางประติมาวิทยาที่สำคัญไว้คือ บนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายมีวัตถุคล้ายหม้อยาหรือผอบวางไว้เสมอ

ภาพลายเส้นที่ 2 : พระโกษัชยคุรุฯ ช่วงเวลาที่ 2 แสดงอิทธิพลพุทธศิลป์แบบจีน

ภาพลายเส้นที่ 3 : พระโกษขยคุรุฯ ช่วงเวลาที่ 3

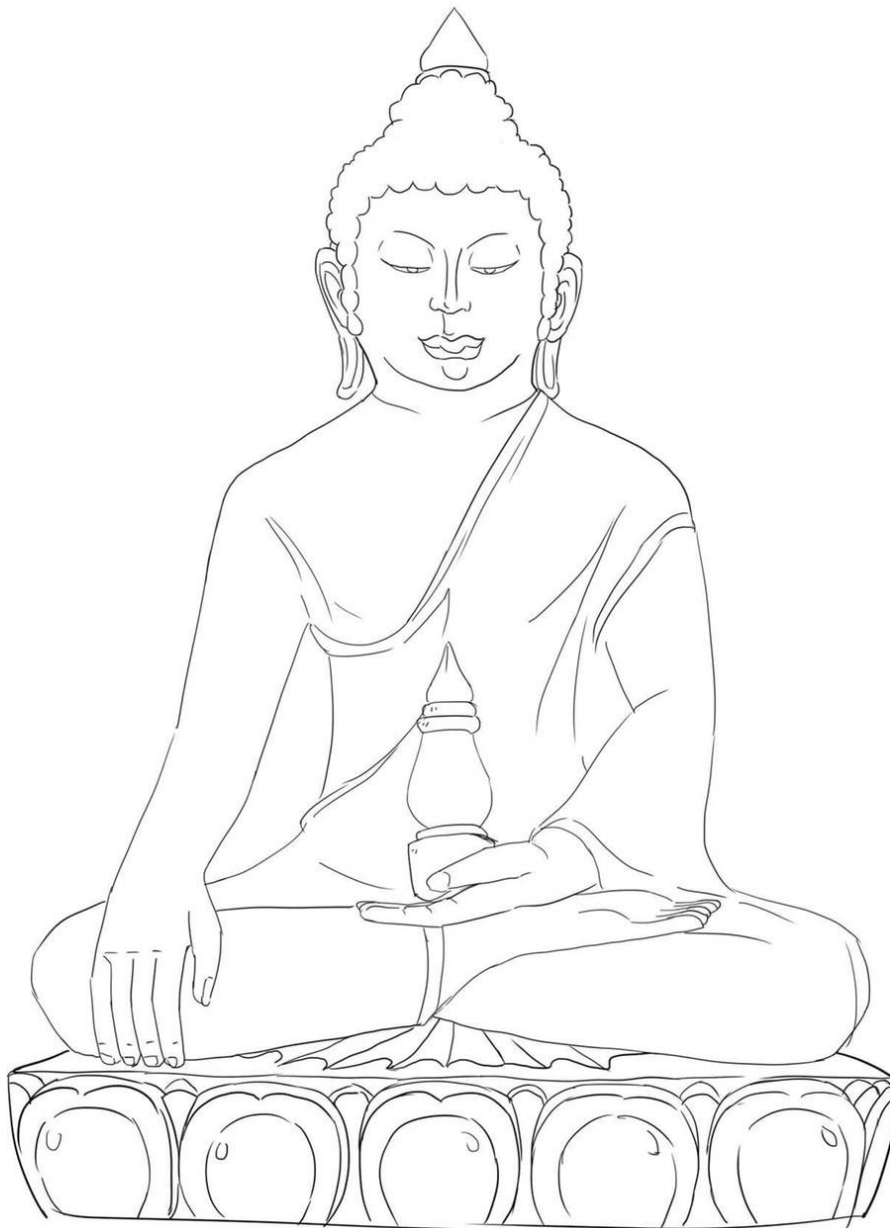
แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่ถอดแบบจากคัมภีร์

พระโกษขยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรพนิธานวิเศษสูตร

ภาพลายเส้นที่ 4 : พระโกษขยุฑรุษ ช่วงเวลาที่ 3

แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่คล้ายพระพุทธรูปทรงเครื่อง

ภาพลายเส้นที่ 5 : พระโกษขจรฯ ช่วงเวลาที่ 3

แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่เป็นพุทธศิลป์แบบไทย

ภาพลายเส้นที่ 6 : พระโกษขุคุรุฯ ช่วงเวลาที่ 3

แสดงลักษณะทางประติมานวิทยาที่คล้ายพุทธศิลป์แบบทิเบต

พระหัตถ์ขวามีดินขอรูระ